

**KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR VERSLO FKULTETAS**

Greta Būtenytė

**KOMERCINIŲ BANKŲ PASKOLŲ FIZINIAMS ASMENIMS RINKOS PLĖTROS
VEIKSNIAI**

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovė prof. dr. Jadvyga Čiburienė

KAUNAS 2016

**KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR VERSLO FAKULTETAS**

**KOMERCINIŲ BANKŲ PASKOLŲ FIZINIAMS ASMENIMS RINKOS PLĖTROS
VEIKSNIAI**

Verslo ekonomika (621L17001)

MAGISTRO DARBAS

Darbą atliko

VMGLVE-4a, Greta Būtenytė

2016 m. gegužės mėn. d.

Vadovė

Prof. dr. Jadvyga Čiburienė

2016 m. gegužės mėn. d.

Recenzentė

doc. dr. Akvilė Čibinskienė

2016 m. gegužės mėn. d.

KAUNAS, 2016

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
Ekonomikos ir verslo fakultetas

(Fakultetas)

Greta Būtenytė

(Studento vardas, pavardė)

Verslo ekonomika, 621L17001

(Studijų programos pavadinimas, kodas)

Baigiamojo magistro darbo „Komerčių bankų paskolų fiziniams asmenims rinkos plėtos veiksniai“

AKADEMINIO SAŽININGUMO DEKLARACIJA

20 16 m. gegužės d.
Kaunas

Patvirtinu, kad mano **Gretos Būtenytės** baigiamasis magistro darbas tema „Komerčių bankų paskolų fiziniams asmenims rinkos plėtos veiksniai“ yra parašytas visiškai savarankiškai, o visi pateikti duomenys ar tyrimų rezultatai yra teisingi ir gauti sąžiningai. Šiame darbe nei viena dalis nėra plagijuota nuo jokių spausdintinių ar internetinių šaltinių, visos kitų šaltinių tiesioginės ir netiesioginės citatos nurodytos literatūros nuorodose. Įstatymų nenumatytų piniginių sumų už šį darbą niekam nesu mokėjęs.

Aš suprantu, kad išaiškėjus nesąžiningumo faktui, man bus taikomos nuobaudos, remiantis Kauno technologijos universitete galiojančia tvarka.

(vardą ir pavardę įrašyti ranka)

(parašas)

Būtenytė, Greta. Development Factors of Commercial Banks Loans Market for Individuals. Master's Final Thesis in Business Economics Study Programme/supervisor prof. dr Jadvyga Čiburienė. Department of Economics, the School of Economics and Business, Kaunas University of Technology. Social Sciences: Business Economics

Key words: factors, bank, market, loans, individuals

Kaunas, 2016. 65 psl

SUMMARY

The banks consist the main part of financial market in Lithuania. The purpose of commercial banks is to allocate the resources effectively from those who have an abundance to those who have a deficiency. Banks provide much of different services. The lending operations are one of the main activities in the banking and it gives the highest income. The bank's activity also furthers the economical development in the country, so it is actual to discern the factors, which influence the activity of commercial banks and the number of loans granted. The loans for individuals form at least 60 percents capital of commercial banks. It shows that this segment brings enough big income for commercial banks. So it is important to know what is causing the growing of loans in the part of bank capital and to aspire to grow up that number, and simultaneously to value the possible risks, clients and their solvency.

The object - Lithuanian commercial bank's loans for individuals.

The main purpose of this work is to analyze the factors of Lithuanian commercial bank's loans for individuals. There were formed these tasks to reach the purpose: to discuss the change of the market of commercial banks' loans for individuals in Lithuania, to characterize the theoretical aspects of the market's expansion of the loans for individuals, to investigate the change and the determinants of the portfolio of commercial bank's loans for individuals.

In 2007-2014 the Lithuanian banks market changed significantly. 4 banks retreated and 1 bank joined in that period. There was not easy period for commercial banks. In 2008 the financial crisis affected Lithuanian financial market. That crisis influenced the commercial banks market. For this reason the portfolio of commercial banks loan decreased and there were given less new loans for individuals. The financial crisis stimulated commercial banks to value the clients more responsibly. Commercial banks constricted the specification of the loan's issue because to protect from the loss.

While analyzing the scientific literature there were found that the biggest impact on market of the loans for individuals have these macroeconomic factors: interest rate, Gross Domestic Product (GDP), inflation. Lower impact on market of the loans for individuals have unemployment rate and salary,.

In the research of this work there are comparing the portfolio of the loan for individuals in Lithuania, Latvia and Estonia. There are examined the influence of macroeconomical factors for the

change of loan's portfolio. There were found that the biggest influence had done the inflation, market's interest rate, GDP, unemployment rate. There was found the tendency in the research that deterioration in the country's economic situation influences the borrowing negatively.

TURINYS

SUMMARY	4
Paveikslų sąrašas	7
Lentelių sąrašas	9
ĮVADAS.....	10
1. KOMERCINIŲ BANKŲ PASKOLŲ FIZINIAMS ASMENIMS RINKOS KITIMAS IR SVARBA.....	11
1.1. Komercinių bankų paskolų fiziniams asmenims rinka ir jos kitimas.....	11
1.2. Komercinių bankų paskolų fiziniams asmenims rinkos pokyčių veiksniai.....	13
1.3. Komercinių bankų paskolų fiziniams asmenims plėtros problemos	18
2. KOMERCINIŲ BANKŲ PASKOLŲ FIZINIAMS ASMENIMS RINKOS PLĖTROS TEORINIAI ASPEKTAI	20
2.1. Kredito samprata.....	20
2.1.1. Kredito principai	22
2.1.2 Finansų rinkoje esantys skolinimosi produktai fiziniams asmenims	23
2.2. Komercinių bankų teikiamas paskolas fiziniams asmenims veikiantys veiksniai	26
2.3. Bankų poveikis ekonomikos vystymuisi	30
2.4. Komercinių bankų paskolų fiziniams asmenims valstybinis reguliavimas	31
2.5. Komercinių bankų paskolas veikiančios rizikos	35
3. KOMERCINIŲ BANKŲ TEIKIAMŲ PASKOLŲ FIZINIAMS ASMENIS RINKOS IR JĄ VEIKIANČIŲ VEIKSNIŲ VERTINIMO METODOLOGIJA	39
4. KOMERCINIŲ BANKŲ PASKOLŲ FIZINIAMS ASMENIMS RINKOS IR JĄ VEIKIANČIŲ VEIKSNIŲ TYRIMAS.....	41
4.1. Komercinių bankų paskolų fiziniams asmenims portfelio Lietuvoje ir ES kitimo tendencijos 41	
4.2. Komercinių bankų paskolų fiziniams asmenims portfelio kitimo ir jo veiksnių tyrimas.....	46
4.3. Komercinių bankų paskolų fiziniams asmenims ir juos veikiančių veiksnių koreliacinis ryšys 57	
IŠVADOS.....	60
LITERATŪRA.....	62

Paveikslų sąrašas

1 pav. Komercinių bankų naujai suteiktos būsto paskolos 2007-2014 m., tūkst. EUR (sudaryta pagal Lietuvos banko ir Lietuvos bankų asociacijos duomenis)	12
2 pav. Komercinių bankų naujai suteiktos vartojamosios paskolos 2007–2014 m., tūkst. EUR (sudaryta pagal Lietuvos banko ir Lietuvos bankų asociacijos duomenis).....	13
3 pav. BVP augimo tempas 2007–2014 m. Lietuvoje ir ES-28, % (sudaryta pagal Eurostat duomenis) 14	
4 pav. BVP to meto kainomis 2007–2014 m., mln. EUR (sudaryta pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis)	15
5 pav. Infliacijos tempas (apskaičiuota pagal vartotojų kainų indeksą) Lietuvoje ir ES-28 2007–2014 m., % (sudaryta pagal eurostat duomenis)	16
6 pav. Vidutinis darbo užmokestis (neto) ir metinė infliacija Lietuvoje, 2007–2014 m., EUR ir % (sudaryta pagal Lietuvos statistikos departamento ir eurostat duomenis).....	17
7 pav. Nedarbo lygis Lietuvoje ir ES-28 2007-2014 m., % (sudaryta pagal Eurostat duomenis)	17
8 pav. Suteiktų naujų paskolų fiziniams asmenims fiksuotos palūkanų normos Lietuvoje 2007-2014 m., % (sudaryta pagal Lietuvos banko duomenis)	18
9 pav. Finansinių lėšų judėjimas (sudaryta pagal Kazlauskienė, 2012).....	22
10 pav. Pagrindiniai kredito principai (sudaryta pagal Aleknevičienė, 2005).....	23
11 pav. Skolinimosi procesas (sudaryta pagal Jurevičienė, 2008)	24
12 pav. Banko rizikos klasifikavimas (sudaryta pagal Vaškelaitis, 2003)	35
13 pav. Amžinasis kredito ciklas (sudaryta pagal Kancerevyčius, 2006)	38
14 pav. Lietuvos komercinių bankų paskolų dalis bankų turte 2007–2014 m. tūkst. EUR ir % (sudaryta pagal Lietuvos bankų asociacijos duomenis)	41
15 pav. Komercinių bankų klientams suteiktos paskolos 2007-2014 m., tūkst. EUR (sudaryta pagal Lietuvos bankų asociacijos duomenis).....	42
16 pav. Komercinių bankų suteiktos paskolos fiziniams asmenims 2007-2014 m., tūkst. EUR. (šaltinis Lietuvos bankų asociacijos duomenys)	42
17 pav. Komercinių bankų suteiktos paskolos fiziniams asmenims 2007-2014 m., % (sudaryta pagal Lietuvos bankų asociacijos duomenis)	43
18 pav. Komercinių bankų būsto paskolų likučiai fiziniams asmenims laikotarpio pabaigai Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje 2007-2014 m., mln. EUR (sudaryta pagal Lietuvos bankų asociacijos, Latvijos ir Estijos centrinius bankų duomenis)	44
19 pav. Komercinių bankų vartojamųjų paskolų fiziniams asmenims likučiai laikotarpio pabaigai Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje 2007-2014 m., mln. EUR (sudaryta pagal Lietuvos bankų asociacijos, Latvijos ir Estijos centrinius bankų duomenis)	45
20 pav. Komercinių bankų suteiktos paskolos fiziniams asmenims Lietuvoje, Latvijoje, Estijoje 2007-2014 m., mln. EUR (sudaryta pagal Lietuvos bankų asociacijos, Latvijos ir Estijos centrinius bankų, OECD duomenis)	46
21 pav. BVP ir suteiktų paskolų santykis 2007-2014 m., % (sudaryta pagal statistikos departamento ir Lietuvos bankų asociacijos duomenis)	47
22 pav. Komercinių bankų paskolų portfelis, suteiktos paskolos fiziniams asmenims, BVP vienam gyventojui Lietuvoje ir ES-28 BVP vienam gyventojui 2007-2014 m., mln. EUR (sudaryta pagal Lietuvos bankų asociacijos, Eurostat ir OECD duomenis)	48

23 pav. Suteiktos paskolos fiziniams asmenims Latvijoje ir Estijoje, BVP vienam gyventojui Latvijoje ir Estijoje, mln. EUR (sudaryta pagal Latvijos ir Estijos centrinius bankus, Eurostat ir OECD duomenis)	49
24 pav. Komercinių bankų paskolų portfelis, suteiktos paskolos fiziniams asmenims, infliacija Lietuvoje ir ES-28 infliacija, 2007-2014 m., mln. EUR, % (sudaryta pagal Lietuvos bankų asociacijos, Eurostat duomenis)	50
25 pav. Komercinių bankų paskolų portfelis, suteiktos paskolos fiziniams asmenims, infliacija Latvijoje ir Estijoje 2007-2014 m., mln. EUR ir % (sudaryta pagal Latvijos ir Estijos centrinius bankus, Eurostat ir OECD duomenis)	50
26 pav. Komercinių bankų paskolų portfelis, suteiktos paskolų fiziniams asmenims, nedarbo lygis Lietuvoje ir ES-28, 2007-2014 m., mln. EUR, % (sudaryta pagal Lietuvos bankų asociacijos, Eurostat duomenis)	51
27 pav. Komercinių bankų paskolų portfelis, suteiktos paskolų fiziniams asmenims, nedarbo lygis Latvijoje ir Estijoje, 2007-2014 m., mln. EUR, % (sudaryta pagal Lietuvos bankų asociacijos, Eurostat ir OECD duomenis)	52
28 pav. Komercinių bankų paskolų portfelis, suteiktos minimalus atlyginimas ir vidutinis atlyginimas Lietuvoje 2007-2014 m., mln. EUR ir % (sudaryta pagal Lietuvos bankų asociacijos, Eurostat duomenis)	52
29 pav. Komercinių bankų paskolų portfelis, suteiktos paskolų fiziniams asmenims, minimalus darbo užmokestis Latvijoje ir Estijoje 2007-2014 m., mln. EUR ir EUR (sudaryta pagal Lietuvos bankų asociacijos, Eurostat ir OECD duomenis)	53
30 pav. Komercinių bankų būsto paskolos fiziniams asmenims ir palūkanų normas Lietuvoje, 2007-2014 m., mln. EUR, % (sudaryta pagal Lietuvos bankų asociacijos ir Lietuvos banko duomenis)	54
31 pav. Komercinių bankų vartojamosios paskolos fiziniams asmenims ir palūkanų normas Lietuvoje 2007-2014 m., mln. EUR ir % (sudaryta pagal Lietuvos bankų asociacijos ir Lietuvos banko duomenis)	55
32 pav. Komercinių bankų naujai suteiktos paskolos fiziniams asmenims ir palūkanų normas Lietuvoje 2007-2014 m., mln. EUR ir % (sudaryta pagal Lietuvos bankų asociacijos ir Lietuvos banko duomenis)	55
33 pav. Komercinių bankų a) naujai suteiktos būsto ir b) vartojamosios paskolos fiziniams asmenims ir palūkanų normos Latvijoje 2010-2014 m., mln. EUR ir % (sudaryta pagal Latvijos banko ir euro zonos statistikos duomenis)	56
34 pav. Komercinių bankų a) naujai suteiktos būsto ir b) vartojamosios paskolos fiziniams asmenims ir palūkanų normos Estijoje 2007-2014 m., mln. EUR ir % (sudaryta pagal Estijos banko ir euro zonos statistikos duomenis)	57

Lentelių sąrašas

1 lentelė.	Lietuvoje veikiančios ir veikusios bankai 2007–2014 m. laikotarpiu (sudaryta pagal Lietuvos banko duomenis ir bankai.lt).....	11
2 lentelė.	Veiksniai, galintys įtakoti fizinių asmenų paskolų rinką	14
3 lentelė.	Lietuvoje, Latvijoje, Estijoje suteiktos paskolos fiziniams asmenims 2007–2014 m., mln. EUR (sudaryta pagal Lietuvos banko duomenis ir Latvijos ir Estijos bankų duomenimis.....	19
4 lentelė.	Sąvokų „kreditas“ ir „paskola“ interpretacijos.....	20
5 lentelė.	Kredito klasifikavimo kriterijai ir rūšys (sudaryta pagal Aleknevičienė, 2005).....	26
6 lentelė.	Kredito privačiam sektoriui rinką lemiantys veiksniai (sudaryta pagal Binkienė ir kt. 2012). 27	
7 lentelė.	Banko patiriamos rizikos klasifikacija (sudaryta pagal Vaškelaitis, 2003)).....	36
8 lentelė.	Sąvokos „kredito rizika“ interpretacijos	36
9 lentelė.	Koreliacijos reikšmių ryšių sąrašas	40
10 lentelė.	Fizinių asmenų paskolų pasiskirstymas Lietuvoje, Estijoje 2007-2014 m. laikotarpiu ir Latvijoje 2010-2014 m. laikotarpiu, % (sudaryta pagal Lietuvos bankų asociacijos, Latvijos ir Estijos centrinių bankų duomenis).....	44
11 lentelė.	BVP to meto kainomis ir bankų suteiktų paskolų dinamika 2007-2014 m. (sudaryta pagal statistikos departamento ir Lietuvos bankų asociacijos duomenis)	47
12 lentelė.	Paskolų fiziniams asmenims ir jas veikiančių veiksnių koreliacijos koeficientai.....	57
13 lentelė.	Paskolų fiziniams asmenims ir BVP vienam gyventojui ryšio rodikliai.....	58
14 lentelė.	Paskolų fiziniams asmenims ir infliacijos ryšio rodikliai	58
15 lentelė.	Paskolų fiziniams asmenims ir BVP vienam gyventojui ryšio rodikliai.....	58
16 lentelė.	Paskolų fiziniams asmenims ir nedarbo lygio ryšio rodikliai	59
17 lentelė.	Paskolų fiziniams asmenims ir vidutinio darbo užmokesčio (neto) ryšio rodikliai	59

IVADAS

Temos aktualumas: Lietuvoje bankai sudaro didžiąją dalį finansų rinkos. Komercinių bankų tikslas yra efektyviai paskirstyti lėšas, kurios pereitų iš tų asmenų, kurie turi perteklių, tiems asmenims, kuriems trūksta. Bankai teikia nemažai įvairių paslaugų, o kreditavimo operacijos yra viena iš pagrindinių veiklų bankininkystėje, kurios duoda didžiausias pajamas. Bankų veikla taip pat prisideda prie ekonomikos šalyje vystymosi, todėl aktualu išskirti veiksnius, kurie veikia komercinių bankų veiklą ir suteiktų paskolų skaičių. Paskolos fiziniams asmenims sudaro mažiausiai 60 proc. komercinių bankų turto, o tai rodo, jog šis segmentas atneša ne mažas pajamas komerciniams bankams. Todėl svarbu žinoti kas sąlygoja paskolų didėjimą banko turto dalyje ir siekti tą skaičių didinti, tačiau tuo pačiu metu įvertinti galimas rizikas, įvertinti klientus ir jų mokumą.

Problema: Komercinių bankų paskolų portfeliui įtaką daro makroekonominiai veiksniai bei situacija šalies ekonomikoje. Pasaulinė finansų krizė prasidėjusi 2008 m. palietė ir Lietuvos komercinius bankus, nes bankų suteiktų paskolų suma krito. Taip pat per pastaruosius kelerius metus iš komercinių bankų rinkos pasitraukė ir bankrutavo tokie bankai kaip AB Snoras ir AB Ūkio bankas. Kai rinka po truputį atsigavo, imta kalbėti apie paskolų fiziniams asmenims sąlygų suteikimo griežtinimą bei suteikimo reguliavimą. Todėl svarbu suprasti komercinių bankų svarbą, jų veiklą ir ką daryti, jog jų veikla ir rinka plėstųsi.

Baigiamojo darbo objektas: Lietuvos komercinių bankų paskolos fiziniams asmenims.

Baigiamojo darbo tikslas: išanalizuoti Lietuvos komercinių bankų paskolų fiziniams asmenims veiksnius.

Baigiamojo darbo uždaviniai:

1. Aptarti komercinių bankų paskolų fiziniams asmenims rinkos kitimą Lietuvoje;
2. Charakterizuoti komercinių bankų paskolų fiziniams asmenims rinkos plėtros teorinius aspektus;
3. Apibūdinti komercinių bankų fiziniams asmenims rinkos plėtros veiksnių vertinimo metodologiją;
4. Ištirti komercinių bankų paskolų fiziniams asmenims rinkos plėtros veiksnius

Baigiamojo darbo metodai: sisteminė lyginamoji ir loginė lietuvių ir užsienio autorių mokslinė literatūros analizė, dokumentų analizė, kuri apima statistinių duomenų sisteminimą, lyginimą, jų nagrinėjimą ir rezultatų apibendrinimą ir modeliavimą; grafinė ir koreliacinė analizė.

1. KOMERCINIŲ BANKŲ PASKOLŲ FIZINIAMS ASMENIMS RINKOS KITIMAS IR SVARBA

1.1. Komercinių bankų paskolų fiziniams asmenims rinka ir jos kitimas

Nuo 2007 m. iki 2014 m. Lietuvos bankų rinka keitėsi ženkliai. Per septynerius metus iš bankų rinkos pasitraukė 4 ir prie jos prisijungė 1 bankas. 1 lentelėje parodytas veikiančių ir veikusių bankų sąrašas.

1 lentelė. Lietuvoje veikiantys ir veikę bankai 2007–2014 m. laikotarpiu (sudaryta pagal Lietuvos banko duomenis ir bankai.lt)

Bankas		Rinkoje 2007 - 2014	Prisijungė prie rinkos	Paliko rinką, bankrutavo
AB SEB bankas	Buvęs Vilniaus bankas	+		
AB Swedbank bankas	Buvęs Hansabank	+		
AB DNB bankas	Buvę DNB Nord	+		
AB Šiaulių bankas	Nuo 2013 perėmė didžiąją dalį Ūkio banko turtą	+		
AB Citadele bankas	Buvęs Parex bankas	+		
Danske bank A/S Lietuvos filialas	Buvęs Sampo Plc.	+		
Nordea bank AB Lietuvos skyrius	Veikia nuo 2000 m.	+		
Medicinos bankas	Veikia nuo 1992 m.	+		
Pohjola Bank Plc, Lietuvos skyrius	Prisijungė nuo 2013 m.		+	
AB bankas Snoras	Bankrutavo 2011 gruodžio 7d.			+
AS UniCredit bank Lietuvos skyrius	Veikė nuo 2007 m. Pasitraukė 2013 gegužės 20.			+
AB Ūkio bankas	Bankrutavo 2013 gegužės 2d.			+
AB Finasta bankas	2009 m. visą grupę įsigijo Bankas Snoras			+

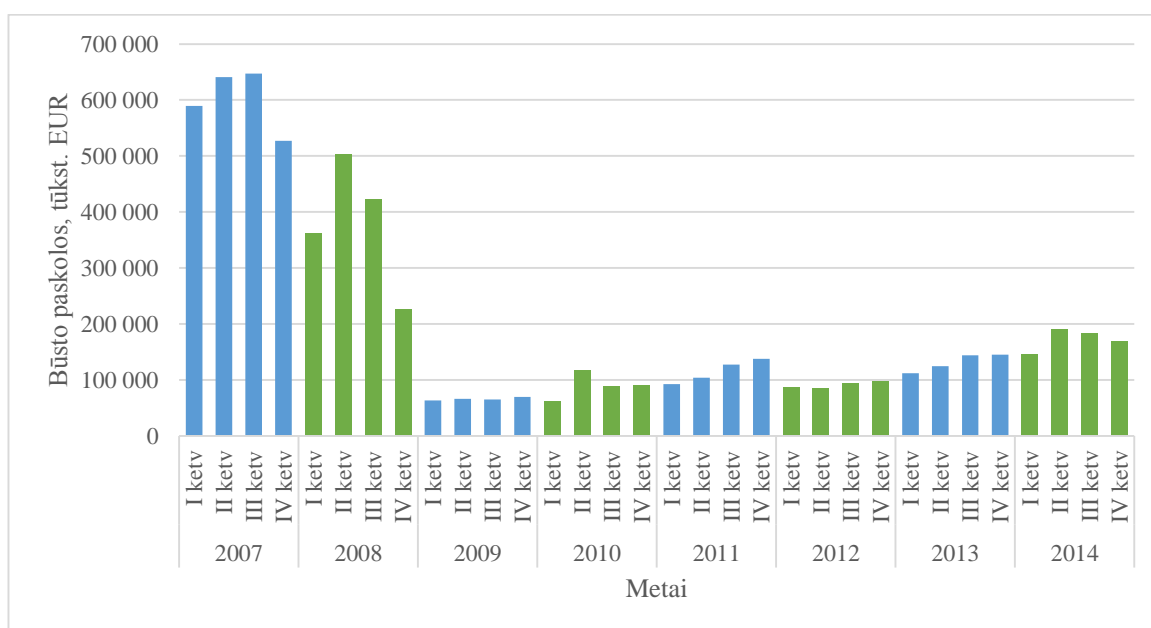
Kaip matoma 1 lentelėje, Lietuvos bankų rinkoje vidutiniškai veikia 8 bankai. Nagrinėjamu laikotarpiu iš rinkos pasitraukė 4 bankai, o 2013 m. vienas prisijungė ir iki dabar, 2016 m., veikia 9 bankai.

Nagrinėjamas laikotarpis komerciniams bankams buvo nelengvas. 2008 m. Lietuvos finansų rinką palietusi finansinė krizė paliko žymę ir palietė komercinius bankus. Kaip keitėsi konkrečiai būsto paskolų, vartojamųjų paskolų ir kitų paskolų rinka rodo 1 pav. ir 2 pav., kurie aptariami detalčiau.

Vertinant naujai suteiktų būsto paskolų sumas visą nagrinėjamą laikotarpį, aiškiai matomas laikotarpis, kuris buvo prieš ekonomikos finansinę krizę. 1 pav. rodo, jog 2007 m. III ketv., būsto paskolų buvo suteikta daugiausiai, t.y. 647 112 tūkst. EUR. Nors 1 pav. puikiai matoma ir krizės

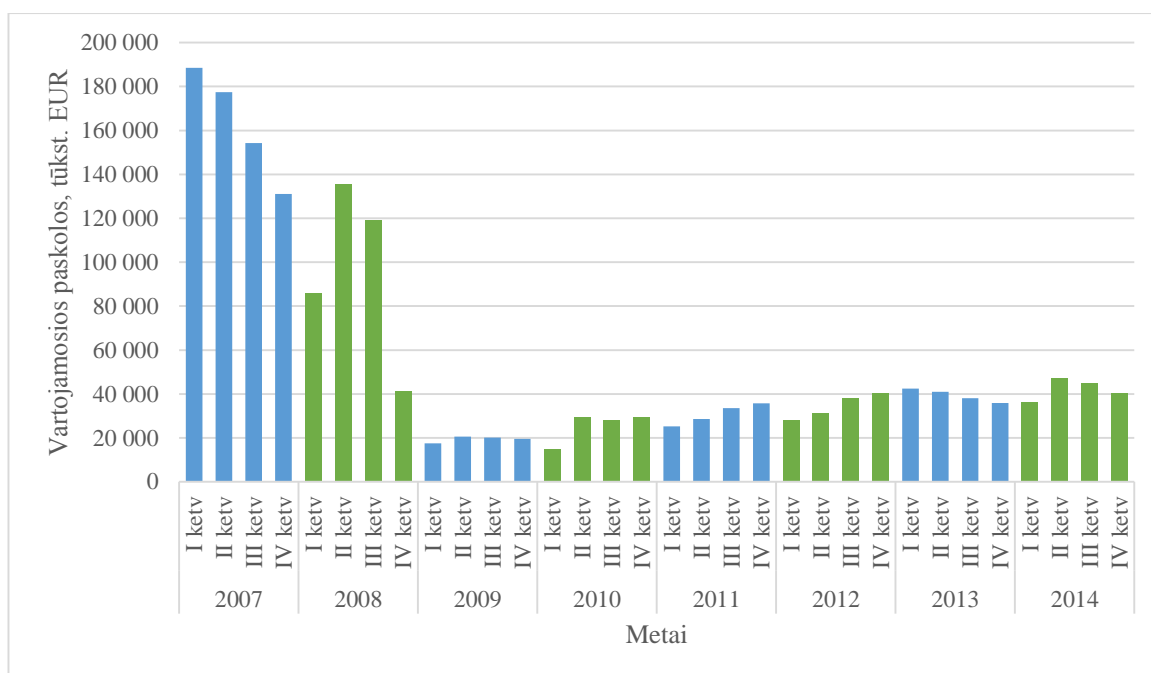
pradžią. Europoje finansų krizė prasidėjo 2008 m. rugsėjį, o fiziniams asmenims suteiktų būsto paskolų ryškus mažėjimas matomas nuo 2008 m. II ketv. Krizei prasidėjus 2008 m. III ketv. būsto paskolų suma iki 2009 m. I ketv sumažėjo 72,14 %.

Po 2008 m. finansų rinka buvo iškreipta finansų krizės poveikio, fiziniai asmenys skolinosi mažiau. Iki finansų krizės vienas iš labiausiai besivystančių sektorių buvo statybų sektorius. Jame dirbantys ir ne tik turėjo geras pajamas, dėl kurių asmenys drąsiai pirko nekilnojamąjį turtą. Prasidėjus krizei išaugo kainos, sugriežtėjo skolinimosi sąlygos, todėl sumažėjo skolinimasis. 2009-2014 m. laikotarpiu, būsto paskolų skaičius auga pamažu. Tai rodo, jog atsigauna fiziniai asmenys, atsigauna pati rinka. Reiktų paminėti, jog 2014 m. būsto paskolų sumos lyginant su 2013 m IV ketv. išaugo 30,78 %. Tačiau tai galėjo lemti tai, jog nuo 2015 sausio 1 d. Lietuva pakeitė valiutą ir įsivedė eurą. Todėl fiziniai asmenys suskubo pirkti nekilnojamą turtą.

1 pav. Komercinių bankų naujai suteiktos būsto paskolos 2007-2014 m., tūkst. EUR (sudaryta pagal Lietuvos banko ir Lietuvos bankų asociacijos duomenis)

2 pav. rodo fizinių asmenų vartojamųjų paskolų poreikį. Tendencija yra panaši kaip ir būsto paskolų (1 pav.). Didelis, tačiau mažėjantis, skolinimasis pasižymi nuo 2007 iki 2008 m. III ketv. Lyginant 2007 m. I ketv., kai vartojamųjų paskolų skaičius didžiausias ir siekia 188 530 tūkst. EUR., iki 2009 m. I ketv. sumažėja iki 17 567 tūkst. EUR. O tai sudaro 90,68 %. Finansinės krizės pradžia matoma ir 2 pav. Vartojamųjų paskolų vartojimas pamažu atsigauna nuo 2010 m. II ketv. Tai galėjo lemti sumažėjusios vartojamųjų paskolų palūkanos.

2 pav. Komercinių bankų naujai suteiktos vartojamosios paskolos 2007–2014 m., tūkst. EUR (sudaryta pagal Lietuvos banko ir Lietuvos bankų asociacijos duomenis)

1.2. Komercinių bankų paskolų fiziniams asmenims rinkos pokyčių veiksniai

2 lentelėje nagrinėjami veiksniai, kurie lemia fizinių asmenų rinką. Analizuojant veiksnius, reikėtų atskirti mikroekonominį ir makroekonominį lygmenį veikiančius veiksnius, kurie veikia fizinių asmenų paskolas. Mikroekonomiame lygmenyje analizuojamos tokios charakteristikos kaip fizinio asmens amžius, lytis, išsilavinimas, šeimyninė padėtis, užimamos pareigos, prisiimamos rizikos laipsnis. Makroekonomiame lygmenyje pateikiami bendri ekonominiai veiksniai, tokie kaip bendras vidaus produktas (BVP), palūkanų norma, infliacija, būsto kaina, šalies teisinė bazė, tiesioginės užsienio investicijos. Mokslinėje literatūroje (Jasevičienė, 2013) dažniausiai nurodomi šie makroekonominiai veiksniai, kurie daro įtaką fizinių asmenų paskolų rinkai:

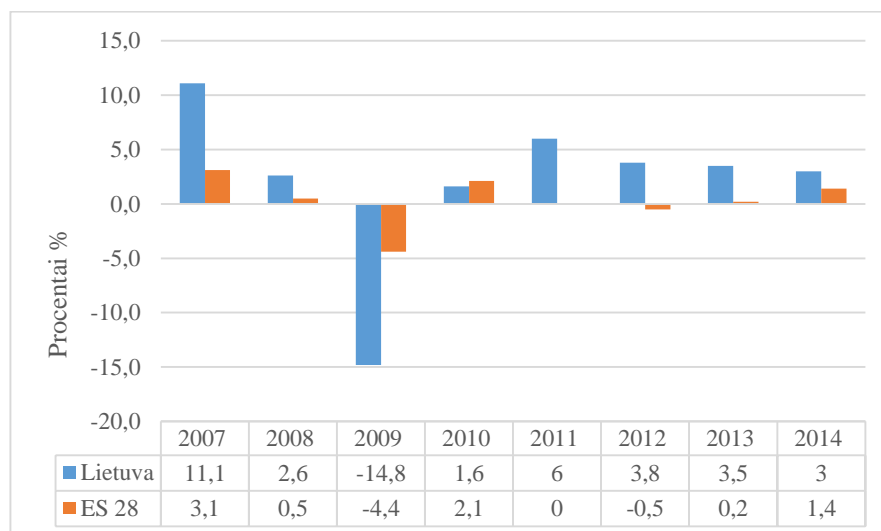
- BVP;
- infliacija;
- palūkanų norma;
- darbo užmokestis;
- nedarbo lygis.

2 lentelė. Veiksniai, galintys įtakoti fizinių asmenų paskolų rinką

Mikroekonominiai veiksniai	Makroekonominiai veiksniai
• Amžius	• BVP
• Išsilavinimas	• Būsto kaina
• Lytis	• Infliacija
• Prisiimamos rizikos laipsnis	• Einamosios sąskaitos deficitas
• Šeimyninė padėtis	• Nedarbas
• Užimamos pareigos	• Palūkanų norma
• Turtas	• Šalies teisinė bazė

Šių veiksnių kitimas parodytas 3-8 pav. 2007-2014 m. laikotarpiu.

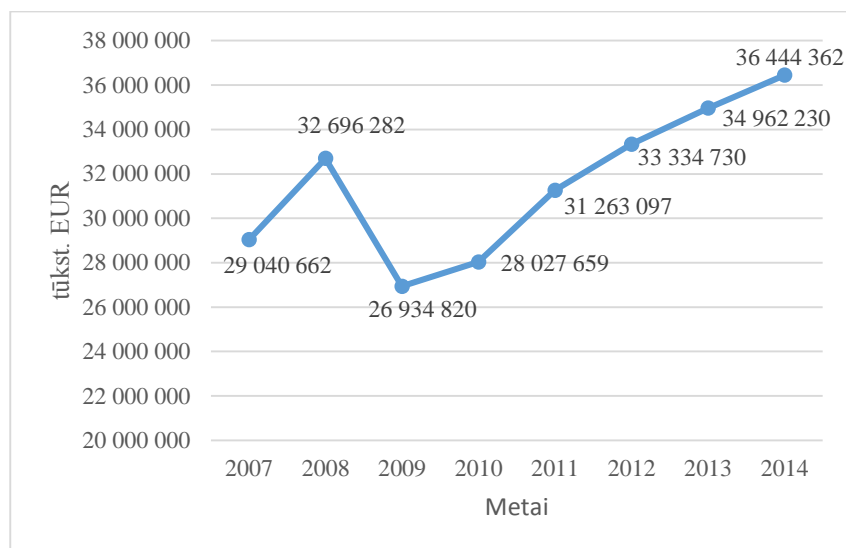
BVP yra pagrindinis ekonominis rodiklis, kuris atspindi bendrą ekonomikos padėtį šalyje. 3 pav. pateikti Lietuvos ir bendras Europos Sąjungos 28 šalių narių (ES-28) BVP augimo tempas. Tiek Lietuvos, tiek ES priklausančių šalių BVP analizuojamu laikotarpiu svyravo. 3 pav. taip pat atspindi Europą pasiekusią pasaulinę finansinę krizę, nes 2009 m. BVP ženkliai sumažėjo Lietuvoje (-14,8 % lyginant su 2008 m.), o Europos bendras BVP sumažėjo -4,4 %. 2010 m. matomas mažas atsigavimas, nors Lietuvos BVP, lyginant su Europos šalių, padidėjo mažiau (1,6 %).

3 pav. BVP augimo tempas 2007–2014 m. Lietuvoje ir ES-28, % (sudaryta pagal Eurostat duomenis)

4 pav. rodo Lietuvos BVP to meto kainomis 2007-2014 m. 2007 m. Lietuvos BVP to meto kainomis sudarė 29,04 mlrd. EUR. Lyginant su 2008 m., BVP smarkiai išaugo ir pasiekė 32,69 mlrd. EUR, kitaip tariant, BVP augimas buvo 12,59 %. Tačiau po ekonominės krizės, kuri Lietuvą užklupo 2009 m., BVP sumenko 12,2 % punktais. Sumažėjimą lėmė vartojimo išlaidų ir investicijų mažėjimas, taip pat padidėjęs nedarbo lygis ir mažesnės fizinių asmenų pajamos. Lėmė ir griežtesnės komercinių

bankų skolinimo sąlygos. Tik 2012 m. BVP Lietuvoje pasiekė buvusį 2008 m. BVP lygį ir viršijo jį 638 448 tūkst. EUR (4 pav.).

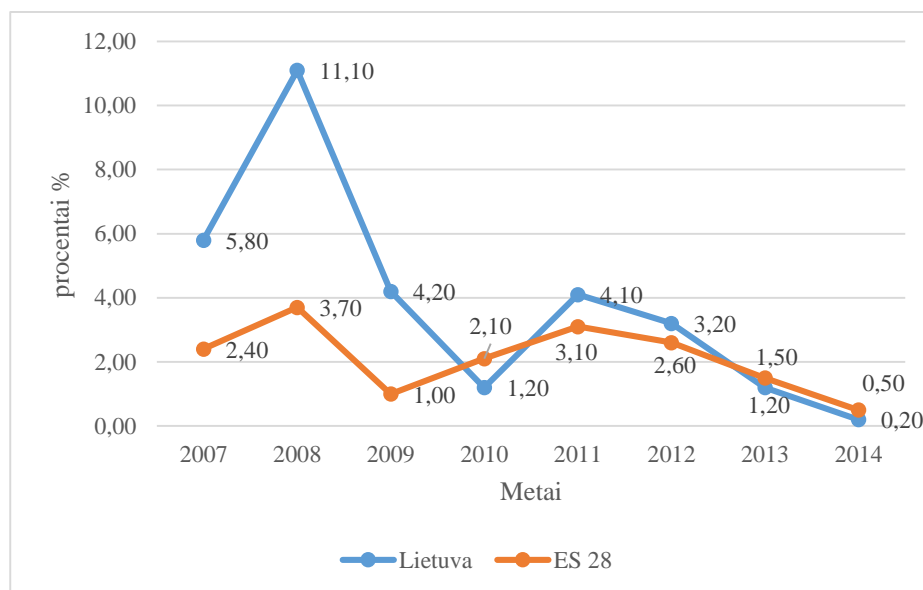

4 pav. BVP to meto kainomis 2007–2014 m., mln. EUR (sudaryta pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis)

5 pav. rodomas infliacijos lygis yra skaičiuojamas pagal vartotojų kainų indeksą (VKI). Eurostat (2016) apibūdinimu suderintas vartotojų kainų indeksas rodo, kaip kinta vartotojų kainų lygis. Šis rodiklis vartojamas Europos Centrinio Banko infliacijos stebėjimui. VKI atspindi vartojimo prekių ir paslaugų, fiksuoto prekių krepšelio kainų lygio pasikeitimą. (Martinkus B., Žilinskas V., 2008). VKI parodo vidutinio kainų lygio pokyčius tam tikru laikotarpiu, šiuo atveju, per metus. Todėl infliacija suvokiama kaip prekių ir paslaugų „krepšelio“ kainos procentų padidėjimas per tam tikrą laikotarpį, o defliacija – kaip šių prekių ir paslaugų kainų mažėjimas. „Krepšelis“ kaip manoma turėtų atspindėti vidutines kiekvieno žmogaus pragyvenimo išlaidas.

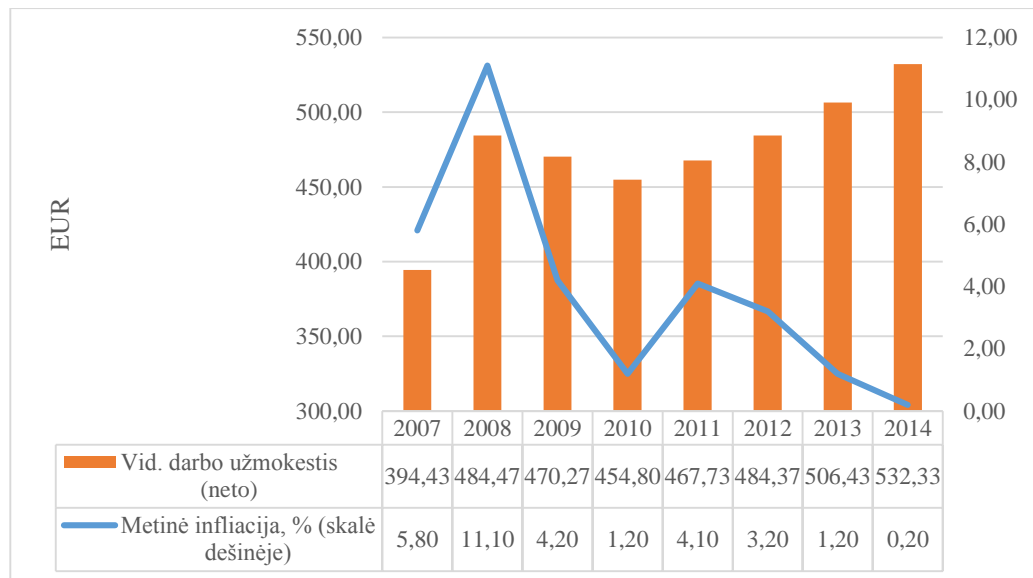
Infliacijos lygio kitimas Lietuvoje parodomas 5 pav. infliacijos augimas Lietuvoje lyginant 2007 m. ir 2008 m. buvo 5,3 %, o ES-28 infliacijos augimas 2007-2008 m. buvo 1,3 %. Staigus infliacijos mažėjimas Lietuvoje matomas nuo 2008 m. iki 2010 m. Tai reiškia, jog kainos tuo metu kilo, fizinių asmenų vartojimo išlaidos augo. 5 pav. rodo, jog gana didelė infliacija buvo nagrinėjamo laikotarpio pradžioje. Esant didelei infliacijai žmonės arba investuoja arba stengiasi kuo greičiau pinigus išleisti, kol jie dar labiau nenuvertėjo. Pinigų skubotas išleidimas, viena vertus, dar labiau skatina infliaciją, kita vertus, mažina taupymą. Sumažėjus taupymui, padedama mažiau indėlių į banką, o tai savo ruožtu dar labiau brangina paskolas ir mažina pinigų kiekį rinkoje (Infliacija ir investicijos, 2015). Vėliau infliacijos lygis buvo apie 3 % per metus. Nagrinėjamo laikotarpio pabaigoje, t.y. 2013 m. infliacijos procentas yra mažiau negu puse procento, o 2014 m. yra žemiau negu 0 %, tas parodo, jog prasidėjo defliacija. Defliacija pasitaiko sąlyginai retai, o jos poveikis ekonomikai yra neigiamas. Noreika

(2015) teigia, jog nors Europos Centrinis Bankas buvo susirūpinęs dėl tokių defliacijos tendencijų ES euro zonoje, tačiau Lietuvoje defliacija lėmė mažesnes naftos ir dujų kainos. O tai buvo naudinga gyventojams ir bendrovėms.

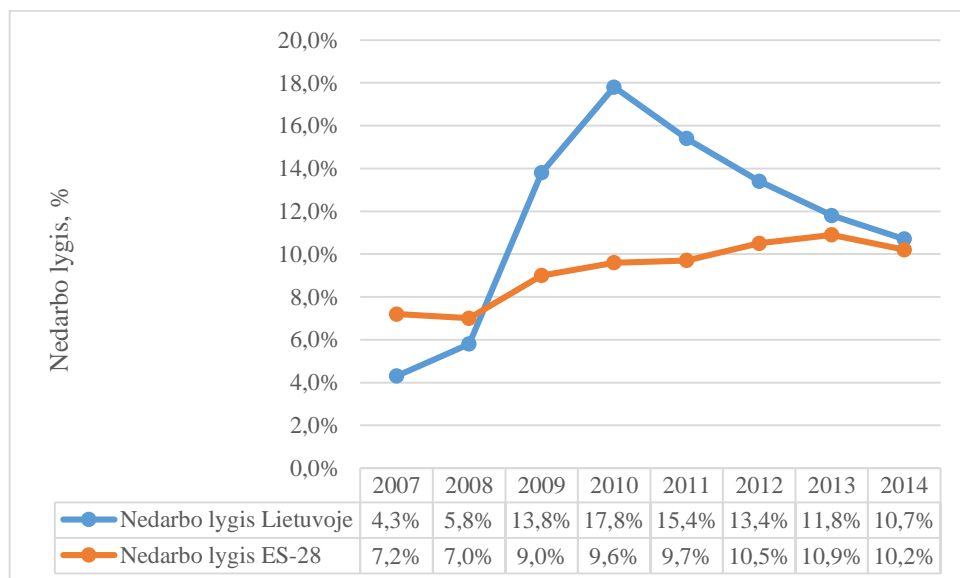
5 pav. Infliacijos tempas (apskaičiuota pagal vartotojų kainų indeksą) Lietuvoje ir ES-28 2007–2014 m., % (sudaryta pagal eurostat duomenis)

6 pav. parodytas vidutinio darbo užmokesčio, atskaičius mokesčius, ir metinės infliacijos santykis Lietuvoje. Nagrinėjamą laikotarpį galima suskirstyti į tris etapus. Pirmasis, 2007-2008 m. infliacijos ir vidutinis darbo užmokestis didėja. Antrasis, 2008-2010 m., vidutinis darbo užmokestis mažėja, infliacija Lietuvoje irgi mažėja. Trečiasis, laikotarpis 2010-2011 m., infliacija padidėja ir vidutinis darbo užmokestis didėja. Ketvirtasis, 2011-2014 m., šiuo laikotarpiu infliacija mažėja, o vidutinis darbo užmokestis auga. Norint, kad pragyvenimo lygis nemažėtų, jei infliacija mažėja, tai vidutinis darbo užmokestis didėja ir atvirkščiai, jei infliacija didėja – darbo užmokestis mažėja. Tokiu būdu stengiamasi išlaikyti panašų pragyvenimo lygį, nors ir keičiasi prekių ir paslaugų kainos.

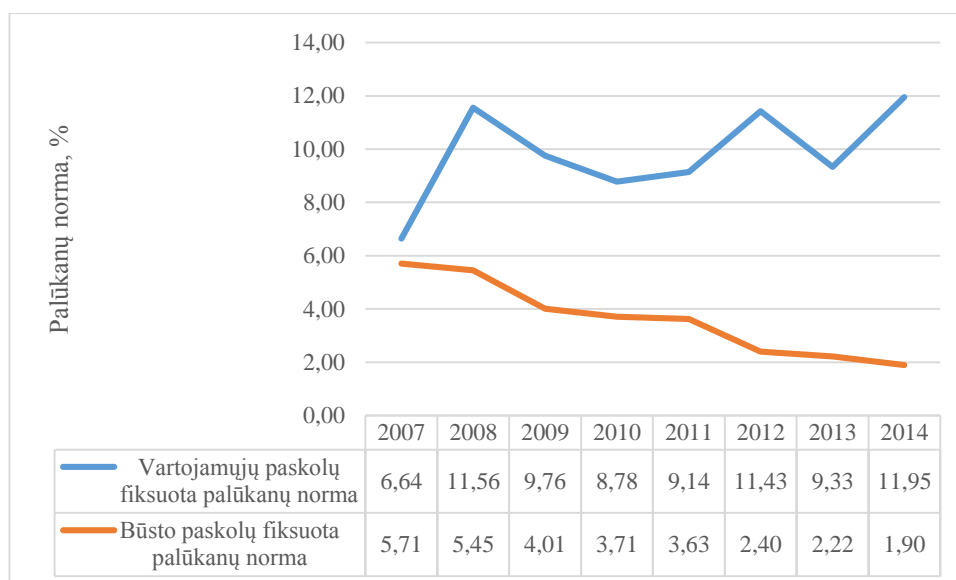

6 pav. Vidutinis darbo užmokestis (neto) ir metinė infliacija Lietuvoje, 2007–2014 m., EUR ir % (sudaryta pagal Lietuvos statistikos departamento ir eurostat duomenis)

7 pav. pateiktas nedarbo lygis Lietuvoje ir ES-28. Didžiausias nedarbo lygis buvo 2010 m., kai Lietuvoje praėjo ekonominės krizės banga. Prieš tai nagrinėtas 6 pav. rodo, jog 2010 m. vidutinis darbo užmokestis, atskaičius mokesčius, sumažėjo ir tik po 2010 m. pradėjo didėti. O šiame pav. matoma, jog nedarbo lygis nuo 2010 m. ima mažėti ir lyginant 2010 m. su 2014 m., nedarbo lygis Lietuvoje sumažėja iki 7,1 % punktų. Nagrinėtas 6 pav. rodo, jog nedarbo lygis yra aukščiausias Lietuvoje 2010 m., kai vidutinis darbo užmokestis atskaičius mokesčius Lietuvoje yra mažiausias.

7 pav. Nedarbo lygis Lietuvoje ir ES-28 2007-2014 m., % (sudaryta pagal Eurostat duomenis)

8 pav. Suteiktų naujų paskolų fiziniams asmenims fiksuotos palūkanų normos Lietuvoje 2007-2014 m., % (sudaryta pagal Lietuvos banko duomenis)

8 pav. rodo naujų paskolų fiziniams asmenims fiksuotas palūkanų normas Lietuvoje. 2008 m. labiausiai išaugo vartojamųjų paskolų palūkanų norma. 2008 m. lyginant su 2007 m., vartojamųjų paskolų palūkanos padidėjo 4,92 % punkto. Vartojamųjų paskolų palūkanų norma po 2008 m. mažėjo iki 2010 m., tačiau nuo 2010 m. iki 2012 m. palūkanos išaugo iki 11,43 % ir beveik pasiekė 2008 m. lygį.

Naujai suteikiamų būsto paskolų palūkanų norma nagrinėjamą 2007-2014 m. laikotarpį mažėjo. 2010-2011 m. palūkanos buvo panašios, jų skirtumas buvo 0,08 % punkto. Iki 2014 m. būsto paskolų palūkanos nukrito iki 1,90 %.

1.3. Komercinių bankų paskolų fiziniams asmenims plėtros problemos

Nagrinėjamu laikotarpiu 2007-2014 m. Lietuvoje komercinių bankų paskolų fiziniams asmenims rinka patyrė sunkumų. 2008 m. įvykusi finansų krizė lėmė sumažėjusius paskolų portfelius. Blogėjant ekonomikos sąlygoms, komerciniai bankai siekia apsaugoti nuo nuostolių, atsakingiau skolina. Tuo tarpu ir fiziniai asmenys taip pat atsakingiau skolinasi, įvertina savo galimybes arba naudoja savo turimą finansinį turtą ir nesinaudoja paskolomis.

3 lentelėje pateikiami Lietuvos, Latvijos, Estijos fiziniams asmenims suteiktos paskolos mln. EUR.

3 lentelė. Lietuvoje, Latvijoje, Estijoje suteiktos paskolos fiziniams asmenims 2007–2014 m., mln. EUR (sudaryta pagal Lietuvos banko duomenis ir Latvijos ir Estijos bankų duomenimis.

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Lietuva	6 857	8 246	7 765	7 212	6 781	6 567	6 578	6 773
Latvija	8 521	9 110	8 663	8 169	7 539	6 592	6 050	5 713
Estija	6 958	7 713	7 494	7 244	7 063	6 905	6 907	7 055

Lyginant visas šalis matoma, jog 2008 m. paskolų fiziniams asmenims portfelis išauga. Iki 2012 metų Latvijoje paskolų fiziniams asmenims suteikta daugiausiai. Po 2012 m., daugiausiai paskolų suteikė Estijos bankas, 2014 m. Estijoje buvo 7 055 mln. padidėjęs paskolų skaičius, kuris 2014 m. pasiekė 2011 m. lygį.

2. KOMERCINIŲ BANKŲ PASKOLŲ FIZINIAMS ASMENIMS RINKOS PLĖTROS TEORINIAI ASPEKTAI

2.1. Kredito samprata

Kredito sąvoka įvairiuose literatūros šaltiniuose apibrėžiama įvairiai. Terminas „kreditas“ kilęs iš lotyniško žodžio *creditum* – „paskola, skola“. „Tarptautinių žodžių žodyne“ (2016) kreditas yra apibūdinamas kaip komercinis pasitikėjimas – prekių arba pinigų skolinimas už palūkanas. Tuo tarpu „kredito“ sąvoka „Ekonomikos terminų žodyne“ (2016) apibūdinama kaip komercinis pasitikėjimas, kurį kreditorius išreiškia arba tiesiogiai (skolindamas pinigus), arba netiesiogiai (parduodamas prekes ir teikdamas paslaugas į skolą).

Svarbu aptarti „kredito“ ir „paskolos“ sąvokų sampratas. Mokslinėje literatūroje šių sąvokų interpretacijas nagrinėja Martinkus, Žilinskas (2008), Jasevičienė (2013), Jimenez, Saurina, (2006), Buckiūnienė (2005), Aleknevičienė (2005), Deimantaitė-Gedmintienė (2013). Sąvokų interpretacijos pateikiamos 4 lentelėje.

4 lentelė. Sąvokų „kreditas“ ir „paskola“ interpretacijos

Autorius	Sąvoka „kreditas“	Sąvoka „paskola“
CK 6.870 str.	Kreditavimo sutartimi bankas ar kita kredito įstaiga (kreditorius) įsipareigoja suteikti kredito gavėjui sutartyje nustatyto dydžio ir nustatytomis sąlygomis pinigines lėšas (kreditą), o kredito gavėjas įsipareigoja gautą sumą grąžinti kreditoriui ir mokėti palūkanas.	Paskolos sutartimi viena šalis (paskolos davėjas) perduoda kitos šalies (paskolos gavėjo) nuosavybėn pinigus arba rūšies požymiais apibūdintus suvartojamuosius daiktus, o paskolos gavėjas įsipareigoja grąžinti paskolos davėjui tokią pat pinigų sumą (paskolos sumą) arba tokį pat kiekį tokios pat rūšies ir kokybės kitų daiktų bei mokėti palūkanas, jeigu sutartis nenustato ko kita.
Jasevičienė (2013)	Kreditas yra bankinė operacija, kurios metu bankas skolininkui suteikia tam tikrą pinigų sumą nustatytam laikotarpiui.	
Rutkauskas, Sūdžius, Mackevičius, (2009)	Kreditas – raštu įformintas komercinių partnerių pasitikėjimas dėl pinigų arba prekių skolinimo už palūkanas.	
Martinkus, Žilinskas, (2008)	Laikinas pinigų skolinimas už tam tikrą atlyginimą.	Pinigų skolinimas, už kuriuos kreditorius leidžia pinigų gavėjui pirkti prekes ar paslaugas.
Jimenez, Saurina, (2006)	Pinigų skolinimas, kuris rytojais pinigus leidžia naudoti šiandien, t.y. jis leidžia išnaudoti ateities (būsimas) pajamas ir gauti naudą dabar.	
Buckiūnienė (2005)	Kreditas – tai santykiai tarp kreditoriaus ir besiskolinančio, atsiradę dėl paskolintos vertės grąžimo.	
Aleknevičienė (2005)	Kreditas – ekonominiai piniginius santykius, susiję su įmonių, organizacijų ir gyventojų laikinai laisvų pinigų kaupimu ir tiksliniu jų teikimu apmokėjimo ir grąžinimo pagrindais.	

Šaltinis: Sudaryta autoriaus

Mokslinėje literatūroje šios sąvokos dažnai nėra konkrečiai išskiriamos, jos tapatinamos. Tačiau mokslinės literatūros analizė rodo, jog Civiliniame kodekse sąvokos „kreditas“ ir „paskola“ nėra tapatinamos. Jų bruožai, analizuojant kredito ir paskolos sutarties sampratas, išskiriami teisiniais aspektais. Taip pat šias sąvokas atskiria Martinkus, Žilinskas (2008) nurodydami, jog kreditas – tai yra skolinama pinigų suma, o paskola yra skirta konkrečiai prekei ar paslaugai įsigyti. Taip pat reiktų paminėti, jog Civiliniame kodekse išskiriama ir tai, jog kredito davėju gali būti tik bankas ar kita kredito įstaiga, o paskolos davėjas gali būti tiek fizinis ar juridinis asmuo. Be to, pabrėžiama, jog pagrindinis kredito sutarties dalykas yra piniginės lėšos, o paskolos sutarties pagrindas yra piniginės lėšos arba konkreti prekė ar paslauga.

Rutkauskas, Sūdžius, Mackevičius (2009) pabrėžia, jog kreditas yra skola arba paskola ir už ją gaunamos grąžintinos lėšos iš kito juridinio ar fizinio asmens (iš kitų asmenų) sutartyje aptartomis sąlygomis mokant skolinimosi procentus skolintojui (skolininkams). Jasevičienė (2013) teigia, jog kreditas yra bankinė operacija už tam tikrą pinigų sumą ir taip pat tai ekonominiai santykiai, kai bankai suteikia skolininkams lėšų grąžinimo sąlygomis. Šią mintį plėtoja ir Buckiūnienė (2005), kuri taip pat pabrėžia, jog kreditiniame sandoryje visada yra dvi šalys – kreditorius ir paskolos ėmėjas. Ji kredito sąvoką apibrėžia kaip santykius tarp kreditoriaus ir besiskolinančio, atsiradusius dėl paskolintos vertės grąžinimo.

Jimenezas, Saurina (2006) savo straipsnyje šias sąvokas apibūdina kaip pinigų skolinimą, kuris rytojaus pinigus leidžia naudoti šiandien, t.y. jis leidžia išnaudoti ateities (būsimas) pajamas ir gauti naudą dabar. Aleknevičienė (2005) kreditą apibūdina kaip ekonominius piniginius santykius, susijusius su įmonių, organizacijų ir gyventojų laikinai laisvų pinigų kaupimu ir tiksliniu jų teikimu apmokėjimo ir grąžinimo pagrindais. Kazlauskienė (2012) teigia, jog kreditas apima piniginius santykius, kai laikinai laisvų įmonių, įstaigų, organizacijų, gyventojų finansiniai išteklių dažniausiai kaupiami kreditinėse organizacijose ir teikiami juridiniams ar fiziniams asmenims, laikantis jų grąžinimo laiku sąlygos ir taikant palūkanų procentus.

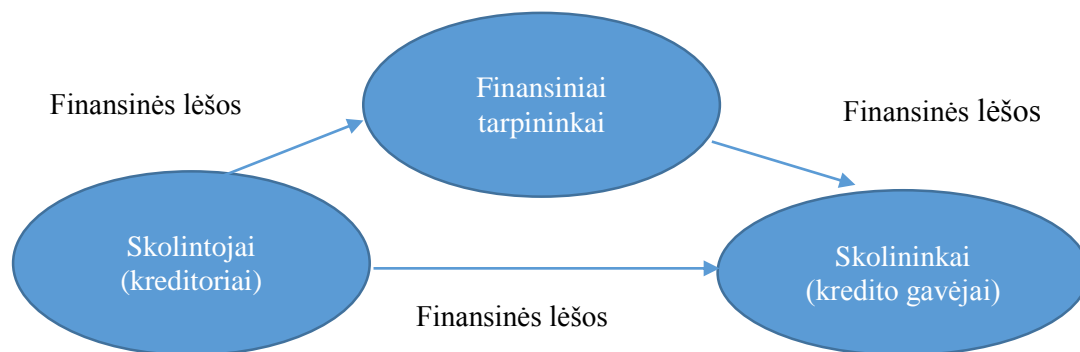
Kazlauskienė (2012) išskiria šiuos kredito santykių dalyvius:

- skolintojai (kreditoriai), kurie turimas laisvas lėšas kaupia kredito įstaigose arba tiesiogiai skolina kredito gavėjams;
- kredito įstaigos, kurios skolina lėšas jų neturintiems;
- kredito gavėjai (skolininkai), kurie per kredito įstaigas arba tiesiogiai iš kreditorių gauna reikalingas lėšas.

Finansinės institucijos naudodamosi kvalifikuotų ekspertų paslaugomis gali atlikti potencialių kredito vartotojų tyrimus ir jais remiantis priimti pagrįstus finansinius sprendimus. Šių institucijų dalyvavimas finansinių išteklių perdavimo procese didina valstybės finansų rinkos efektyvumą,

stabilizuoja šalies ekonomiką ir sudaro sąlygas jai kilti. Finansinių lėšų judėjimas tarp kredito santykiuose dalyvaujančių šalių parodytas 8 pav.

Deimantaitė-Gedmintienė (2013) nurodo, jog kreditų išdavimas yra svarbiausia komercinio banko veiklos rūšis. Paskolos sudaro didžiausią visų bankų aktyvų dalį ir atneša didžiausią banko pajamų dalį, nors kartu tai yra ir pačios rizikingiausios banko operacijos.

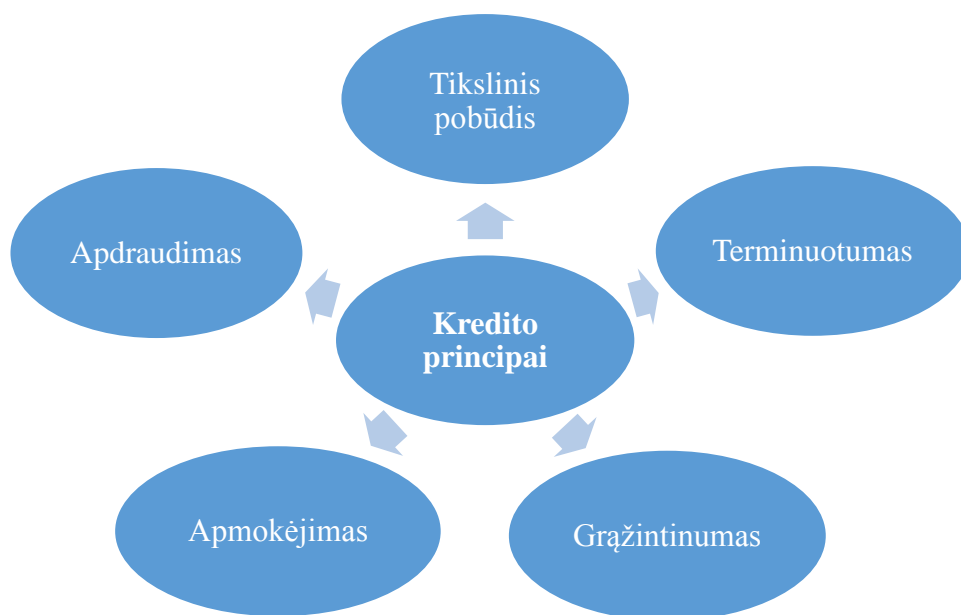
9 pav. Finansinių lėšų judėjimas (sudaryta pagal Kazlauskienė, 2012)

2.1.1. Kredito principai

Aleknevičienė (2005) teigia, jog kredito santykius apibūdina kredito principai. Šių principų turi būti laikomasi vykdant bet kurią kredito operaciją. Principai yra įgavę tiesioginę išraišką ir tarptautinėje kredito įstatymų leidyboje. Pagrindiniai kredito principai pateikiami 10 pav.

Aleknevičienė (2005) ir Kazlauskienė (2012) šiuos kredito principus apibūdina taip:

- Pagal *tikslinio pobūdžio* principą kreditai turi būti išduodami tik sutartyje apibrėžtam tikslui. Jei atsiranda pažeidimų ir šio principo nesilaikoma, taikomos įvairios nuobaudos, pvz. kredito palūkanų normos padidinimas, kredito atšaukimas.
- Pagal *terminuotumo principą* kreditai turi būti išduodami tik tam tikram laikui. Kredito sutartyje terminas nustatomas ne tik laikui bet ir kredito ir palūkanų grąžinimo terminai.
- Pagal *grąžintinumą principą* kreditą reikia grąžinti sutartyje nurodytais terminais. Už laiku nesumokėtų palūkanas imami delspinigiai, kurie nustatyti sutartyje, o laiku negrąžinus paskolos, nuo termino pabaigimo dienos skaičiuojamos sutartyje nurodytos didesnės palūkanos.
- Pagal *apmokėjimo principą* už komercinį pasitikėjimą skolinant pinigus reikia atsilyginti. Atlyginimas už suteiktą kreditą yra palūkanos, kurios išreiškiamos procentais.
- Pagal *apdraudimo principą* siekiama užtikrinti, kreditoriaus galimybę pasinaudoti jo turtinius interesus ginančiomis priemonėmis, jei skolininkas nevykdo įsipareigojimų.

10 pav. Pagrindiniai kredito principai (sudaryta pagal Aleknevičienė, 2005)

2.1.2 Finansų rinkoje esantys skolinimosi produktai fiziniams asmenims

Pasak Jurevičienės (2008), visos paskolos gyventojams, kurias teikia bankai, skirstomos į šias grupes:

- paskolos gyvenamajam būstui įsigyti;
- vartojimo paskola;
- paskolos verslui.

Taip pat norint gauti kreditą yra tam tikra skolinimosi proceso eiga, kuri nurodyta 11 pav., yra tokia pati visais atvejais. Tačiau pagal norimo kredito rūšį komerciniai bankai taiko skirtingas palūkanų normas ir skirtingas kredito sudarymo sąlygas.

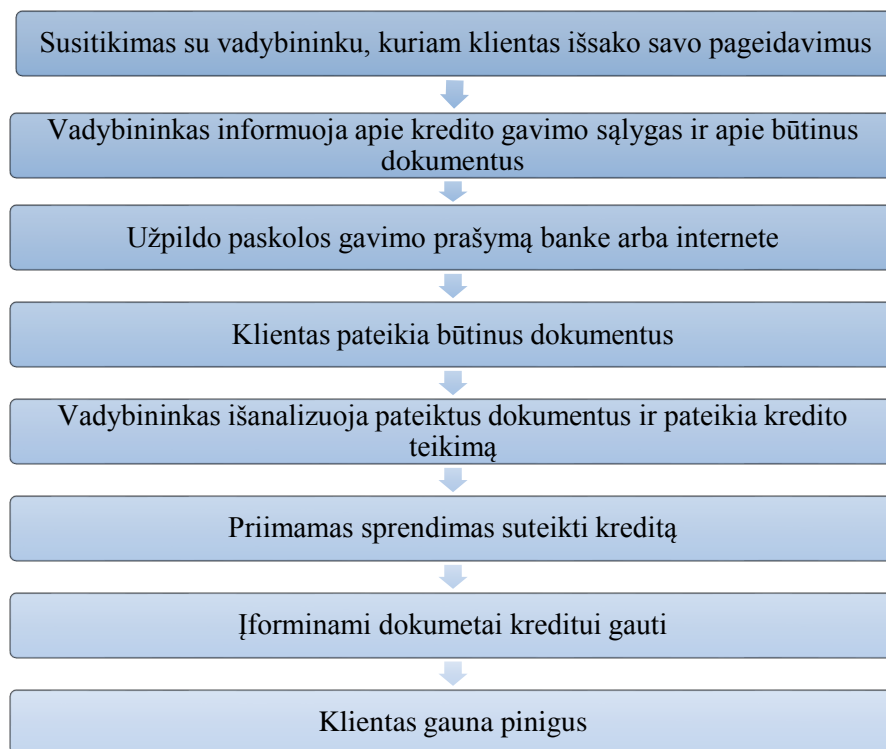
Mokslinėje literatūroje išskiriamos ir kredito rūšys. Finansų rinkoje šiuo metu fiziniams asmenims teikiami šie skolinimosi produktai (Jurevičienė, 2008):

- būsto paskola;
- vartojamoji paskola;
- kredito limitas mokėjimo kortelės sąskaitoje;
- asmeninė kredito linija;
- turto išperkamoji nuoma;

Anot Deimantaitės-Gedmintienės (2013), būsto paskola skirta būstui statyti, pirkti arba rekonstruoti. Paskola taip pat naudinga norint įsigyti būstą investuojant. Būsto paskola yra suteikiama

ilgesniam laikotarpiui su turto įkeitimu. Jurevičienė (2009) sukonkretina turto įkeitimo modelį – šiuo metu naudojamas santykis 100 su 70. Tai reiškia, jog klientas, norintis gauti būsto paskolą turi turėti iki 30 % nuosavų lėšų, atitinkančių būsto vertę. Bankas, siekdamas užsitikrinti pajamas, rizikingesnes paskolas gali kompensuoti didesnėmis palūkanomis. Tačiau palūkanos būna mažesnės negu vartojamosios paskolos ar asmeninės kredito linijos atveju.

Vaškelaitis (2003) teigia, jog būsto paskolą gali gauti kiekvienas Lietuvos Respublikos gyventojas, sulaukęs aštuoniolikos metų ir gaunantis nuolatinės pajamas. Paskolos dydis priklauso nuo pasirinkto būsto vertės, vietos bei nuo kliento finansinių galimybių grąžinti paskolą.

11 pav. Skolinimosi procesas (sudaryta pagal Jurevičienė, 2008)

Taip pat reiktų paminėti, jog atsakingo skolinimosi nuostatuose pažymima, jog kliento įsipareigojimai negali viršyti 40 proc. jo gaunamų pajamų.

Pagal CK 6.886 straipsnį, vartojimo kredito sutartimi kredito davėjas suteikia arba įsipareigoja suteikti kredito gavėjui vartojimo kreditą atidėto mokėjimo, paskolos forma arba kitu panašiu finansiniu būdu, išskyrus sutartis dėl nuolatinio tos pačios rūšies paslaugų teikimo ar tos pačios rūšies prekių tiekimo, kai kredito gavėjas už teikiamas paslaugas ar tiekiamas prekes moka dalimis jų teikimo ar tiekimo metu. Kredito davėjas, teikdamas vartojimo kredito paslaugą, privalo užtikrinti tinkamą atsakingo skolinimo principo įgyvendinimą. Jasevičienė (2013) apibendrina vartojamojo kredito sąvoką – tai paskola, kuri suteikiama fiziniams asmenims plataus vartojimo ir ilgalaikio naudojimo prekėms įsigyti ir paslaugoms apmokėti (sumokėti už mokslą, suremontuoti butą, buitinei technikai

įsigyti ir kt.). Iš visų paskolų rūšių vartojimo paskola išsiskiria tuo, kad pinigus galima pasiskolinti greitai, nereikalingas turto įkeitimas, nedidelis paskolos administravimo mokestis, galimybė pasirinkti gražinimo įmokų mėnesio dienas bei galimybė vartojimo kreditą gražinti ankščiau numatyto termino. Jurevičienė (2009) pabrėžia, kad palūkanos yra nustatomos kiekvienam klientui individualiai, atsižvelgiant į norimos paskolos dydį, kliento kredito istorijos, taip pat veikia lojalumo bankui faktorius. Jasevičienė (2013) patikslina, jog taikomos palūkanos dažnai būna didesnės dėl paskolos rizikingumo.

Deimantaitė-Gedmintienė (2013) asmeninę kredito liniją apibūdina kaip juridškai įformintą kreditinio banko įsipareigojimą suteikti tam tikrą kreditą tam tikram klientui atitinkamą laikotarpį. Jurevičienė (2009) pažymi, jog klientas gali bet kada pasiimti jam suteikto limitu ribose reikalingą sumą ir gražinti ją kada nori. Palūkanos ir kredito dydis priklauso nuo kliento gaunamų pajamų. Palūkanos skaičiuojamos tik už faktiškai panaudotas lėšas. Jasevičienė (2013) pabrėžia, jog kredito liniją bankai suteikia ypač patikimiems klientams, kurių finansinė būklė yra stabili ir kurie laiku gražina paskolas ir sumoka palūkanas.

Kitas skolinimosi produktas, teikiamas fiziniams asmenims, yra turto išperkamoji nuoma arba lizingas. Buckiūnienė (2005) lizingo sąvoką apibūdina kaip ilgalaikę išperkamoją nuoma, kai išnuomoto turto savininkas už suteiktą daiktinę paskolą gauna palūkanas. Finansiniu požiūriu lizingas yra specifinė gamybos priemonių, nekilnojamojo turto bei ilgalaikio vartojimo prekių įsigijimo finansavimo forma. Jis gali būti apibrėžiamas ir kaip ūkinė veikla, kai sutartiniais pagrindais ūkio subjektas perleidžia teisę naudotis tam tikru turtu fiksuotą ar neapibrėžtą laikotarpį kitam ūkio subjektui, už kurį pastarasis moka iš anksto nuomos mokėjimus. Deimantaitė-Gedmintienė (2013) patikslina lizingo sąvoką teigdama, jog lizingo sutarties laikotarpį klientas sumoka visą turto įsigijimo kaimą ir palūkanas, o sutarčiai pasibaigus tampa turto savininku.

CK 6.567 straipsnyje rašoma, jog pagal lizingo (finansinės nuomos) sutartį viena šalis (lizingo davėjas) įsipareigoja įgyti nuosavybės teisę iš trečiojo asmens kitos šalies (lizingo gavėjo) nurodytą daiktą ir perduoti jį lizingo gavėjui valdyti ir naudoti verslo tikslais už užmokestį su sąlyga, kad sumokėjus visą lizingo sutartyje numatytą kainą daiktas pereis lizingo gavėjui nuosavybės teisę, jeigu sutartis nenumato ko kita. Šio skyriaus normos *mutatis mutandis* taikomos ir tais atvejais, kai lizingo davėjas yra nuomojamo turto savininkas. Lizingo davėjas pagal sutartį gali būti bankas arba kitas pelno siekiantis juridinis asmuo.

Aleknevičienė (2005) išskiria dvi kredito formas: prekinę ir piniginę. Kredito rūšis priklauso nuo klasifikavimo kriterijų:

- susitarimo būdas;
- apdraudimo būdas;
- kreditų terminai;

- palūkanų rūšys;
- gavėjas ir skolinimosi tikslas;
- susidarymo vieta.

Aleknevičienės (2005) išskirti kriterijai pateikti 5 lentelėje.

5 lentelė. Kredito klasifikavimo kriterijai ir rūšys (sudaryta pagal Aleknevičienė, 2005)

Pagal susitarimo būdą kreditas skirstomas į :		
Piniginis: <ul style="list-style-type: none"> • tiesioginis banko kreditas; • overdraftas; • kreditinė linija; • kredito kortelė; • vekseliai; • obligacijos; • faktoringas; • forfeitingas 	Prekinis: <ul style="list-style-type: none"> • Komercinis kreditas; • Lizingas. 	
Pagal apdraudimo būdą:		
Apdrausti: <ul style="list-style-type: none"> • hipoteka; • įkeičiant turtą; • garantija; • laidavimas; • draudimas. 	Neapdrausti	
Pagal kredito terminus:		
Terminuoti: <ul style="list-style-type: none"> • trumpalaikiai; • vidutinės trukmės; • ilgalaikiai. 	Iki pareikalavimo	
Pagal palūkanų rūšį: <ul style="list-style-type: none"> • fiksuotųjų palūkanų; • kintamųjų palūkanų; • paprastųjų palūkanų; • sudėtinių palūkanų. 	Pagal gavėją ir skolinimosi tikslą: <ul style="list-style-type: none"> • valstybinis; • įmonių, organizacijų; • gyventojų; • tarpbankinį 	Pagal vietą: <ul style="list-style-type: none"> • vidaus; • užsienio

2.2. Komercinių bankų teikiamas paskolas fiziniams asmenims veikiantys veiksniai

Išduodamų paskolų ir kreditų kiekį bei dydį lemia įvairūs makroekonominiai ir mikroekonominiai veiksniai. Binkienė ir kt. (2012) savo darbe nagrinėja įvairių autorių mokslinius tyrimus ir apibendrindami pateikia kredito privačiam sektoriui rinką lemiančius makroekonominis veiksniai. 3 lentelėje pateikiami autorių Albulescu (2009), Hofmann (2001), Brzoza-Brzezina (2005),

Cottarelli ir kt. (2005), Boissay ir kt. (2006), Kiss ir kt. (2006) išskirti privatų kredito sektorių veikiantys veiksniai.

6 lentelė. Kredito privačiam sektoriui rinką lemiantys veiksniai (sudaryta pagal Binkienė ir kt. 2012).

Autorius	Veiksniai
Albulescu (2009)	BVP vienam gyventojui, trumpalaikės ir ilgalaikės realios palūkanų normos, realaus BVP augimas, nominalių paskolų tarifai, infliacija
Boissay ir kt. (2006)	BVP vienam gyventojui, realios palūkanų normos
Kiss ir kt. (2006)	BVP vienam gyventojui, realios palūkanų normos, infliacija
Brzoza-Brzezina (2005)	Realaus BVP augimas, realios palūkanų normos, BVP vienam gyventojui, infliacija, finansinės liberalizacijos rodiklis
Cottarelli ir kt. (2005)	Sąskaitybos standartai, įėjimo į bankininkystės sektorių apribojimai, teisinė sistema, valstybės skola
Hofmann (2001)	Realus BVP, realios palūkanų normos, namų kainos

Jasevičienė (2013) ir Lietuvos banko makroekonominėse prognozėse išskiriami tokie makroekonominiai rodikliai, kurie daro įtaką išduodamoms paskoloms:

- BVP vienam gyventojui;
- infliacija;
- palūkanų norma;
- darbo užmokestis;
- nedarbo lygis.

BVP yra pagrindinis šalies makroekonominės aplinkos rodiklis, parodantis šalies ekonomikos bendrąjį lygį. BVP yra vienas iš rodiklių parodančių tam tikros teritorijos ekonomikos lygį. BVP yra apibrėžiamas kaip galutinė prekių ir paslaugų sukurtų šalyje rinkos vertė per tam tikrą laiko tarpą. Į BVP yra įtraukiama ne galutinė, o tik pridėtinė prekių ir paslaugų vertė. Tai reiškia, jog iš galutinės produkcijos vertės atimama tarpinių grandžių sukurta vertė.

Martinkus, Žilinskas (2008) BVP apibūdina kaip bendra visų baigtinių prekių ir paslaugų, pagamintų naudojant ekonominius išteklius, esančius šalies vidaus ekonomikoje per tam tikrą laikotarpį (dažniausia per metus), piniginių verčių sumą. Melnikas (2007) teigia, kad konkretaus laikotarpio BVP vienam gyventojui rodo absoliutųjį ekonominės sistemos efektyvumą, o šio rodiklio kitimas (paprastai vidutinis metinis didėjimo tempas) – ekonomikos efektyvumo didėjimą. BVP vienam gyventojui iš esmės apibūdina visuminį ekonomikos efektyvumą, nes parodo, kiek efektyviai vidutinis visuomenės narys panaudoja ekonominės sistemos išteklius šios sistemos produktui sukurti. Tačiau J. Mackevičius (2009) patikslina, jog BVP vienam gyventojui rodo ne tik visuminį ekonomikos efektyvumą, bet ir šalies socialinę raidą, neatsiejamą nuo ekonominės raidos. Jis taip pat gali būti

naudojamas vertinant darbo našumą, dirbto laiko efektyvumą, tam tikros ekonominės ir socialinės politikos įgyvendinimo veiksmingumą.

Infliaciją Deimantaitė-Gedmintienė (2013) apibūdina kaip pinigų nuvertėjimą, kai kyla visos arba dauguma kainų ir už tą pačią pinigų sumą galima nusipirkti mažiau prekių ir paslaugų. Pagal Martinkų ir Žilinską (2008) infliacija yra piniginio vieneto perkamosios galios smukimas, pasireiškiantis bendrojo kainų lygio kilimu per tam tikrą laikotarpį. Arba infliacija pagal Jakutį ir kt. (2007) – tai piniginio vieneto perkamosios galios kritimas ir bendro kainų lygio didėjimas.

Infliacija namų ūkius veikia skirtingai. Jei infliacija yra numatoma, ją galima kompensuoti ir nepatirti didelių nuostolių. Tokiu atveju komerciniai bankai gali keisti palūkanų normas, bankininkai gali derinti sutarčių sąlygas, kas lemia darbo užmokesčio didėjimą, kainų lygio pakilimą. Tačiau jei infliacija yra nenumatoma, atsiranda tokios problemos (Inflation: What Is Inflation?, 2016):

- kreditoriai praranda, o skolininkai gauna naudą iš gautos paskolos, jei infliacija buvo nenumanoma. Tie, kurie ima paskolą tokiu rinkos metu, paskola beveik nieko nekainuoja, palūkanos nėra didelės;
- fiziniai asmenys linkę mažiau išlaidauti, o tai iškarto jaučiasi ir smukdo ekonomiką žiūrint į ilgalaikę perspektyvą;
- esant didesnei infliacijai žmonės linkę nelaikyti pinigų, o juos greičiau išleisti, ar pakeisti į kitą valiutą, taip dar labiau didindami infliaciją. Taip pat atsisako jų kaupimo ir pasidaro sunkiau gauti ilgalaikių paskolų, tuo pačiu žlugdomas brangių daiktų pirkimas išsimokėtinai. Fiziniai asmenys, kurie gyvena fiksuotomis pajamomis iškart pajunta perkamosios galios sumažėjimą, todėl krenta jų pragyvenimo lygis;
- keičiasi produktų kainos, prekiautojai, tikintys, kad pirkėjai mažiau nusimano kainose, jas užkelia daug aukščiau negu jos turėtų būti net esant didesnei infliacijai. Tokiu būdu krenta pragyvenimo lygis.
- baziniai produktai tampa mažiau konkurencingi, jei infliacija yra didesnė nei kitose užsienio šalyse.

Svarbu pažymėti, kad kuomet darbo užmokesčio tempai mažėja, augančios kainos lemia namų ūkių, paėmusių paskolas, pablogėjusią finansinę padėtį, tuo pačiu gali sutrikdyti savalaikį finansinių įsipareigojimų atsiskaitymą kreditinėms institucijoms.

Nedidelė infliacija rodo, jog šalies ekonomika auga. Infliacija gali turėti ir teigiamų padarinių, pvz., esant infliacijai žmonės iš dalies atsisako besaikio pinigų kaupimo ir juos investuoja, išleidžia ar padeda indėlius į banką. Krentant nacionalinei valiutai šalies ūkis darosi labiau konkurencingesnis su kitų valstybių ūkiais. Taip pat kartais išaugus infliacijai net tampa lengviau atiduoti skolas, ypač jei skolos perskaičiavimas nenumatytas sutartyje. Tačiau jei infliacijos šalyje nėra gali būti, kad ekonomika silpnėja. Negalima teigti ar infliacija daro blogą ar gerą įtaką šalies ekonomikai, nes daug

kas priklauso ir nuo konkrečių situacijų tiek įmonėms, tiek fiziniams asmenims (Inflation: What Is Inflation?, 2016).

Martinkus ir Žilinskas (2008) palūkanas apibūdina kaip pajamas, kurios gaunamos leidžiant kitam naudotis paskolintu kapitalu. Tai tarsi „premija“ kreditoriams už susilaikymą nuo einamojo vartojimo ir riziką skolinant pinigus. Deimantaitė-Gedmintienė (2013) palūkanas įvardija kaip skolinamos sumos dalį procentais, kurie parodo, kiek kainuoja skolintis pinigus. Palūkanų norma apibūdinama kaip procentinį dydį, kuris parodo, kad kiekvienas paskolintas piniginis vienetas per tam tikra laikotarpį turi būti gražintas su palūkanų normos dydžio prieaugiu. Deimantaitė-Gedmintienė (2013) palūkanų normą apibūdina panašiai – kaip procentinę skolos dalį, kuri rodo, kiek pinigų turi būti sumokėta virš pradinės skolos sumos. Arba tiksliau, palūkanų norma yra pinigų skolinimo kaina. Metinę palūkanų normą sudaro LIBOR ir banko marža. Katkus (2000) taip pat teigia, jog palūkanų normą galima žiūrėti kaip į kainą, kurią paskolos ėmėjas yra pasiruošęs sumokėti kreditoriui už skolintas lėšas. Tačiau dar patikslina, jog palūkanų norma parodo ir dabartinio kapitalo vertę ateityje.

Nedarbo lygį Martinkus ir Žilinskas (2008) charakterizuoja kaip ekonominį rodiklį, nusakantį, kokia darbo jėgos dalis yra neužimta. Arba tai procentinė išraiška santykio asmenų, galinčių ir norinčių dirbti, tačiau neturinčių tinkamo darbo, su visais darbingais gyventojais.

Nedarbo rūšys yra šios (e-terminai.lt, 2016):

- sezoninis nedarbas – cikliškas nedarbo svyravimas, dažniausiai pakylantis žiemą ir sumažėjantis vasarą. Tai įvyksta dėl darbo atsiradimo žemės ūkyje, statybose, turizmo sektoriuje.
- funkcinis nedarbas – asmenys laikinai esantys be darbo dėl darbo vietos pasikeitimo.
- struktūrinis nedarbas – atsiranda dėl ekonomikos restruktūrizacijos.
- ciklinis nedarbas – atsiranda dėl produkcijos paklausos sumažėjimo ir padidėjimo.
- paslėptas nedarbas – nedarbas, dėl įvairių priežasčių neatsispindintis oficialiose statistikos suvestinėse (dirbama trumpiau nei siekiama, nerandama darbo pagal specialybę, darbo nebeieškoma ir pan). (Ekonomikos terminų žodynas, 2016)

Didelis nedarbas neigiamai veikia gyvenimo kokybę ir žemesnės kvalifikacijos darbininkus. Fiziniams asmenims ne tik sunkiau įsidarbinti, bet dalis išvyksta į užsienį. O tai nepadeda atsigausti ir gerinti susiklosčiusios padėties. Tačiau nedarbas turi ir teigiamą pusę. Žmonės persikvalifikuoja į kitas specialybes arba gilina savojoje, kuria verslus sukurdami darbo vietas sau ir kitiems. Taip pat didina paslaugų ir prekių kokybę.

Pagal Martinkų ir Žilinską (2008) darbo užmokestis – tai pinigine forma išreikštas pajamų šaltinis; jis vertinamas kaip nacionalinių pajamų dalis, kurią visuomenė moka savo nariams pagal jų sunaudoto darbo kiekį bei kokybę jų materialiniams ir kultūriniais poreikiams tenkinti; tai atlygis darbuotojams už jų darbo jėgos kaip gamybos veiksnio panaudojimą.

Darbo užmokestis ir nedarbo lygis glaudžiai susiję. Jei mažėja darbo užmokestis, didėja nedarbo lygis, komerciniai bankai griežtina skolinimosi sąlygas, didina palūkanas. Jei fizinių asmenų pajamos mažos, tikėtina, jog komerciniai bankai tai pajaus dėl sumažėjusio paskolų teikimo skaičiaus. Žmonės linkę būti atsargūs, riboti savo išlaidas.

Charakterizuojant mikroekonominius veiksnius Jurevičienė (2009) teigia, jog fiziniai asmenys pirmiausia turėtų atsakingai vertinti tiek savo pajamas, tiek ateityje būsimus smulkius ir stambesnius finansinius įsipareigojimus. Prie mikroekonominių veiksnių grupei priskirti ir fizinių asmenų išsilavinimas, šeimyninė padėtis, rizikos laipsnis, užimamos pareigos darbe.

2.3. Bankų poveikis ekonomikos vystymuisi

Mokslinėje literatūroje (Leika, 2008) teigiama, jog ekonomika yra nuolat veikiama didesnių ar mažesnių šokų, trukdančių įsivyrauti nuolatinei jos pusiausvyrai. Šokai gali būti tiek vidaus (pvz., staigus namų ūkio taupymo pokytis), tiek išorės (pvz., naftos kainų didėjimas, palūkanų normų pokyčiai pasaulinėje finansų rinkoje). Kai kurie šokai nesukelia ilgalaikių pasekmių ir yra nesunkiai įveikiami, tačiau visuomet esama tikimybės, kad dalis jų nebus įveikti be tam tikrų pinigų ar mokesčių politikos pokyčių.

Per pastaruosius metus pasaulio ekonomika patyrė sunkumų. Finansų krizė padarė įtaką komercinių bankų vystymuisi. Sumažėjo paskolų portfeliai, nes skolinimosi sąlygos tapo griežtesnės, įsigaliojo įstatymai, kurie reguliuoja fizinių asmenų skolinimąsi. Per 2007-2014 m. laikotarpį suteiktų paskolų skaičius sumažėjo. Ekonomika pamažu atsigauna po finansinės krizės.

Pagal Aleknevičienę (2005), bankinis verslas yra vienas labiausiai reglamentuojamų ir stebimų verslo rūšių pasaulyje. Bankai yra svarbūs šalies ekonomikai, jų negalima palikti savieigai. Bankai tapo finansiniais tarpininkais investuojant pinigus į finansinį turtą, todėl finansinio tarpininkavimo dėka bankai vis labiau lemia bendruosius ekonominius sprendimus.

Deksnytė (2010) finansų sistemos stabilumo sąvoką apibūdina kaip penkis susijungusius segmentuos:

- stabili makroekonominė aplinka;
- finansinių institucijų reguliavimas ir priežiūra;
- efektyvios finansinės institucijos ir rinkos;
- saugi ir patikima finansinė infrastruktūra;
- efektyvūs finansinio saugumo tinklai.

Poveikį ekonomikai stebi ir analizuoja centrinis bankas. Alekniavičienės (2005) teigimu, pagrindinis Lietuvos banko tikslas – užtikrinti vidinį ir išorinių nacionalinės valiutos stabilumą. O svarbiausios funkcijos, kurias atlieka šalies bankas – pinigų emisija, pinigų politikos valdymas ir

komercinių bankų bei kredito įstaigų priežiūra. Taip pat vienas iš tikslų yra finansinis sistemos stabilumas. Europos centrinis bankas (2016) finansinį stabilumą apibūdina kaip padėtį, kai finansų sistema – finansų tarpininkai, rinkos ir rinkos infrastruktūra – gali įveikti sukrėtimus be didesnių finansinio tarpininkavimo ir bendros finansinių paslaugų pasiūlos sutrikimų. Jį užtikrinti gali Lietuvos centrinis bankas.

Lietuvoje finansinę stebėseną atlieka Lietuvos bankas. Patikima ir saugi finansų sistema yra svarbus veiksnys, užtikrinantis ilgalaikį ir tvarų ekonomikos augimą. Pagrindinis Lietuvos banko tikslas – palaikyti kainų stabilumą, tačiau moderni centrinė bankininkystė sunkiai įsivaizduojama be patikimo ir veiksmingo mokėjimo ir vertybinių popierių atsiskaitymo sistemų bei visos šalies finansų sistemos veikimo. Lietuvos bankas siekia, kad mūsų valstybės kredito institucijos veiktų konkurencingoje, bet stabilioje aplinkoje. Taip stiprinamas ne tik atskirų kredito įstaigų, bet ir visos šalies finansų sistemos atsparumas vidaus ir išorės ekonomikos pokyčiams, užtikrinamas veiksmingas ribotų finansinių išteklių paskirstymas. (Lietuvos bankas, 2016).

Aleknevičienė (2005) išskiria šias pagrindines Lietuvos banko funkcijas:

- vykdo Lietuvos Respublikos pinigų emisiją;
- kuria ir vykdo pinigų politiką;
- valdo, naudoja Lietuvos banko užsienio atsargas ir jomis disponuoja;
- išduoda ir atšaukia licencijas Lietuvos Respublikos kredito įstaigoms ir leidimus užsienio valstybių kredito įstaigų skyriams steigti, bei prižiūri jų veiklą ir nustato finansinės apskaitos principus ir atskaitomybės tvarką;
- kuria ir valdo tarpbankinę lėšų pervedimo sistemą, nustato reikalavimus tarpbankinės lėšų pervedimo sistemos dalyviams;
- renka pinigų ir bankų, mokėjimo balanso, Lietuvos finansinės ir su ja susijusios statistikos duomenis, pateikia šios statistikos rinkinio, atskaitomybės, jos skelbimo standartus, sudaro Lietuvos Respublikos mokėjimų balansą;
- nustato Lietuvos Respublikos kredito įstaigų skyrių, veikiančių Lietuvoje, finansinės apskaitos principus ir tvarką;
- skatina patvarų ir veiksmingą mokėjimo ir vertybinių popierių atsiskaitymo sistemų veikimą.

2.4. Komercinių bankų paskolų fiziniams asmenims valstybinis reguliavimas

Kiekvienoje išsivysčiusioje ekonomikos šalyje labai svarbus vaidmuo tenka finansų įstaigoms ir rinkoms, kurių funkcijos yra (Komunikatas Europos parlamentui, 2014 m.):

- teikia paskolas namų ūkiams ir įmonėms;

- sudaro sąlygas žmonėms taupyti ir investuoti ateičiai, o santaupas naudoja ekonomikai remti;
- padeda bendrovėms ir namų ūkiams geriau valdyti riziką ir nuo jos apsidrausti;
- sudaro geresnes sąlygas mokėjimo operacijoms atlikti.

Atlikdama pagrindines funkcijas, tinkamai veikianti finansų sistema prisideda prie ekonominės gerovės, stabilumo ir augimo. Pasaulyje, prieš finansinę krizę 2007 – 2008 m. bankininkystės reguliavimas šalyje daugiausia buvo paviršutiniškas, svarbiausia buvo reguliuojamas bankų kapitalas, kuris turėjo užtikrinti pakankamas lėšas bankų balansui, ir tam tikras ribas iki kokios sumos bankas gali skolinti savo lėšas (What macroprudential regulation is, and why it matters, 2014). Tačiau buvusi finansinė krizė parodė, jog šių taisyklių nepakako sustabdyti ekonominei žalai. Pasaulinė finansų krizė akivaizdžiai parodė, kokį reikšmingą neigiamą poveikį finansinis nestabilumas gali turėti šalių ūkio augimui ir užimtumui. Todėl siekiant sumažinti finansų krizių atsiradimo tikimybę ir poveikį, pastaraisiais metais Europos Sąjungoje pertvarkoma finansų sektoriaus priežiūros institucinė ir reguliavimo sistema (Lietuvos bankas, 2015).

Lietuvos banko duomenimis, nuo 2014 m. rugsėjo 24 d. Lietuvos Respublikos banko įstatymas įpareigoja Lietuvos banką vykdyti makroprudencinę politiką, kuria siekiama prisidėti prie finansų sistemos stabilumo apsaugos, įskaitant finansų sistemos atsparumo stiprinimą ir sisteminės rizikos susidarymo mažinimą, taip siekiant užtikrinti tvarų finansų sektoriaus įnašą į ekonomikos augimą. Šios politikos tikslai:

- prisidėti prie finansų sistemos stabilumo apsaugos ir atsparumo stiprinimo;
- mažinti sisteminės rizikos susidarymą;
- užtikrinti tvarų finansinio sektoriaus įnašą į ekonomikos augimą.

Kaip teigia Lietuvos banko valdybos narys Garbaravičius (2015), Lietuva viena iš pirmųjų Europoje įvertino buvusios krizės pamokas ir nuo 2011 m. taiko finansinį stabilumą stiprinančias būsto kredito reguliavimo priemones, t.y. „Atsakingo skolinimo nuostatus“. Tai yra viena iš makroprudencinės politikos priemonių, kurios skirtos privataus sektoriaus kreditavimui valdyti. 2013 m. kovo 19 d. Lietuvos banko valdyba patvirtino „Vartojimo kredito gavėjų mokumo vertinimo ir atsakingo skolinimo nuostatus“. Dar 2010 m. gruodžio 23 d. Lietuvos Respublikos seimas parengė „Lietuvos Respublikos vartojimo kredito įstatymą“, kuris galioja nuo 2011 m. balandžio 1d. Taip pat 2016 m. sausio 12 d. Lietuvos respublikos finansų ministerija parengė „Kredito, susijusio su nekilnojamoju turtu, įstatymą“. Nuostatuose ir įstatymuose narinėjamos tokios makroprudencinės politikos priemonės kaip:

- maksimalus vidutinės įmokos dydžio ir pajamų santykis;
- kredito dydžio ir įkeisto turto vertės santykis;
- kredito dydžio ir metinių pajamų santykis.

Atsakingo skolinimosi nuostatose (2011) pažymimas nuostatų tikslas - skatinti atsakingą kredito įstaigų skolinimo praktiką, rinkos drausmę ir veiklos skaidrumą, siekiant sumažinti kredito įstaigų sektoriaus sistemine riziką, nesubalansuotus nekilnojamojo turto kainų pokyčius, taip pat pernelyg spartaus kreditų portfelio augimo bei perteklinės rizikos koncentracijos riziką ir norint apsaugoti vartotojus nuo per didelės finansinių įsipareigojimų naštos, taip pat ugdyti atsakingojo skolinimosi įpročius, taip prisidedant prie visos finansų sistemos stabilumo užtikrinimo. Šie nuostatai yra taikomi Lietuvos Respublikoje veikiančioms bankams, užsienio bankų filialams, Centrinei kredito unijai ir kredito unijoms. Taip pat nuostatai taikomi kreditams ir išperkamajai nuomai, kurie suteikiami fiziniams asmenims.

Atsakinguoju skolinimu laikoma tokia kredito įstaigų skolinimo veiklos plėtra, kai teikiant kreditus laikomasi tam tikrų nuostatų, sudarančių prielaidas tinkamai įvertinti kredito gavėjo mokumą ir užkertančių galimybę prisiimti pernelyg didelę kredito riziką. Atsakingos skolinimas pagrįstas tokiomis nuostatomis (Atsakingo skolinimo nuostatai, 2016):

- prieš priimdamos sprendimą suteikti kreditą, kredito įstaigos visokeriopai įvertina kredito gavėjo gebėjimą gražinti kreditą ir sumokėti visas su juo susijusias įmokas. Vertinimas reikalingas tam, jog būtų išvengiamas fizinio asmens nemokumas ir įsipareigojimų nevykdymas;
- kredito gavėjas suteikia leidimą tikrinti visą reikalingą informaciją kredito įstaigai – kredito istoriją, pajamas bei jų kitimą. Jei reikia, pateikia papildomą informaciją;
- skolinimas grindžiamas taikant:
 1. maksimalios leistinos kredito sumos ir įkeisto turto vertės santykiu, kuris negali būti didesnis kaip 85 proc. Jei kreditas suteikiamas žemės ūkio paskirties žemės sklypui, maksimalaus suteikiamo kredito ir žemės sklypo vertė negali būti didesnė kaip 40 proc.
 2. visų įsipareigojimų pagal kredito ir kitas sutartis vidutinės įmokos dydžio ir pajamų santykio ribojimu. Tai reiškia, jog kreditiniai įsipareigojimai negali viršyti 40 proc. fizinio asmens pajamų;
 3. Maksimali kredito trukmė negali viršyti 30 metų.

Vartojimo kredito gavėjų mokumo vertinimo ir atsakingojo skolinimo nuostatų (2013) tikslas – skatinti atsakingą vartojimo kredito davėjų skolinimo praktiką, įtvirtinti pagrindines nuostatas, kriterijus ir principus, kuriais vartojimo kredito davėjai turi vadovautis tvirtindami mokumo vertinimo ir atsakingojo skolinimo taisykles ir vertindami vartojimo kredito gavėjų mokumą. Atsakinguoju skolinimu laikoma tokia vartojimo kredito davėjų vykdoma skolinimo veikla, kai teikiant vartojimo kreditus laikomasi tam tikrų nuostatų, sudarančių prielaidas tinkamai įvertinti vartojimo kredito gavėjo mokumą ir užkertančių vartojimo kredito gavėjui galimybę prisiimti pernelyg didelę finansinių

įsipareigojimų našta. Nuostatuose pažymima kad (Vartojimo kredito gavėjų mokumo vertinimo ir atsakingo skolinimo nuostatai, 2013):

- vartojimo kredito davėjas turi įvertinti vartojimo kredito gavėjo mokumą - galimybes prisiimti konkretų finansinį įsipareigojimą, kurį kartu su jau turimais finansiniais įsipareigojimais vartojimo kredito gavėjas būtų pajėgus įvykdyti;
- vartojimo kredito davėjas turi įvertinti vartojimo kredito gavėjo pajamas, kredito istorija, pajamų kitimą. Atsižvelgiama į ne mažiau kaip keturių mėnesių vartojimo kredito gavėjo tvarių pajamų istorijos vidurkį ir vertinama, ar sutartyje nustatyto vartojimo kredito grąžinimo laikotarpiu gaunamų tvarių pajamų pakaks visiems įsipareigojimams finansų įstaigoms vykdyti;
- skolinimas grindžiamas įmokos dydžio ir pajamų santykio ribojimu. Finansiniai įsipareigojimai negali sudaryti daugiau kaip 40 proc. fizinio asmens pajamų;
- turi būti pagrįstas prielaida, kad vartojimo kredito gavėjas galės vykdyti prisiimtus finansinius įsipareigojimus visą vartojimo kredito sutarties laikotarpį. Tačiau jei vertinant kliento mokumą pagal turimą informaciją matoma, jog klientas negalės vykdyti įsipareigojimų, kreditas neturi būti suteiktas.

Be šių dviejų veikiančių nuostatų yra išleisti du įstatatai. Tai „Kredito, susijusio su nekilnojamoju turtu įstatymas“ ir „Vartojimo kredito įstatymas“.

„Kredito, susijusio su nekilnojamoju turtu įstatymas“ pagrinde reguliuoja būsto paskolų rinką. Juo siekiama stiprinti kredito, susijusio su nekilnojamoju turtu, gavėjų teisinę apsaugą, skatinti kredito paslaugų rinkos plėtrą ir konkurenciją tarp kredito davėjų bei tarpininkų (Lietuvos Respublikos finansų ministerija, 2016). Šadžiaus (2016) teigimu, įstatymu bus aiškiai apibrėžiamos sutarties šalių teisės ir pareigos, visų pirma užtikrinant tinkamą vartotojų teisių apsaugą ir skatinant sąžiningą verslo praktiką. Taip pat tikimasi, kad įstatymo priėmimas paskatins rinkos dalyvių konkurenciją, prisidėsiančią prie kredito paslaugų kokybės bei naudos vartotojams augimo. Šis įstatymas sukonkretina fiksuotų palūkanų sąvoką. Fiksuotomis kredito palūkanomis laikomos tik tos, kurios nebus keičiamos visą kredito sutarties laikotarpį. Remiantis ir gerąja būsto kredito sutarčių praktika, įtvirtintas privalomų kredito sutarčių sąlygų sąrašas, t.y. kredito palūkanų dydžio ir/ar rūšies keitimo sąlygos, maržos didinimo ir mažinimo atvejai, su sutarties vykdymu, keitimu, nutraukimu susiję komisiniai atlyginimai ir kt.

„Vartojimo kredito įstatymas“ taip pat skirtas sugriežtinti vartojimo kreditų išdavimą, kad kredito davėjai skolintų, o kredito gavėjai skolintųsi atsakingiau. Tačiau pagrindinis šio įstatymo tikslas yra labiau apsaugoti fizinius asmenis, kurie sudaro vartojamo kredito sutartis asmeniniams ar šeimos tikslams. Įstatyme taip pat yra paminėta, jog kredito davėjas privalo vykdyti pareigą tikrinti vartotojų mokumą. Taip pat turi teisę gauti kompensaciją, jei vartotojas ankščiau grąžina vartojimo

kreditą (Bedugnis, 2011). Tačiau nors kaip minėta, įstatymas šiuo atveju garantuoja didesnę kredito gavėjų apsaugą, jie neatleidžiami nuo pareigos skolintis atsakingai ir vertinti savo galimybes, o kredito davėjai taip pat turi prisidėti ir propaguoti atsakingą skolinimąsi.

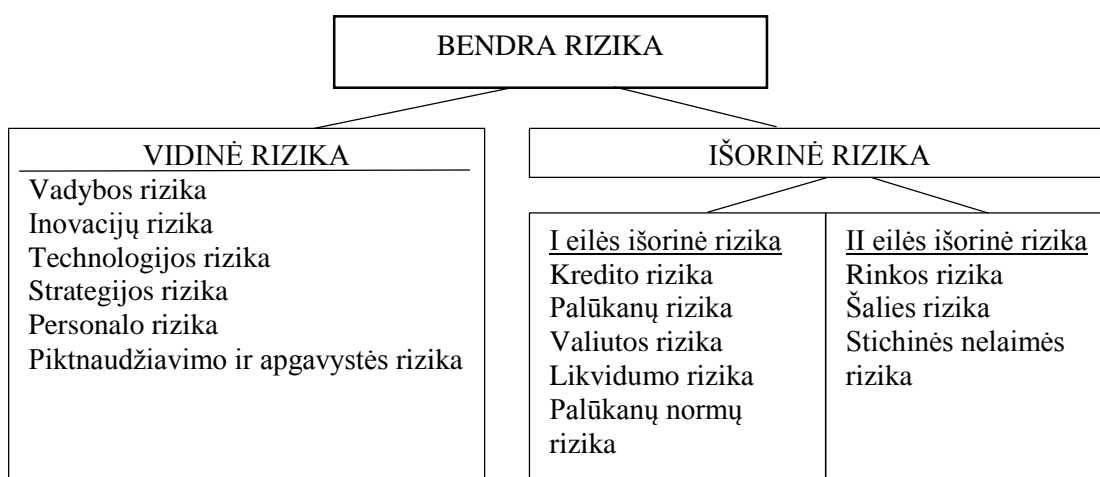
Apibendrinus galima teigti, jog Lietuvos komerciniai bankai po buvusios finansų krizės vadovaujasi šiais įstatymais ir labiau tikrina ir įvertina fizinių asmenų mokumo galimybes.

2.5. Komercinių bankų paskolas veikiančios rizikos

Mokslinėje literatūroje (Valvonis, 2004) pažymima, kad kiekvieno banko pagrindinis tikslas – kurti pridėtinę vertę savo akcininkams ir padėti tai daryti visuomenei, kuriai teikiamos paslaugos. Siekiant šio tikslo, turi būti kaip galima veiksmingiau valdomi turimi ištekliai ir kylanti rizika. Bankai valdo indėlininkų jiems patikėtas lėšas ir jas investuoja, siekdami didžiausio pelno, esant priimtinaam rizikos lygiui. Taigi veiksmingas rizikos valdymas jiems ypač aktualus.

Kancerevyčius (2006) pabrėžia, jog bankininkystė yra rizikos valdymo verslas. Komerciniai bankai yra nuolat veikiami rizikų, kurios tiesiogiai kyla iš bankų specifinės veiklos, t.y. komerciniai bankai formuoja investicinius portfelius, prekiauja valiuta, skolos ir vertybiniais popieriais ir pan. Taip pat bankai yra finansiniai tarpininkai, kurie teikia kreditus ir tokiu būdu sukuria planuojamus, kitaip rizikingus, pinigų srautus ateityje. Kadangi bankų tikslas, kaip ir visų įmonių, yra maksimizuoti akcininkų gaunamą naudą, didinant vertę ir didinant pelną, komerciniai bankai turi prisiimti tam tikrą riziką. Nes bankuose pelnas uždirbamas prisiimant riziką.

Taip pat norint kalbėti apie rizikas, su kuriomis susiduria bankai, rizikas reikia identifikuoti. Vaškelaitis (2003) pateikia banko rizikos klasifikavimą, kaip parodyta 12 pav.

12 pav. Banko rizikos klasifikavimas (sudaryta pagal Vaškelaitis, 2003)

Anot Vaškelaičio (2003), banko vidinė (valdymo) rizika apima banko žmogiškąjį kapitalą, naudojamas technologijas, banko įvaizdį ir pan. Banko personalo rizika susijusi personalo kvalifikacija

ir kompetencijomis reikalingomis norint užimti tinkamas pareigas. Piktnaudžiavimo rizika gali didėti, jei darbuotojai bus nesąžiningi ar nesistengs užkirsti kelio būsimiems nuostoliams. Tuomet technologijų rizika gali didėti tad, kai bankas pradeda teikti paslaugas, kurių kaina didesnė nei gaunamos pajamos už paslaugas. Dar viena rizika – tai inovacijų rizika, kuri pasireiškia tada, kai bankas klientams nebesiūlo naujų aptarnavimo paslaugų ar veiklos produktų. Galiausiai strateginė rizika atsiranda tada, kai bankas nebeįgyvendina išsikelto pajamų plano, blogėja banko įvaizdis ir paslaugų kokybė, o klientai palieka banką ir renkasi konkurentus. Jei banko priimami sprendimai infrastruktūros plėtrai nebus pagrįsti, tuomet gali pasireikšti vadybos rizika. I eilės išorinė rizika – tai rizika, kuri priklauso nuo banko sistemos lygio ir jos teisinio reguliavimo. O II eilės išorinė rizika priklauso nuo ekonominės, politinės ir socialinės situacijos šalyje. Todėl šios rizikos bankas kontroliuoti negali.

Banko rizikas, kurios veikia banką, klasifikuojamos pagal įvairius kriterijus. Vaškelaitis (2003) išskiria tokias banko patiriamas rizikas, jos parodytos 7 lentelėje.

7 lentelė. Banko patiriamos rizikos klasifikacija (sudaryta pagal Vaškelaitis, 2003))

RINKOS RIZIKA	
<p>Ne prekybos rizika:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kredito rizika; • palūkanų normos rizika; • likvidumo rizika; • valiutos rizika; • kapitalo rizika. 	<p>Prekybos rizika:</p> <ul style="list-style-type: none"> • palūkanų normos rizika; • valiutos rizika; • akcijų rinkos rizika; • strateginių prekių rizika; • opcionų rizika.
<p>ĮVYKDYMO RIZIKA</p> <ul style="list-style-type: none"> • šalies rizika; • operacijų rizika; • technologijų rizika; • naujų produktų ir paslaugų rizika; • strategijos rizika. 	<p>APLINKOS RIZIKA</p> <ul style="list-style-type: none"> • teisinės aplinkos rizika; • konkurentų rizika; • ekonominės aplinkos rizika; • reputacijos rizika.

Pagrindinė rizika, su kuria susiduria komerciniai bankai skolindami pinigus – kredito rizika. Kredito rizikos sąvokos sampratos interpretacijos pateikiamos 8 lentelėje.

8 lentelė. Sąvokos „kredito rizika“ interpretacijos

Autorius	Sąvoka „kredito rizika“
Deimantaitė-Gedmintienė (2013)	tikimybė, kad klientas nesugebės sumokėti palūkanų ir grąžinti paskolos. Rizika, susijusi su imančio kreditą fizinio ar juridinio asmens įsipareigojimų neįvykdymu sumokėti pagrindinę paskolos sumą ir palūkanas.
Kancerevyčius (2006)	rizika, kad kita sandorio šalis neįvykdys savo įsipareigojimų kai ateis laikas arba, kad savo įsipareigojimų ji neįvykdys

	pilnai, ir dėl to bus prarasta dalis arba visas kreditas.
Valvonis (2004)	apibūdinęs Bazelio bankų priežiūros komitetų dokumentus išskiria, jog kredito rizika – tai galimybė bankui patirti tokį nuostolį iš kreditų, jog sutriktų įprasta banko veikla.
Vaškelaitis (2003)	rizika, kad banko skolininkas dėl tam tikrų priežasčių (ekonominių, politinių pakitimų, bankroto ir pan.) negalės vykdyti savo įsipareigojimų bankui.

Visi autoriai pateikia panašų kredito rizikos apibrėžimą. Apibendrinus galima sakyti, jog kredito rizika – tai skolininko nesugebėjimas įvykdyti finansinius įsipareigojimus.

Kancerevyčius (2006) teigia, jog kredito rizika pasireiškia šiose srityse:

- paskolų išdavimas;
- skolos instrumentų nominalios vertės atgavimas;
- palūkanų už paskolą arba obligacijos kupono mokėjimų gavimas;
- depozitų priėmimo/davimo;
- išvestinių finansinių instrumentų.

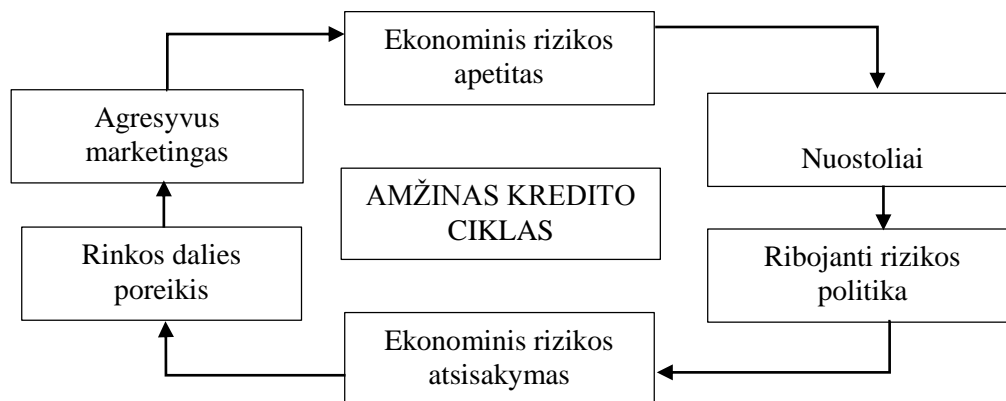
Kredito rizika yra seniausiai suvoktų rizikų, tačiau ją tiksliai išmatuoti vis dar tebėra sunku. Ši rizika nepriklauso nuo rinkos, todėl nėra tipiška finansinė rizika. Ji daugiau susijusi su bankų ar firmų veikla. Gali būti nustatomi limitai, kiek skolinti vienam skolininkui, tam tikrai pramonės šakai arba apskritai. Kredito rizika ypatinga tuo, kad vos keleto svarbių klientų žlugimas gali nulemti didžiulius nuostolius.

Kredito rizika potencialiai gali reikšti didžiausius nuostolius, jeigu investicija negrįžta. Todėl nuo seno kreditavimu bankuose užsiima įvairūs padaliniai – kredito departamentai, paskolų komitetai, kurie nuodugniai analizuoja pateiktus projektus. Vaškelaitis (2003) patikslina, jog tokios projektų analizavimo tikslas yra kuo geriau įvertinti esamą ir būsimą kliento padėtį. Todėl Urniežius (2001) pateikia sričių analizę, reikia atlikti vertinant kredito riziką. Reikia įvertinti:

- pajamas;
- išsilavinimą;
- informaciją apie darbovietę;
- šeimyninę padėtį;
- bendrų šeimos pajamas ir išlaidas;
- šeimos turtą;
- finansinius įsipareigojimus;
- duomenis apie teistumą;
- siūlomą laiduotoją.

Urnėžius (2001) pabrėžia, jog kredito rizika priklauso tiek nuo kreditoriaus, tiek nuo skolinčiojo. Jos dydį skolininko atžvilgiu apibūdina skolininko galimybės atiduoti kreditą bei pačios paskolos pobūdį. Kredito riziką skolinčiojo atžvilgiu apibūdina paskolos išdavimo tvarka ir jos pažeidimai.

Kredito riziką komerciniai bankai turi įvertinti kiekvieną kartą prieš suteikdami kreditą. Kredito rizikos priimtumas banke kinta ciklais. Todėl Kancerevyčius (2006) pateikia „amžinąjį kredito ciklą“, kaip parodyta 13 pav.

13 pav. Amžinasis kredito ciklas (sudaryta pagal Kancerevyčius, 2006)

Vaškėlaitis (2003) teigia, kad kredito rizikos ciklo pradžioje bankai kovoja dėl rinkos dalies, todėl lengvina kredito gavimo sąlygas bei mažina kredito kainą. Tačiau ilginiui toks sprendimas daro didesnę kredito nuostolių nei įprastai, todėl banko vadovybė vėl sugriežtina kredito išdavimo sąlygas. Toks veiksmas sumažina kredito apimtį ir pačių klientų skaičių ir srautus. Galiausiai mažėja banko pelnas. O norėdami padidinti pelną, banko vadovai vėl skatina kreditavimą lengvindami kredito sąlygas. Ciklas prasideda iš naujo.

Vaškėlaitis (2003) pabrėžia, jog svarbus kredito rizikos valdymo tikslas yra kuo geriau ir tiksliau įvertinti galimų nuostolių atsiradimo galimybę, numatyti nuostolių dydį ir pateikti informaciją banko vadovybei. Tuo tarpu Kancerevyčius (2006) išskiria tokius kredito rizikos valdymo tikslus:

- turėti „sveiką“ paskolų portfelį;
- subalansuoti riziką/pelningumą;
- anksti aptikti ir valdyti problemines paskolas;
- užtikrinti specialiųjų atidėjimų stabilumą;
- užtikrinti blogų paskolų administravimo efektyvumą

3. KOMERCINIŲ BANKŲ TEIKIAMŲ PASKOLŲ FIZINIAMS ASMENIS RINKOS IR JĄ VEIKIANČIŲ VEIKSNIŲ VERTINIMO METODOLOGIJA

Siekiant išnagrinėti komercinių bankų paskolų fiziniams asmenims rinką ir ją veikiančius veiksnus, pasirinktas kokybinis tyrimas. Atlikti tyrimui naudoti paskolų portfelį ir paskolas fiziniams asmenims reprezentuojantys duomenys ir makroekonominiai rodikliai – BVP, infliacija, nedarbo lygis, vidutinį darbo užmokestis ir palūkanų norma, kurie rinkti iš Lietuvos banko internetinės svetainės, Lietuvos bankų asociacijos, Lietuvos statistikos departamento, Eurostat, Euro zonos statistikos internetinių puslapių. Tyrimui atlikti pasirinkti 2007-2014 m. laikotarpio duomenys.

Pagal surinktus statistinius duomenis paskolų fiziniams asmenims kitimas ir makroekonominiai veiksniai buvo vaizduojami grafiškai MS Excel programa. Siekiant palyginti Lietuvos komercinių bankų paskolų fiziniams asmenims kitimą su kitomis šalimis pasirinkti Latvijos ir Estijos bankų statistiniai duomenys, Lietuvos, Latvijos ir Estijos bei kai kur ES-28 makroekonominiai rodikliai iš Eurostat svetainės. Nagrinėjamas laikotarpis pasirinktas tas pats.

Formulė pagal kurią bus skaičiuojamas koreliacijos koeficientas:

$$\text{Correl}(X, Y) = \frac{\Sigma(x - \bar{x})(y - \bar{y})}{\sqrt{\Sigma(x - \bar{x})^2 \Sigma(y - \bar{y})^2}}$$

Koeficientas b prie x turi ekonominę prasmę – faktoriniam požymiui pakitus vienu matavimo vienetu, rezultato pokyčio reikšmė pakinta b (y matavimo) dydžiu.

Siekiant analizuoti ryšį tarp BVP, infliacijos, nedarbo lygio, vidutinio darbo užmokesčio, palūkanų normos ir paskolų fiziniams asmenims, pasirinkta koreliacinė – regresinė analizė, kuri atliekama naudojant MS Excel programą. Remiantis Bartosevičiene, (2009), koreliacija parodo, ar yra ryšys tarp požymių, kokia jo kryptis ir stiprumas, o regresija konkretizuoja ryšio formą. Dviejų požymių ryšys gali būti tiesioginis ir atvirkštinis. Jeigu didėjant vieno požymio reikšmėms, kito požymio reikšmės mažėja – tai atvirkštinis ryšys. Požymių tarpusavio ryšio stiprumą nurodo apskaičiuojamas koreliacijos koeficientas r, kuris kinta nuo – 1 iki +1. Koreliacijos koeficiento vertinimui pateikiam 9 lentelė:

9 lentelė. Koreliacijos reikšmių ryšių sąrašas

Ryšio glaudumo rodikliai	Ryšio stiprumo charakteristika
Nuo 0,91 iki 0,99 ir nuo -0,91 iki -0,99	Labai stiprus
Nuo 0,71 iki 0,9 ir nuo -0,71 iki -0,9	Stiprus
Nuo 0,51 iki 0,7 ir nuo -0,51 iki -0,7	Pastebimas
Nuo 0,31 iki 0,5 ir nuo -0,31 iki -0,5	Vidutinis
Nuo 0,1 iki 0,3 ir nuo -0,3 iki -0,1	Silpnas
0	Ryšio nėra

Naudodami koreliacijos koeficientą ir šią reikšmių skalę galima analizuoti BVP, infliacijos, nedarbo lygio, vidutinio darbo užmokesčio, palūkanų normos ir komercinių bankų paskolų fiziniams asmenims tarpusavio ryšį.

Nagrinėjant komercinių bankų paskolų fiziniams asmenims ir makroekonominių rodiklių kitimo tendencijas bei jų tarpusavio ryšį galima išskirti tokius tyrimo etapus:

- remiantis Lietuvos bankų asociacijos ir Lietuvos statistikos departamentu duomenimis surenkama informacija apie komercinių bankų paskolų fiziniams asmenims, makroekonominius rodiklius. Taip pat Latvijoje ir Estijoje;
- atliekama koreliacinė – regresinė analizė Lietuvos BVP, infliacijos, nedarbo lygio, darbo užmokesčio, palūkanų normos ir paskolų fiziniams asmenims tarpusavio ryšių nustatymui;
- atliekamas gautų rezultatų įvertinimas ir apibendrinimas;
- pateikti tyrimo išvadas.

Pagal pateiktus etapus yra atliekamas tyrimas veiksnių tyrimas, kurie įtakoja komercinių bankų paskolų portfelį.

4. KOMERCINIŲ BANKŲ PASKOLŲ FIZINIAMS ASMENIMS RINKOS IR JĄ VEIKIANČIŲ VEIKSNIŲ TYRIMAS

4.1. Komercinių bankų paskolų fiziniams asmenims portfelio Lietuvoje ir ES kitimo tendencijos

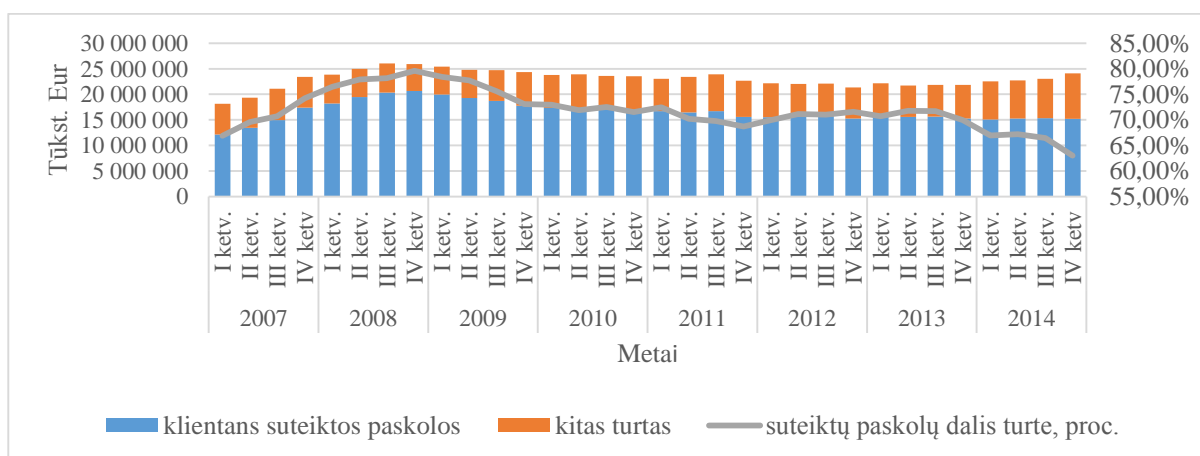
Pasaulio ekonomikos augimas per pastaruosius metus sulėtėjo. Lėtesnį ekonomikos augimą tiek besivystančiose, tiek išsivysčiusiose šalyse lėmė mažėjantis prekybos apimčių prieaugis, žaliavų kainų smukimas ir smukę kapitalo srautai.

Todėl svarbu išanalizuoti Lietuvos, Latvijos ir Estijos paskolų portfelio kitimo tendencijos 2007–2014 m. laikotarpiu.

14 pav. pateikta Lietuvos komercinių bankų klientams suteiktų paskolų dalis komercinių bankų turte.

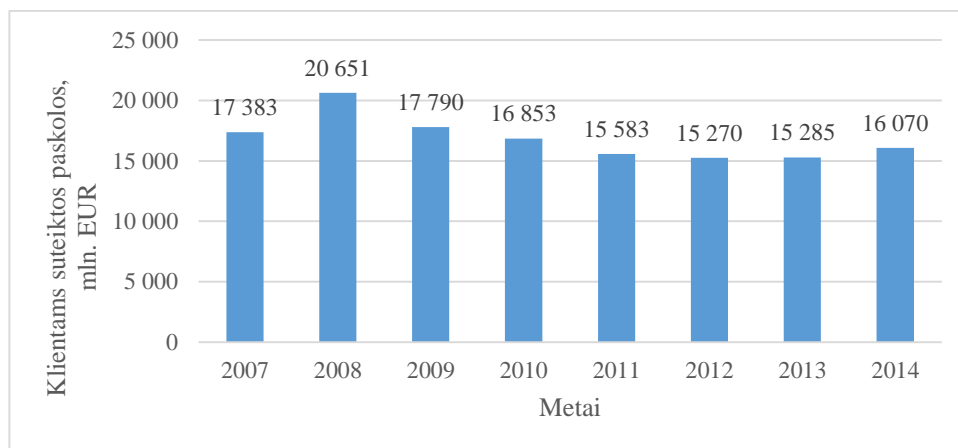
Nagrinėjamu laikotarpiu Lietuvos komercinių bankų paskolų dalis visame komercinių bankų turte yra daugiau nei 60 %. 2007 m. I ketv. suteiktų paskolų dalis turte buvo 66,89 %. Šis skaičius kilo iki 2008 m. IV ketv., kai pasiekė aukščiausią tašką per visą laikotarpį, t.y. 79,60 %. Šis skaičius įrodo, jog Lietuvoje tai buvo aukščiausias ekonominės krizės taškas, nes vėlesniu laikotarpiu paskolų dalis turte pamažu mažėja. Svarbu paminėti, jog 2014 m. I ketv. procentinis klientams suteiktų paskolų ir bankų turto santykis beveik susilygina su nagrinėjamo laikotarpio pradžia ir sudaro 66,95 %.

Didelių kitimo tempų tarp suteiktų paskolų klientams ir komercinių bankų turto nėra, matomas nežymus kitimas. Suteiktų paskolų dalis komercinių bankų turte didėja iki 2008 m. Lūžis įvyko po 2008 m. kai po ištikusios finansinės krizės sumažėjo skolinimasis ir banko paskolų naudojimas. 14 pav. pastebimas suteiktų paskolų dalis turte skaičių mažėjimas. 2014 m. IV ketv. paskolų dalis bankų turte pasiekai žemesnį skaičių negu buvo 2007 m. o t.y. 63 %.

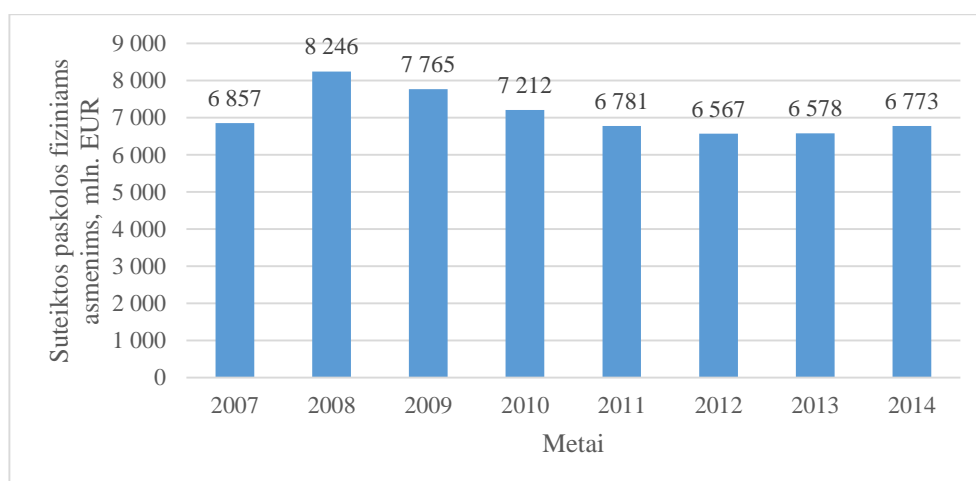
14 pav. Lietuvos komercinių bankų paskolų dalis bankų turte 2007–2014 m. tūkst. EUR ir % (sudaryta pagal Lietuvos bankų asociacijos duomenis)

15 pav. Lietuvos bankų asociacijos duomenimis, bankų klientams suteiktų paskolų skaičius Lietuvoje po ekonominės krizės 2008 m. mažėja. 2012 m. klientams suteiktos paskolos sudaro 15 270 mln. EUR. Lyginant su 2007 m., šis skaičius sumažėjo 12,16 %. Lyginant 2012 m. paskolų skaičių su 2008 m., skaičius sumažėjo 26,06 %.

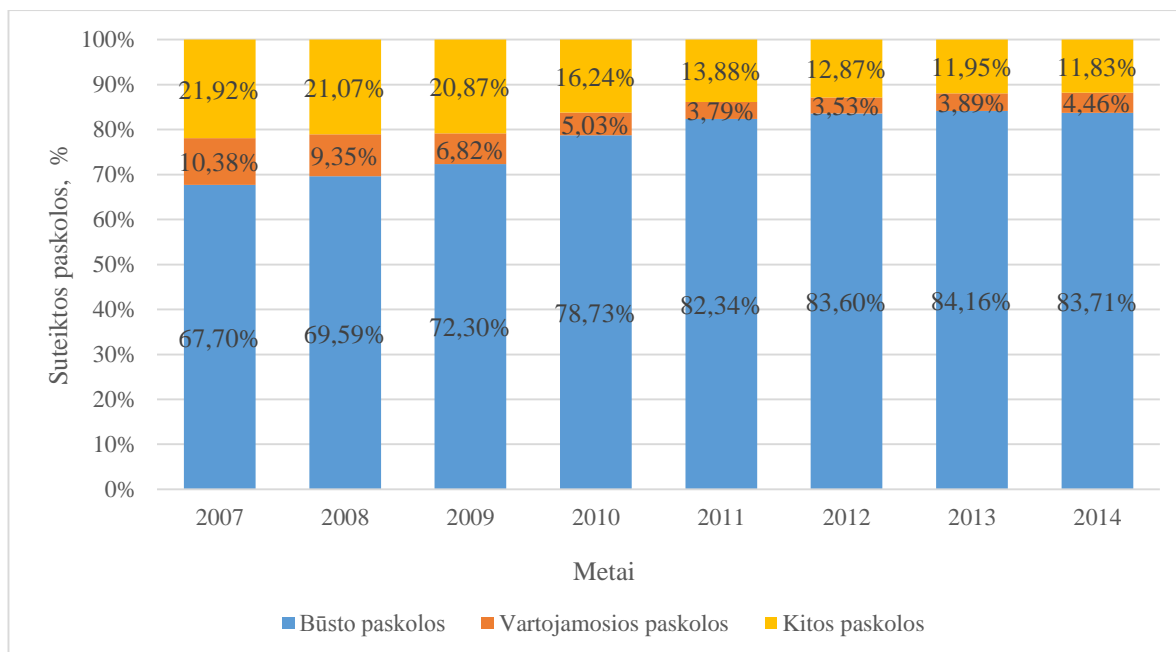

15 pav. Komercinių bankų klientams suteiktos paskolos 2007-2014 m., tūkst. EUR (sudaryta pagal Lietuvos bankų asociacijos duomenis)

Nagrinėjant tik paskolas, kurios suteiktos fiziniams asmenims, 16 pav. matoma ta pati tendencija kaip ir viso paskolų portfelio. Daugiausiai paskolų fiziniams asmenims suteikta 2008 m. Lyginant 2008 m. su 2007 m., paskolų suma išaugo 20,25 %. Nuo 2008 m. paskolų suma mažėjo iki 2013 m. 2011 m. paskolų suma tampa panaši kaip ir 2007 m. Suteiktų paskolų neženklaus augimas pastebimas 2014 m., kuris sudaro 2,96 %. Augimą galėjo lemti euro valiutos įvedimas Lietuvoje nuo 2015 m. sausio 1 d.

16 pav. Komercinių bankų suteiktos paskolos fiziniams asmenims 2007-2014 m., tūkst. EUR. (šaltinis Lietuvos bankų asociacijos duomenys)

17 pav. Komercinių bankų suteiktos paskolos fiziniams asmenims 2007-2014 m., % (sudaryta pagal Lietuvos bankų asociacijos duomenis)

17 pav. pateikta Lietuvos bankų asociacijos duomenų analizė, kuri rodo paskolų portfelio pasiskirstymą 2007-2014 m. Nors 14 pav. rodė, jog paskolų sumos skaičius po 2008 m. ekonomikos mažėja, tačiau 17 pav. išryškėja būsto paskolų dalies didėjimas. 2013 m. augant užimtumui ir pajamoms, fizinių asmenų finansinė padėtis sustiprėjo, jie tapo mažiau rizikingais skolininkais. Įtakos turėjo ir skolinimo sąlygos, kurios tapo palankesnės, vyravo žemos palūkanų normos, gyventojų finansinis turtas didėjo labiau negu finansiniai įsipareigojimai. (Finansinio stabilumo apžvalga, 2014). Taip pat matoma, jog vartojamųjų paskolų ir kitų paskolų (overdraftas kredito kortelėje ar sąskaitoje, išperkamoji nuoma, studento paskolos) dalis paskolų portfelyje fiziniams asmenims mažėjo. Šią situaciją lėmė sugriežtintos kredito gavimo sąlygos ir fizinių asmenų atsakingesnis skolinimasis.

9 lentelėje pateikiama suteiktų paskolų fiziniams asmenims Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje palyginimas. Pateikti duomenys rodo, jog būsto paskolų procentinė dalis suteiktose paskolose nagrinėjamu laikotarpiu didėjo, nors fizinių asmenų paskolų portfelio suma 2009-2012 m. mažėjo, o 2013-2014 m. nežymiai augo. Pagal Latvijos banko duomenis būsto paskolų suma ir paskolų portfelis fiziniams asmenims 2010-2014 m. mažėjo, tačiau būsto paskolų procentinė dalis kito nežymiai. Estijoje būsto paskolų procentinė dalis visu nagrinėjamu laikotarpiu išlieka panaši, o fizinių asmenų portfelis 2008-2013 m. mažėja.

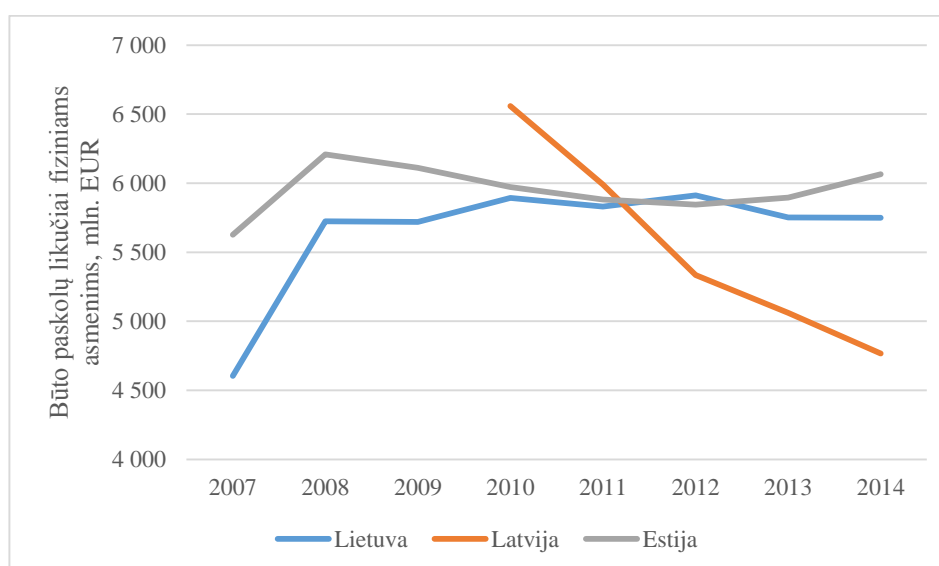
Nagrinėjant vartojamąsias paskolas nustatyta, jog Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje jų lyginamasis svoris paskolų portfelyje mažėja. Lietuvoje vartojamųjų paskolų dalis sumažėjo ženkliai. Jei 2007 m. vartojamosios paskolos sudarė 10,38 %, tai 2014 m. procentinė dalis sumažėjo iki 4,46 %. Latvijoje ir Estijoje ženklių svyravimų nebuvo.

Kitų paskolų tipą sudaro overdraftas banko kortelėje ir sąskaitoje, išperkamoji nuoma, paskolos studentams. Lentelėje rodo, jog kitų paskolų procentinė dalis Lietuvoje sumažėjo maždaug pusiau, nuo 21,92 % (2007 m.) iki 11,83 % (2014 m.). Latvijoje ir Estijoje kitos paskolos taip pat mažėjo, tačiau procentinė dalis kito mažiau.

10 lentelė. Fizinių asmenų paskolų pasiskirstymas Lietuvoje, Estijoje 2007-2014 m. laikotarpiu ir Latvijoje 2010-2014 m. laikotarpiu, % (sudaryta pagal Lietuvos bankų asociacijos, Latvijos ir Estijos centrinių bankų duomenis)

Paskolos tipas	Šalis	Metai							
		2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Būsto paskolos	Lietuva	67,70	69,59	72,30	78,73	82,34	83,60	84,16	83,71
	Latvija				80,29	79,46	80,92	83,67	83,45
	Estija	80,86	80,51	81,54	82,46	83,28	84,67	85,37	85,96
Vartojamosios paskolos	Lietuva	10,38	9,35	6,82	5,03	3,79	3,53	3,89	4,46
	Latvija				11,36	11,53	11,78	8,56	9,01
	Estija	11,48	11,10	10,21	9,27	8,48	8,81	8,56	8,54
Kitos paskolos	Lietuva	21,92	21,07	20,87	16,24	13,88	12,87	11,95	11,83
	Latvija				8,35	9,01	7,30	7,76	7,53
	Estija	7,66	8,39	8,25	8,28	8,24	6,53	6,07	5,50

18 pav. rodo kaip keitėsi būsto paskolų suma Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje. 2007-2014 m. Lietuvos ir Estijos komerciniai bankai būsto paskolų suteikė panašią sumą, 16 pav. rodo panašų kitimą, ryškių paskolų skaičiaus pokyčių kaip 2007-2008 m. nėra. Abejose šalyse 2008 m. lyginant su 2007 m. būsto paskolų suma išaugo: Lietuvoje augimas sudaro 24,33 %, Estijoje 10,36 %.

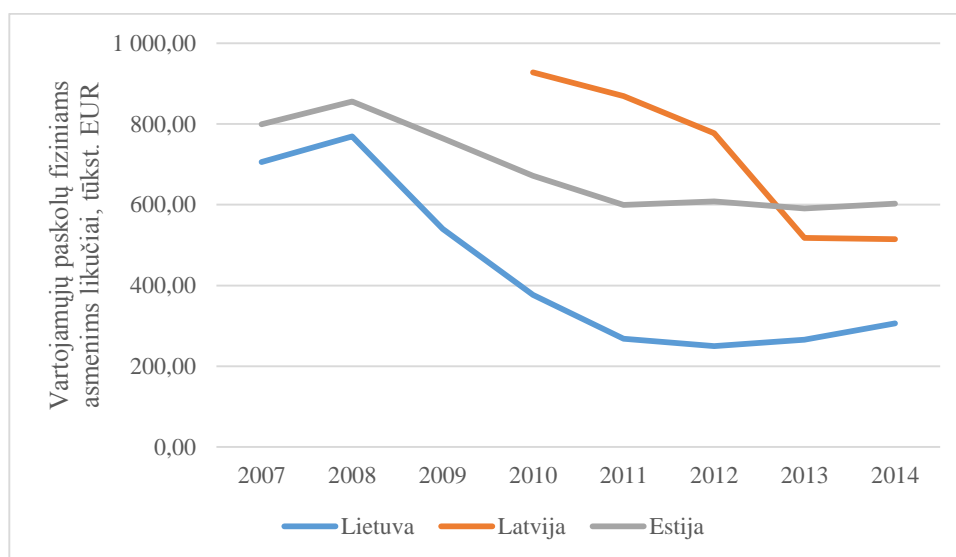
18 pav. Komercinių bankų būsto paskolų likučiai fiziniams asmenims laikotarpio pabaigai Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje 2007-2014 m., mln. EUR (sudaryta pagal Lietuvos bankų asociacijos, Latvijos ir Estijos centrinius bankų duomenis)

19 pav. rodo vartojamųjų paskolų likučių kitimą Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje.

Kaip rodo 19 pav., Lietuvoje vartojamųjų paskolų suma po 2008 m. ekonominės krizės mažėjo iki 2012 m. Per šį laikotarpį vartojamųjų kreditų suma sumažėjo 64,64 %. Nuo 2012 m. iki 2014 m. pastebimas beženklus augimas, 22,72 %.

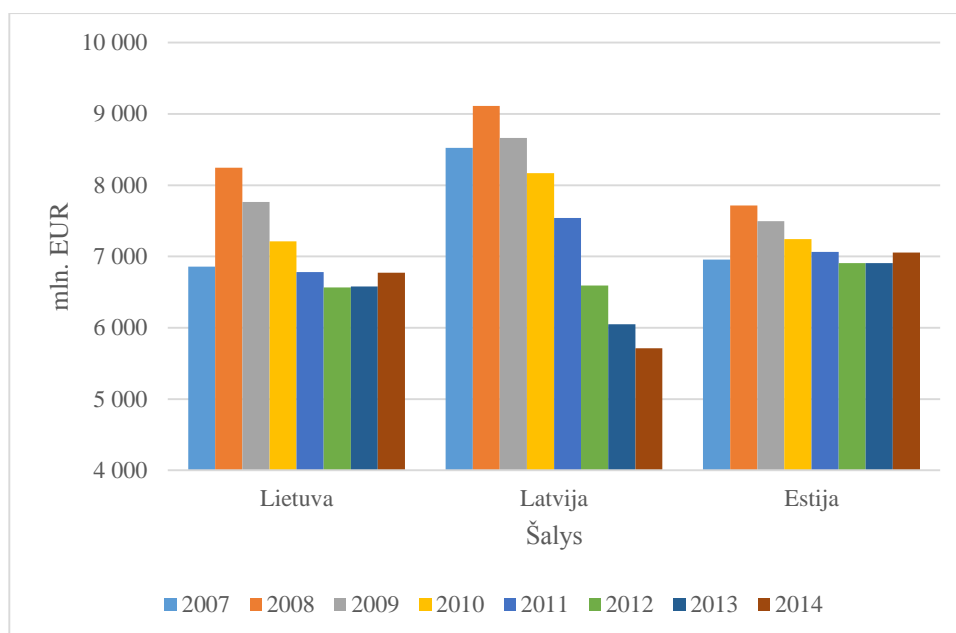
Estijoje, kaip ir Lietuvoje, matomas vartojamųjų paskolų sumos mažėjimas. Nuo 2008 m. iki 2011 m. Estijoje vartojamosios paskolos sumažėjo 29,98 %. Lyginant su Lietuva, Estijoje vartojamosios paskolos mažėjo ne taip stipriai kaip Lietuvoje.

Pagal Latvijos banko pateiktus duomenis matoma, jog vartojamosios paskolos nagrinėjamu laikotarpiu mažėja. Nuo 2010 m. iki 2014 m. jos sumažėjo 44,50 %

19 pav. Komercinių bankų vartojamųjų paskolų fiziniams asmenims likučiai laikotarpio pabaigai Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje 2007-2014 m., mln. EUR (sudaryta pagal Lietuvos bankų asociacijos, Latvijos ir Estijos centrinius bankų duomenis)

20 pav. rodo kaip Baltijos šalyse kito komercinių bankų paskolų portfelis fiziniams asmenims 2007-2014 m. Nagrinėjamu laikotarpiu matoma, jog lyginant 2008 m. duomenis su 2007 m., paskolų fiziniams asmenims buvo išduota daugiau 2008 m. visose šalyse. Tą lėmė Europoje prasidėjusi ekonominė krizė. Po 2008 m. matomas paskolų portfelio fiziniams asmenims mažėjimas. Latvijoje paskolų portfelio skaičius mažėjo iki 2014 m., lyginant 2014 m. ir 2008 m. paskolų portfelis fiziniams asmenims sumažėjo 37,29 %. Tuo tarpu Lietuvoje lyginant tą patį laikotarpį mažėjimas buvo 17,86 %, Estijoje 8,53 %.

20 pav. Komercinių bankų suteiktos paskolos fiziniams asmenims Lietuvoje, Latvijoje, Estijoje 2007-2014 m., mln. EUR (sudaryta pagal Lietuvos bankų asociacijos, Latvijos ir Estijos centrinius bankų, OECD duomenis)

Apibendrinant komercinių bankų paskolų portfelių struktūrą Baltijos šalyse, galima teigti, jog paskolų portfelio fiziniams asmenims kitimas Lietuvoje ir Estijoje yra panašus. Paskolų suma išaugo 2008 m., mažėjo iki 2013 m. ir 2014 m. jų skaičius padidėjo ir pasiekė 2011 m. paskolų vertinę skaitinę išraišką. Tuo tarpu Latvijoje matoma paskolų portfelio fiziniams asmenims mažėjimo tendencija nuo 2008 m. iki 2014 m.

Nagrinėjamu laikotarpiu 2007-2014 m., matoma, jog nors fizinių asmenų portfelio suma mažėja, tačiau pastebima, kad būsto paskolos Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje kiekvienais metais užima vis didesnę procentinę dalį fizinių asmenų portfelyje. Tuo tarpu vartojamųjų paskolų dalis portfelyje mažėja, kaip ir kitų paskolų, tokių kaip išperkamoji nuoma, overdraftas sąskaitoje.

4.2. Komercinių bankų paskolų fiziniams asmenims portfelio kitimo ir jo veiksnių tyrimas

Šiame skyriuje parodyta Lietuvos komercinių bankų suteiktų paskolų fiziniams asmenims portfelio ir jį lemiančių veiksnių: BVP vienam gyventojui, infliacijos, nedarbo lygio, vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio (neto), rinkos palūkanų normos kitimas.

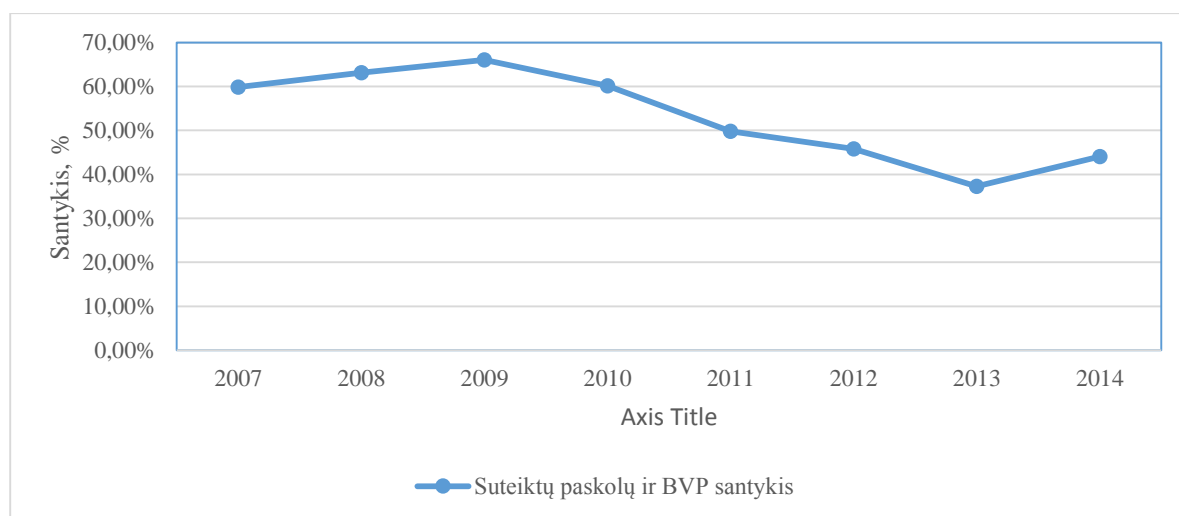
Nagrinėjamu 2007-2014 m. laikotarpiu Lietuvos ekonomiką buvo ištikusi ekonominė krizė 2008 m. Nuo 2009 m. ekonomika atsigauna ir jai būdingas nedidelis augimas. Ekonomikos augimą charakterizuoja šalies sukurto BVP kitimas. Lietuvos BVP kitimas parodytas 10 lentelėje.

Kaip rodo 11 lentelė, BVP po ekonominės krizės auga, tačiau augimo tempas nėra didelis. Didžiausias BVP augimas po krizės buvo 2011 m., t.y. 11,54 % lyginant su 2010 m. Tačiau skirtingai nei BVP, komercinių bankų suteiktų paskolų suma mažėja nuo 2008 m. Paskolų rinkos augimas prieš krizę buvo sąlygotas lengvai prieinamų paskolų, nes skolinimosi sąlygos nebuvo griežtos. Todėl po krizės sugriežtėjusios skolinimosi sąlygos, padidėjusios palūkanos bei kainos lėmė paskolų sumos kritimą. Tačiau matomas paskolų skaičiaus augimas 2014 m. 23,27 % lyginant su 2013 m. Tai galėjo lemti tai, jog nuo 2015 m. sausio 1 d. Lietuvoje buvo įvedama euro valiuta.

11 lentelė. BVP to meto kainomis ir bankų suteiktų paskolų dinamika 2007-2014 m. (sudaryta pagal statistikos departamento ir Lietuvos bankų asociacijos duomenis)

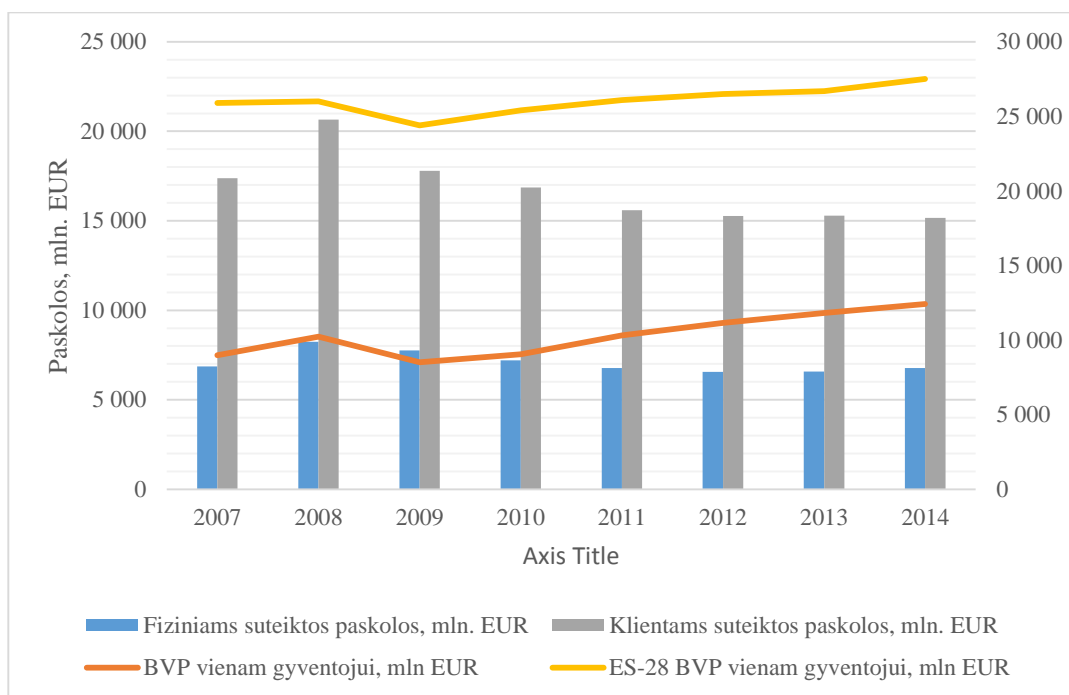
Laikotarpis	BVP to meto kainomis			Bankų suteiktos paskolos		
	Suma mln. Eur	Kitimo tempas proc.		Suma mln. Eur.	Kitimo tempas proc.	
		grandininis	bazinis		grandininis	bazinis
2007	29 040 662		100	17 382 775		100
2008	32 696 282	12,59	12,59	20 651 444	18,8	18,8
2009	26 934 820	-17,62	-7,25	17 789 896	-13,86	2,34
2010	28 027 659	4,05	-3,49	16 853 424	-5,26	-3,05
2011	31 263 097	11,54	7,65	15 583 225	-7,54	-10,35
2012	33 334 730	6,63	14,77	15 269 585	-2,01	-12,16
2013	34 962 230	4,88	20,39	13 035 847	-14,63	-25,01
2014	36 444 362	4,24	25,49	16 069 600	23,27	-7,55

Komercinių bankų įtaka šalies ekonomikai mažėja. 21 pav. rodo, jog santykis tarp BVP ir paskolų sumos augo iki 2009 m., nors lentelės duomenys rodo, jog tiek BVP, tiek paskolų suma krito atitinkamai po 17,62 % ir 13,86 %. 19 pav. rodo, jog bankų suteiktų paskolų suma ir metinio BVP santykis 2009 – 2013 metais krito nuo 66,05 % iki 37,29%. 11 lentelės duomenys rodo, jog BVP nuo 2009 m. pamažu augo, tačiau paskolų suma atitinkamai mažėja ir sudaro vis mažesnę BVP dalį.

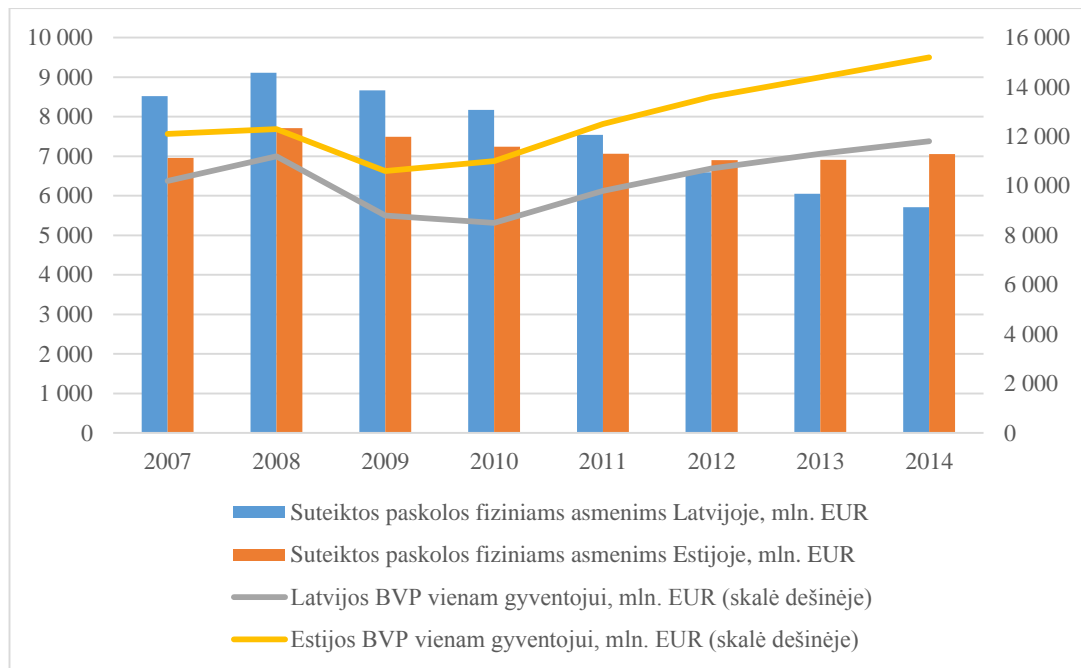
21 pav. BVP ir suteiktų paskolų santykis 2007-2014 m., % (sudaryta pagal statistikos departamento ir Lietuvos bankų asociacijos duomenis)

22 pav. parodo suteiktų paskolų fiziniams asmenims, paskolų portfelio, Lietuvos ir ES-28 BVP vienam gyventojui. Duomenys rodo, kad BVP vienam gyventojui Lietuvoje ir ES-28 (reikšmių ašis dešinėje) 2008 m. lyginant su 2007 m. padidėjo, tačiau 2009 m. BVP vienam gyventojui krito. Tačiau matoma, jog po 2009 m. BVP pamažu didėja. Tai lemia ekonomikos atsigavimas po ekonominės krizės, suaktyvėjęs vidaus vartojimas, pamažu kylantis darbo užmokestis bei žmonių požiūris į atsigauančią šalies ekonomiką (Noreika M., 2015) Lyginant 2014 m. su 2009 m., BVP Lietuvoje išaugo 45,94 %, o ES-28 12,70 %.

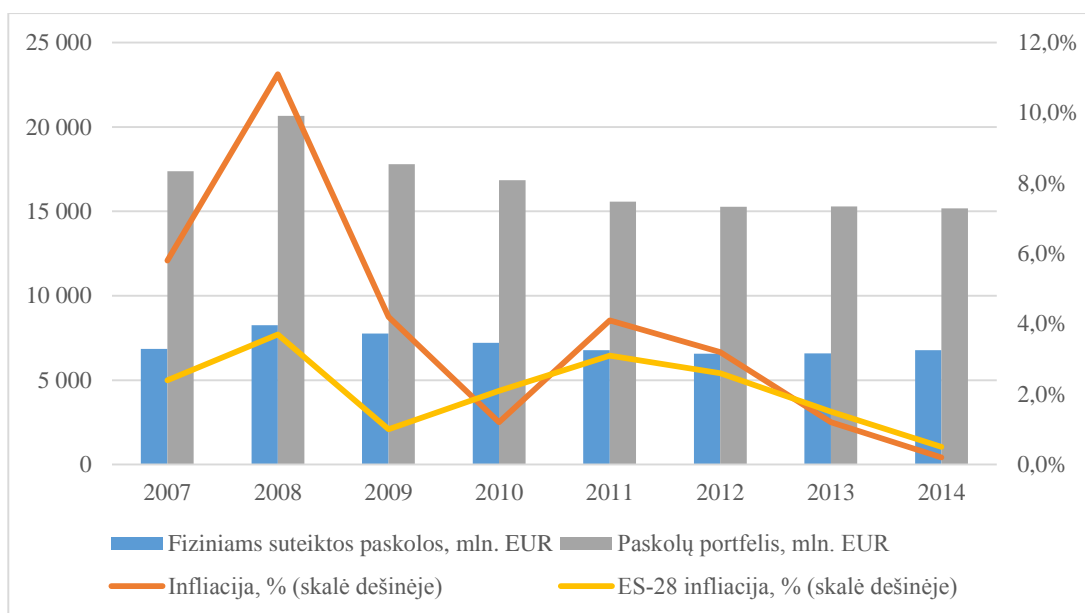
22 pav. Komercinių bankų paskolų portfelis, suteiktos paskolos fiziniams asmenims, BVP vienam gyventojui Lietuvoje ir ES-28 BVP vienam gyventojui 2007-2014 m., mln. EUR (sudaryta pagal Lietuvos bankų asociacijos, Eurostat ir OECD duomenis)

23 pav. pateikti Latvijos ir Estijos suteiktos paskolos fiziniams asmenims ir BVP vienam gyventojui. Duomenys rodo, jog Estijoje 2007-2014 m. buvo panaši situacija kaip ir Lietuvoje. Paskolų suma fiziniams asmenims 2008 m. išaugo iki 7712,7 mln. EUR arba 10,85 %. Fiziniams asmenims suteiktų paskolų suma nuo 2008 m. krito iki 2012 m. Per šį laikotarpį suma sumažėjo 10,47 %. BVP vienam gyventojui Estijoje 2009 m. sumažėjo 1,700 mln. EUR. Nuo 2009 m. iki 2014 m. BVP vienam gyventojui kilo ir 2014 m. pasiekė 15,200 mln. EUR. Tuo tarpu Latvijoje BVP vienam gyventojui mažėja 2007-2010 m., o nuo 2011 m. matoma didėjimas.

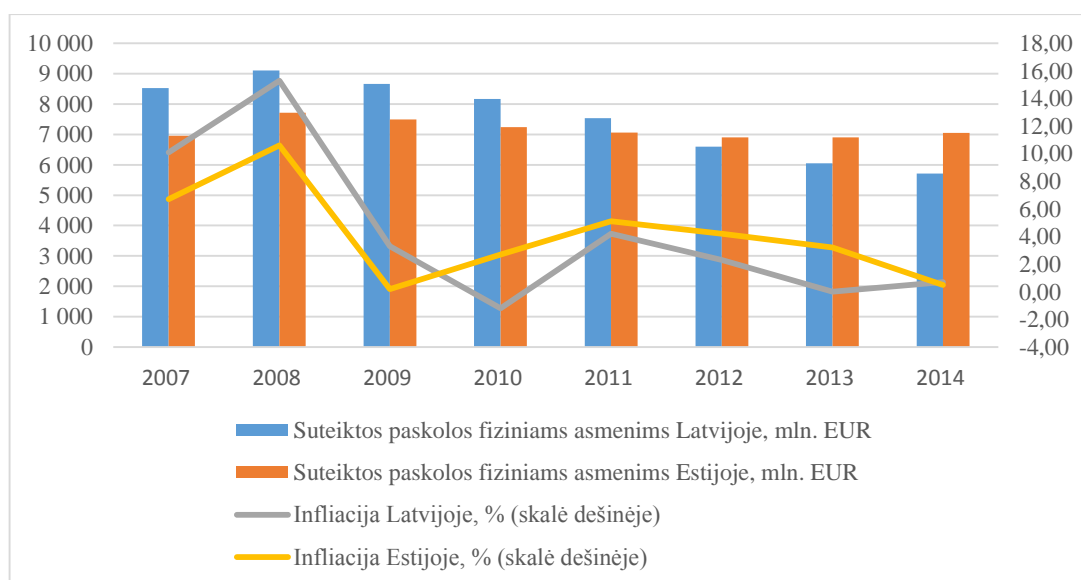
23 pav. Suteiktos paskolos fiziniams asmenims Latvijoje ir Estijoje, BVP vienam gyventojui Latvijoje ir Estijoje, mln. EUR (sudaryta pagal Latvijos ir Estijos centrinius bankus, Eurostat ir OECD duomenis)

24 pav. pateikti Lietuvos komercinių bankų suteiktos visos paskolos klientams ir atskirai fiziniams asmenims, bei infliacijos kitimas Lietuvoje ir ES-28. 22 pav. rodo, jog infliacijos dydis Lietuvoje išauga 2008 m. kaip ir komercinių bankų paskolų portfelis. Nagrinėjant tiriamą laikotarpį pastebima, jog infliacija didėjo arba mažėjo keturis kartus. 2007-2008 m. infliacijos tempas tiek Lietuvoje, tiek ES-28 augo. 2008-2009 m infliacijos tempas sumažėjo 62,16 %. Lietuvos banko finansinio stabilumo apžvalgoje (2009) išskiriamos pagrindinės priežastys, kurios lėmė infliacijos mažėjimą. Tai maisto, energetikos kainų mažėjimas ir per kelerius metus padidėjęs darbo užmokestis. Lietuvoje stebimas infliacijos mažėjimas iki 2010 m., infliacijos reikšmė buvo lygi 1,2 %, o ES-28 – lygi 2,1 %. 2010 m. infliacijos augimą Lietuvoje iš esmės lėmė per metus pakilusios maisto produktų, degalų ir administruojamosios kainos (Finansinio stabilumo apžvalga, 2011). 24 pav. rodo, jog 2010 m. situacija Lietuvoje ir visoje ES buvo panaši. 2010-2011 m. matomas infliacijos kilimas, o 2011-2014 m. infliacijos mažėjimas. Sumažėjusi infliacija 2013 m. siejama su vartotojams palankiomis administruojamųjų, degalų ir maisto kainų mažėjimo tendencijomis. Šios tendencijos susijusios su išorės veiksniais, t. y. pasaulinių energijos ir maisto žaliavų kainų mažėja pasaulio rinkose (Finansinio stabilumo apžvalga, 2014).

24 pav. Komerčių bankų paskolų portfelis, suteiktos paskolos fiziniams asmenims, infliacija Lietuvoje ir ES-28 infliacija, 2007-2014 m., mln. EUR, % (sudaryta pagal Lietuvos bankų asociacijos, Eurostat duomenis)

25 pav. rodo Latvijos ir Estijos suteiktų paskolų fiziniams asmenims ir infliacijos kitimą. Matoma, jog Latvijoje ir Estijoje infliacija taip pat išaugo 2008 m. Latvijoje infliacija po 2008 m. krito ir 2010 m. pasiekė -1,20 %. Estijoje žemiausia infliacija po 2008 m. buvo 2009 m., siekė 0,2 %. Taip pat stebima, jog Estijoje mažėjant infliacijai 2011-2013 m., didėja fiziniams asmenims suteiktų paskolų suma.

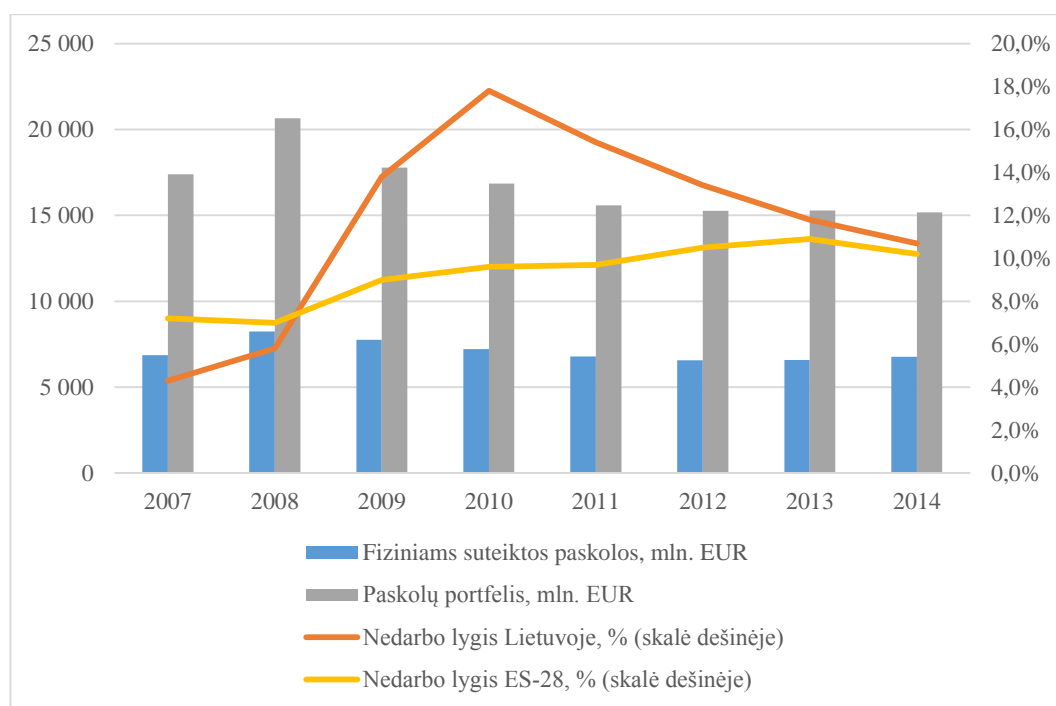

25 pav. Komerčių bankų paskolų portfelis, suteiktos paskolos fiziniams asmenims, infliacija Latvijoje ir Estijoje 2007-2014 m., mln. EUR ir % (sudaryta pagal Latvijos ir Estijos centrinius bankus, Eurostat ir OECD duomenis)

26 pav. pateikti Lietuvos fiziniams asmenims suteiktų paskolų, paskolų portfelio ir nedarbo lygis Lietuvoje ir ES-28. 24 pav. rodo, jog Lietuvoje nedarbo lygis 2007 m. buvo 4,3 %, ES-28 šalių nedarbo lygis buvo 7,2 %. Nuo 2007 m. iki 2010 m. nedarbo lygis Lietuvoje kasmet didėjo. Iki 2010 m. nedarbo lygis pakilo iki 17,8 %. Tokį skaičių lėmė buvusi ekonominė krizė, neapibrėžtumas statybų sektoriuje, nekilnojamo turto sektoriuje besikeičiančios kainos (Finansinio stabilumo apžvalga, 2010).

26 pav. taip pat rodo ryšį tarp suteikiamų paskolų ir nedarbo lygio:

- jei nedarbo lygis kyla, suteikiamų paskolų suma mažėja, fiziniai asmenys skolinasi mažiau;
- jei nedarbo lygis krenta, suteikiamų paskolų suma didėja.

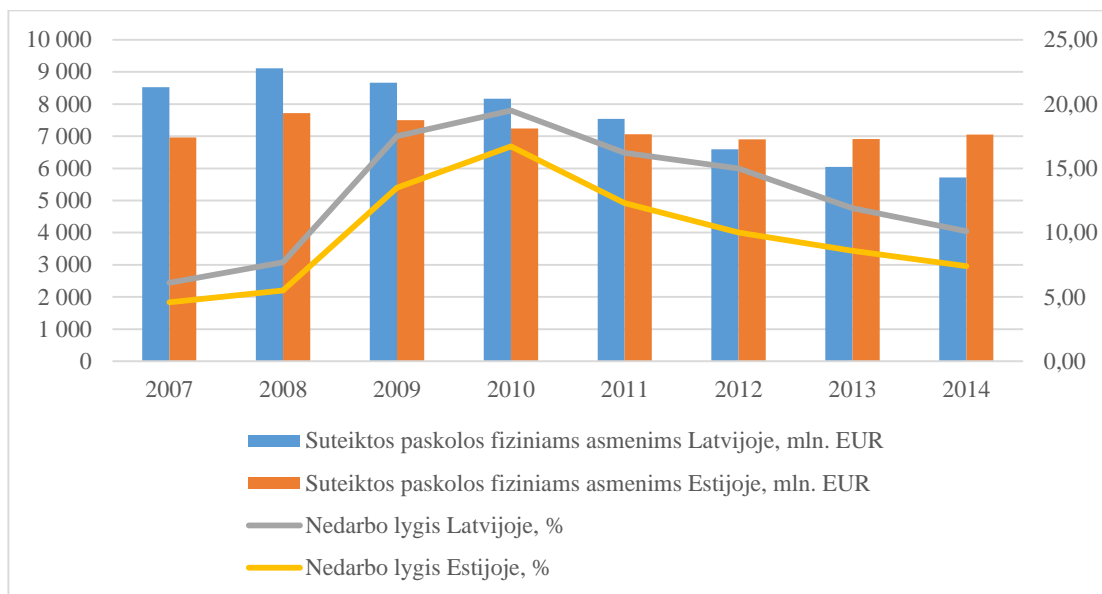

26 pav. Komerčių bankų paskolų portfelis, suteiktos paskolos fiziniams asmenims, nedarbo lygis Lietuvoje ir ES-28, 2007-2014 m., mln. EUR, % (sudaryta pagal Lietuvos bankų asociacijos, Eurostat duomenis)

27 pav. pateikto Latvijos ir Estijos suteiktų paskolų fiziniams asmenims ir nedarbo lygio duomenys. 27 pav. rodo, jog aukščiausias nedarbo lygis Latvijoje 2010 m. buvo 19,40 %, Estijoje 16,70 %. Tuo tarpu Lietuvoje nedarbo lygis siekė 17,8 %. Dėl aukšto nedarbo lygio galima teigti, jog tam įtakos turėjo infliacija, kuri visose šalyse buvo maža. Kuo mažesnė infliacija, tuo didesnis nedarbo lygis.

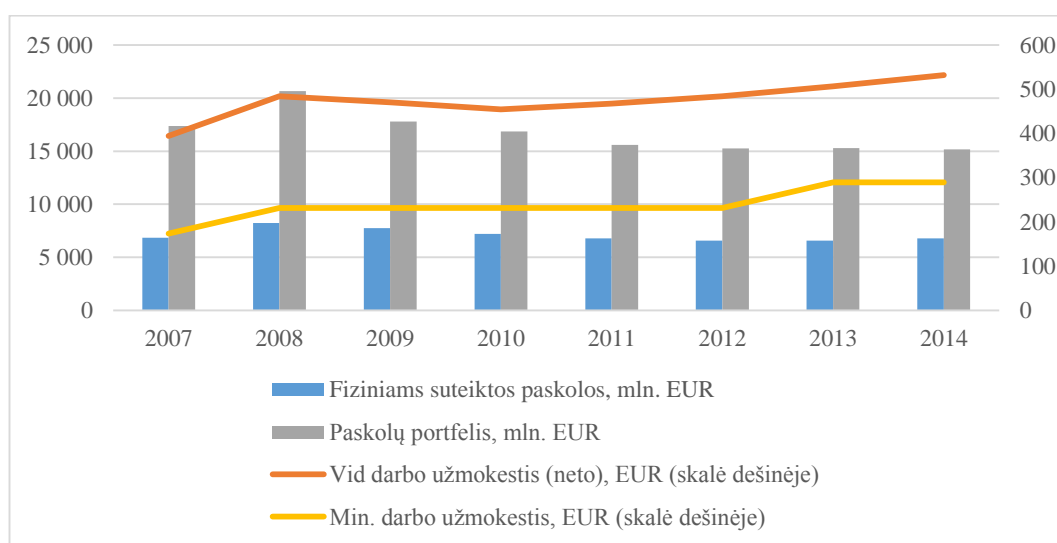
Lyginant nedarbo lygį ir fizinių asmenų portfelio kitimą matoma, jog Latvijoje 2007 m. nedarbas buvo mažas ir sudarė 6,10 %, o paskolų portfelis taip patiais metais siekė 8 521 mln. EUR. Tačiau augant nedarbo lygiui iki 2010 m., paskolų suma fiziniams asmenims sumažėjo 4,13 % ir mažėja iki 2014 m. Nors nedarbo lygis Latvijoje mažėja nuo 2010 m., tačiau matoma, jog po 2010 m. paskolų portfelis fiziniams asmenims nedidėjo, o mažėjo iki 2014m.

Tuo tarpu Estijoje matoma tiesioginė tendencija tarp nedarbo lygio ir paskolų portfelio fiziniams asmenims. Nedarbo lygis sparčiai augo nuo 2007 m. iki 2010 m., o paskolų portfelis nors nežymiai, tačiau mažėja. Tačiau nuo 2010 m. mažėja nedarbo lygis, o paskolų portfelis nedidėja, pamažu krenta iki 2013 m. Paskolų portfelio suma fiziniams asmenims atsigaua tik 2014 m. lyginant su 2013 m. portfelis padidėja 2,14 %.

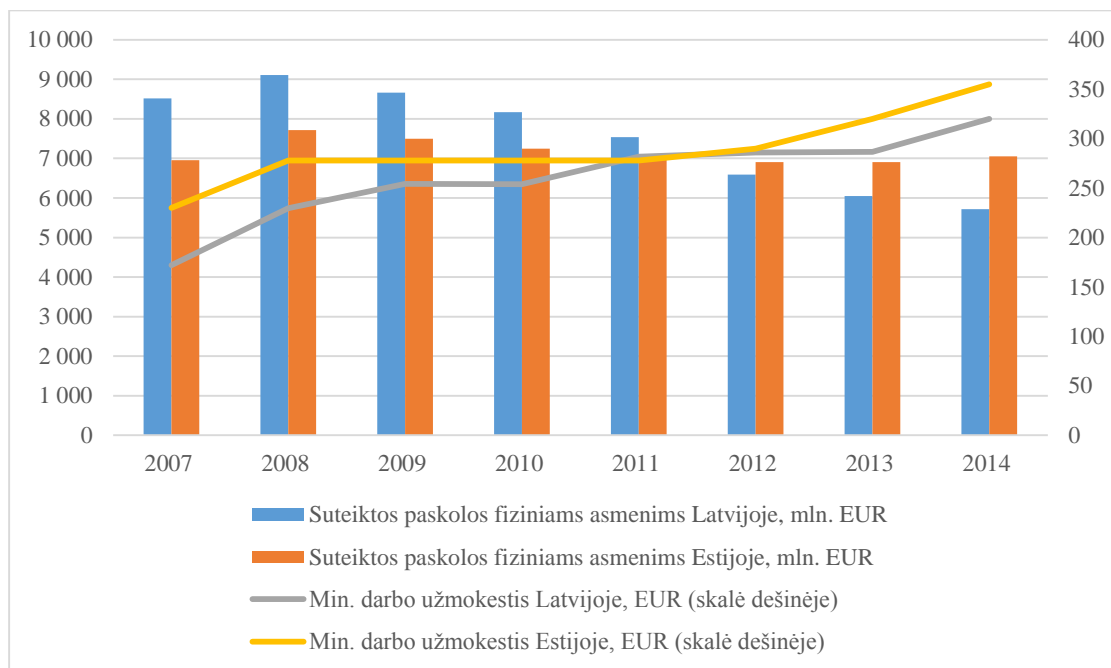
27 pav. Komercinių bankų paskolų portfelis, suteiktos paskolų fiziniams asmenims, nedarbo lygis Latvijoje ir Estijoje, 2007-2014 m., mln. EUR, % (sudaryta pagal Lietuvos bankų asociacijos, Eurostat ir OECD duomenis)

28 pav. rodo Lietuvos minimalaus ir vidutinio darbo užmokesčio ir paskolų sumos kitimą, paskolų portfelio ir fiziniams asmenims suteiktų paskolų kitimą.

28 pav. Komercinių bankų paskolų portfelis, suteiktos minimalus atlyginimas ir vidutinis atlyginimas Lietuvoje 2007-2014 m., mln. EUR ir % (sudaryta pagal Lietuvos bankų asociacijos, Eurostat duomenis)

Atliktoje analizėje (žr. 28 pav.) rodo, jog 2008 m. tiek vidutinis darbo užmokestis, tiek minimalus darbo užmokestis Lietuvoje pakilo. Tačiau iki 2012 m. minimalus darbo užmokestis prieš mokesčius (Eurostat duomenys) nekito ir buvo 231,70 EUR, o vidutinis darbo užmokestis atskaičius mokesčius didėjo mažais tempais. Nuo 2010 m. iki 2014 m. padidėjo 77,53 EUR (17,04 %) ir sudarė 532,33 EUR. Pastebima, jog didėjant vidutiniam darbo užmokesčiui, pamažu didėja ir fizinių asmenų paskolų portfelio suma, tačiau ryškių pasikeitimų nėra. Fiziniai asmenys skolinasi atsakingiau, o komerciniai bankai atidžiau vertina savo klientus.

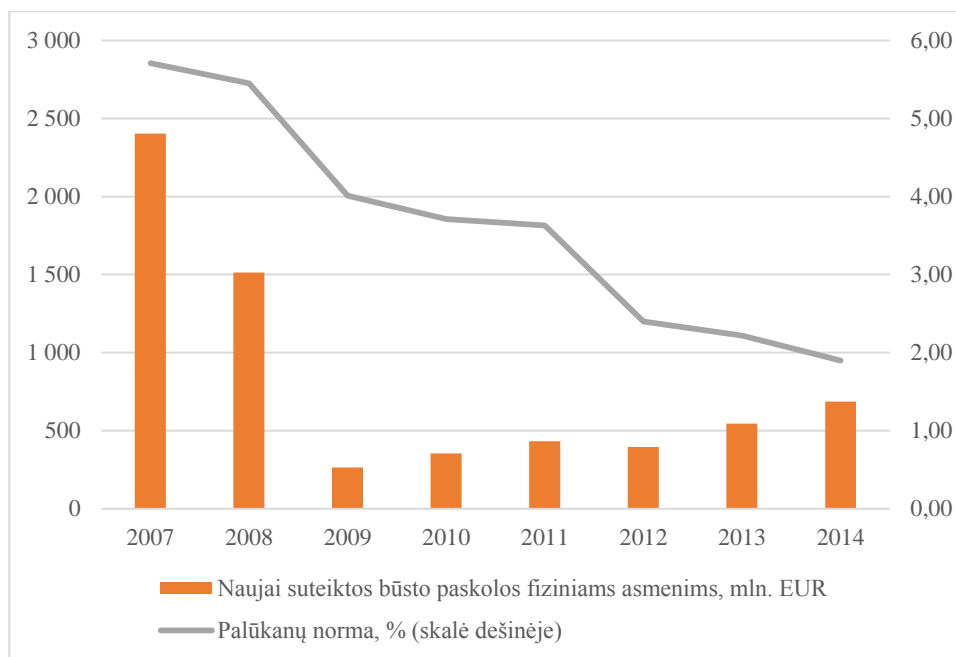
29 pav. Komercinių bankų paskolų portfelis, suteiktos paskolų fiziniams asmenims, minimalus darbo užmokestis Latvijoje ir Estijoje 2007-2014 m., mln. EUR ir EUR (sudaryta pagal Lietuvos bankų asociacijos, Eurostat ir OECD duomenis)

29 pav. pateikta Latvijos ir Estijos minimalus darbo užmokesčio ir fizinių asmenų portfelio kitimas. Matoma, jog Estijoje, kaip ir Lietuvoje, nuo 2008 m. iki 2012 m. minimalus darbo užmokestis nekito. Estijoje jis buvo 278,02 EUR. Lyginant su Lietuvos minimaliu darbo užmokestis Estijoje buvo didesnis 46,32 EUR. Tuo tarpu Latvijoje matoma, jog minimalus darbo užmokestis kilo dviem etapais. Pirmas etapas nuo 2007 m. iki 2010 m., per šį laikotarpį minimalus darbo užmokestis pakilo 81,65 EUR., nuo 172,12 EUR iki 253,77 EUR. Antras etapas nuo 2010 m. iki 2013 m. Šiuo laikotarpiu darbo užmokestis pakilo 32,98 EUR, nuo 253,77 EUR iki 286,66 EUR. Tačiau (Eurostat duomenimis), 2014 m. minimalus darbo užmokestis Latvijoje sumažėjo 11,47 % arba 32,98 EUR ir pasiekė 2012 m. lygį.

Išnagrinėjus 29 pav. minimalaus darbo užmokesčio kitimą matoma, jog fizinių asmenų portfelis Latvijoje nuo 2011 m. nepriklauso nuo didėjančio minimalaus darbo užmokesčio, nes fizinių asmenų

paskolų portfelis mažėja. Estijoje panaši situacija buvo iki 2011 m. Kai minimalus darbo užmokestis buvo pastovus, o fizinių asmenų paskolų portfelis mažėjo. Tačiau nuo 2012 m. matoma, jog, kai vidutinis atlyginimas nuo 2012 m. iki 2014 m. pakilo nuo 278,02 EUR iki 355,00 EUR, portfelio suma nuo 2013 m. iki 2014 m. padidėjo 150 tūkst. EUR.

Nuo 30 pav. iki 32 pav. parodyta būsto paskolų, vartojamųjų paskolų ir jų palūkanų normų kitimas Lietuvoje, 2007-2014 m.

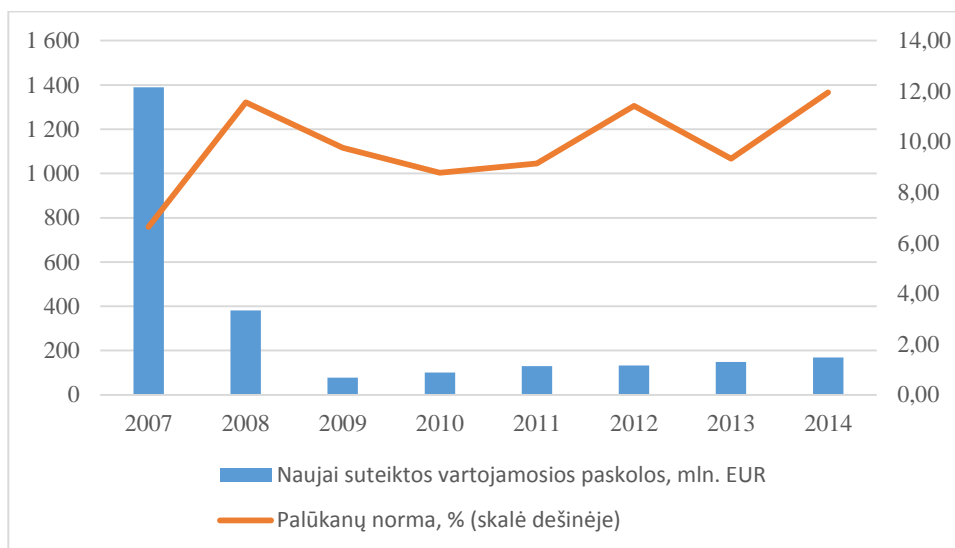

30 pav. Komercinių bankų būsto paskolos fiziniams asmenims ir palūkanų normas Lietuvoje, 2007-2014 m., mln. EUR, % (sudaryta pagal Lietuvos bankų asociacijos ir Lietuvos banko duomenis)

Atlikta analizė (žr. 30 pav.) rodo jog didžiausia fiksuota būsto paskolų palūkanų norma buvo 2007 m., ji buvo lygi 5,71 %. Nagrinėjamu laikotarpiu palūkanų norma du kartus krito ženkliai, t.y. 2008-2009 m. nuo 5,45 % iki 4,01 % ir 2011-2012 m. nuo 3,63 % iki 2,40 %. 2009-2011 m. ir 2012-2014 m. palūkanų norma būsto paskoloms krito ne taip stipriai, tačiau lyginant laikotarpio pradžią ir pabaigą, palūkanų norma nukrito nuo 5,71 % iki 1,90 %. Matoma tendencija, jog esant aukštomis būsto paskolų palūkanoms būsto paskolų fiziniams asmenims suteikiama mažiau. O palūkanoms mažėjant, būsto paskolų suteikiama daugiau.

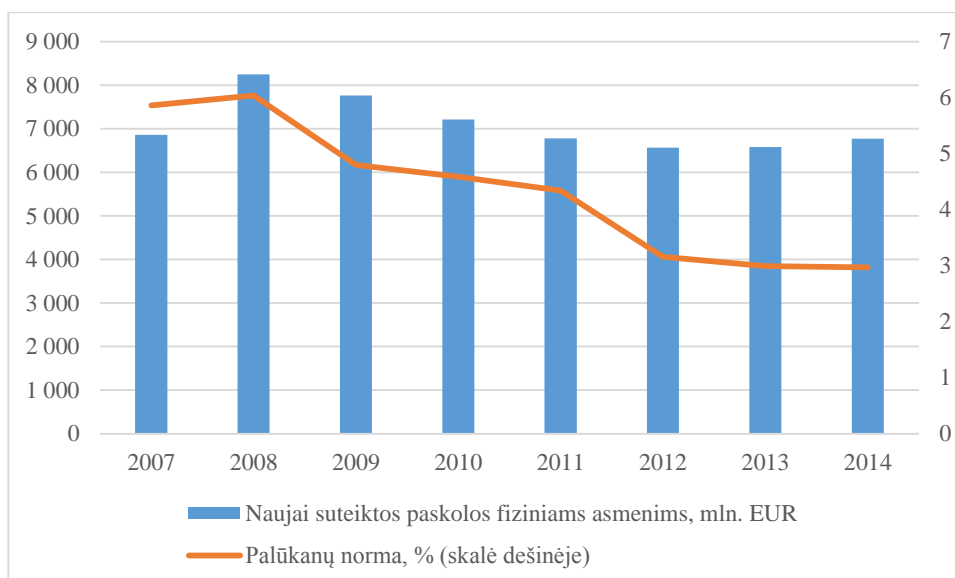
31 pav. pateikti vartojamųjų paskolų ir jų palūkanų normos kitimas. Matoma, jog vartojamųjų paskolų fiziniams asmenims suma 2007-2014 m. Lietuvoje sumažėjo ženkliai. Vartojamųjų paskolų daugiausia išduota 2007-2008 m. Palūkanų norma mažiausia buvo 2007 m., 6,64 %. Todėl vartojamųjų paskolų suma 2007 m. buvo 1 390 mln. EUR. 2008 m. Lietuvoje įvykusi finansų krizė vartojamųjų paskolų skaičių sumažino iki 383 tūkst. EUR., o palūkanos pakilo iki 11,56 %. 2009 m. paskolų

skaičius mažėjo dar labiau ir sudarė 78 tūkst. EUR. Nuo 2007 m. iki 2009 m. vartojamųjų paskolų sumažėjo 94,39 %.

31 pav. Komercinių bankų vartojamosios paskolos fiziniams asmenims ir palūkanų normas Lietuvoje 2007-2014 m., mln. EUR ir % (sudaryta pagal Lietuvos bankų asociacijos ir Lietuvos banko duomenis)

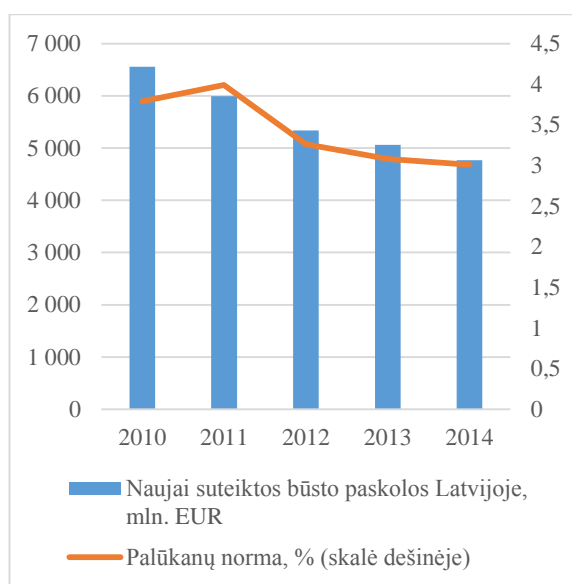
31 pav. matoma, jog palūkanų mažėjimas po 2008 m. nepaskatino vartojamųjų paskolų portfelio atsigavimo. Asmenys pradėjo atsakingiau elgtis ir mažiau skolintis, tuo tarpu komerciniai bankai sugriežtino vartojamųjų paskolų sąlygas.

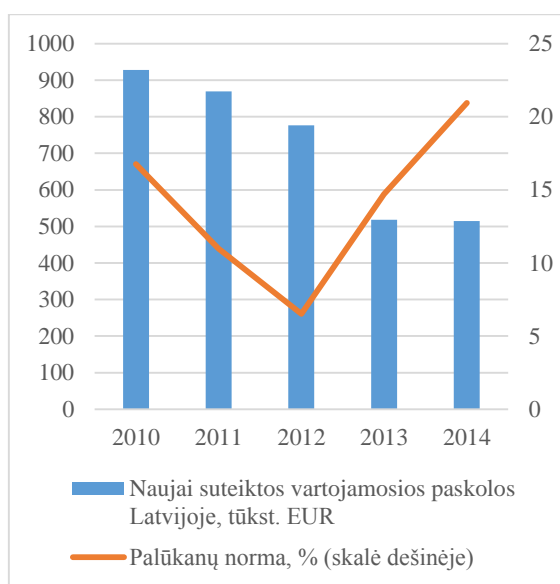
32 pav. Komercinių bankų naujai suteiktos paskolos fiziniams asmenims ir palūkanų normas Lietuvoje 2007-2014 m., mln. EUR ir % (sudaryta pagal Lietuvos bankų asociacijos ir Lietuvos banko duomenis)

Tačiau nagrinėjant 32 pav., kuriame parodytos visos suteiktos naujos paskolos fiziniams asmenims ir jų palūkanų norma, matoma, jog palūkanos didelės įtakos fizinių asmenų paskolų portfeliui neturi. Šiuo atveju paskolų suma mažėja nuo 2008 m. iki 2013 m., o 2014 m. suteikiama 195 tūkst. EUR daugiau naujų paskolų.

Kaip rodo 33 pav., Latvijoje palūkanų norma neįtakoja paskolų portfelio. Latvijos banke pateikti būsto ir vartojamųjų paskolų sumos nuo 2010 m. iki 2014 m. Kaip matoma, tiek būsto, tiek vartojamosios paskolos pateiktu laikotarpiu mažėja. Būsto paskolų palūkanos mažėja, o vartojamųjų paskolų palūkanos mažėja iki 2012 m. o nuo 2012 m. iki 2014 m. išauga nuo 6,51 % iki 20,94 %.

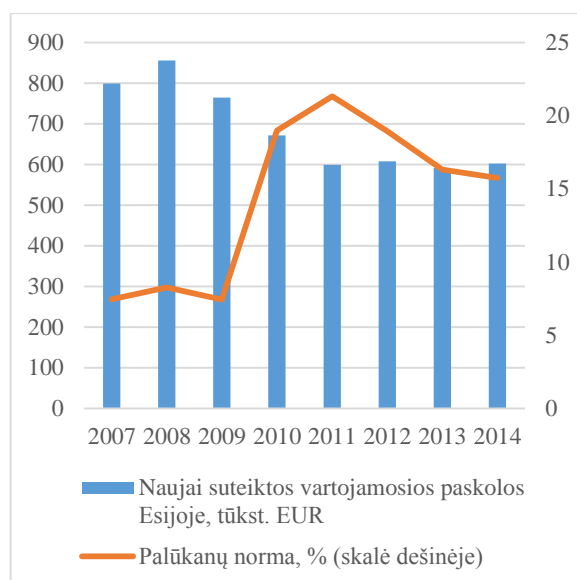
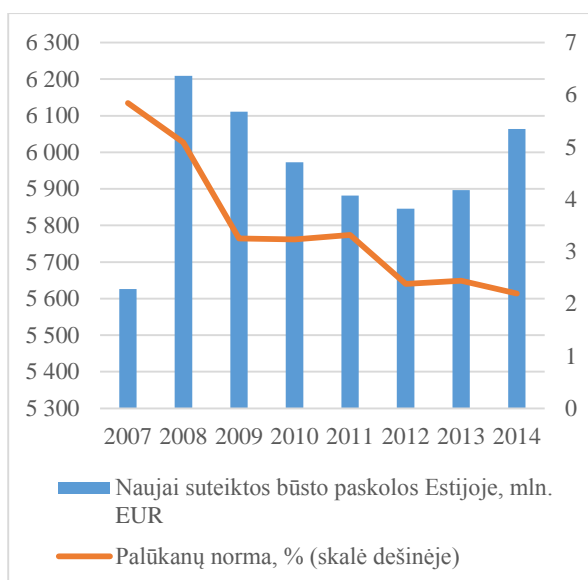
a)

b)

33 pav. Komercinių bankų a) naujai suteiktos būsto ir b) vartojamosios paskolos fiziniams asmenims ir palūkanų normos Latvijoje 2010-2014 m., mln. EUR ir % (sudaryta pagal Latvijos banko ir euro zonos statistikos duomenis)

34 pav. rodo Estijos palūkanų normų įtaką būsto ir vartojamosios paskoloms. Matoma, jog palūkanos lemia būsto paskolų portfeli iš dalies. 2007 m. būsto paskolų palūkanos siekė 5,84 %, tačiau būsto paskolų suteikta 5 626 mln. EUR. Palūkanoms kritus 2008 m. iki 5,09 % būsto paskolų skaičius išaugo iki 6 209 mln. EUR. Būsto paskolų skaičius mažėja iki 2012 m., palūkanos taip pat mažėja, tačiau 2014 m. matoma, jog padidėjus būsto paskolų skaičiui, palūkanos buvo gana mažos, 2,2%. O lyginant palūkanų kitimą, nuo 2007 m. iki 2014 m. palūkanos sumažėjos 53,48 procentus.

a)

b)

34 pav. Komercinių bankų a) naujai suteiktos būsto ir b) vartojamosios paskolos fiziniams asmenims ir palūkanų normos Estijoje 2007-2014 m., mln. EUR ir % (sudaryta pagal Estijos banko ir euro zonos statistikos duomenis)

4.3. Komercinių bankų paskolų fiziniams asmenims ir juos veikiančių veiksnių koreliacinis ryšys

Išnagrinėjus fizinių asmenų paskolų portfelį, jo struktūrą ir veikiančius veiksnius 2007-2014 m. laikotarpiui svarbu įvertinti statistinę priklausomybę ir ryšio stiprumą tarp paskolų fiziniams asmenims bei tiriamų veiksnių. Šiuo tikslu pateikiami MS Excel programa apskaičiuoti koreliacijos koeficientai..Skaičiavimo rezultatai pateikiami 12 lentelėje.

12 lentelė. Paskolų fiziniams asmenims ir jas veikiančių veiksnių koreliacijos koeficientai

BVP vienam gyventojui	Infliacija	Nedarbo lygis	Vidutinis darbo užmokestis (neto)	Rinkos palūkanų norma
-0,51	0,46	-0,24	-0,07	0,71

Valkauskas (2002) išskiria koreliacijos koeficiento standartizuotą dydį:

- jei reikšmė arti 1, tai ryšys yra teigiamas ir stiprus;
- jei reikšmė yra neigiama ir arti -1, ryšys neigiamas ir stiprus;
- ryšys silpnas arba jo nėra, kai reikšmė lygi 0.

Skaičiavimo rezultatai, pateikti 11 lentelėje rodo, jog stiprus ryšys yra tarp paskolų fiziniams asmenims ir rinkos palūkanų normos. Koeficiento reikšmė lygi 0,71. Jeigu palūkanų norma rinkoje mažėja, paskolų fiziniams asmenims išduodama daugiau.

Skaičiavimai pateikti 13 lentelėje.

13 lentelė. Paskolų fiziniams asmenims ir BVP vienam gyventojui ryšio rodikliai

Nagrinėjami rodikliai	Koreliacijos koeficientas (r) palūkanų norma	Determinacijos koeficientas (R²)	Regresijos lygtis	Regresijos koeficientas
Paskolos fiziniams asmenims ir palūkanų norma	0,71	0,4983	$y = 349,65x + 5578,6$	5578,6

Nustatytas vidutinis ryšys yra tarp paskolų fiziniams asmenims ir BVP vienam gyventojui, ir infliacijos. BVP vienam gyventojui koreliacijos koeficiento reikšmė yra -0,51. Nagrinėjamu laikotarpiu BVP vienam gyventojui didėja, o fiziniams asmenims suteikiamos paskolos mažėja. Infliacijos koreliacijos reikšmė yra 0,46. Nagrinėjamu 2007-2014 m. laikotarpiu Lietuvoje infliacija mažėjo nuo 2008 m. iki 2010 m. Šiuo laikotarpiu mažėjo ir paskolų suma fizinių asmenims. Infliacijos tempas mažėjo 2011-2014 m. laikotarpiu, todėl paskolų fiziniams asmenims suma pradėjo augti nuo 2012 m. Skaičiavimai pateikti 14 lentelėje.

14 lentelė. Paskolų fiziniams asmenims ir infliacijos ryšio rodikliai

Nagrinėjamo rodikliai	Koreliacijos koeficientas (r) infliacija	Determinacijos koeficientas (R²)	Regresijos lygtis	Regresijos koeficientas
Paskolos fiziniams asmenims ir infliacijos	0,46	0,2121	$y = -85,45x + 6799$	6799

15 lentelė. Paskolų fiziniams asmenims ir BVP vienam gyventojui ryšio rodikliai

Nagrinėjami rodikliai	Koreliacijos koeficientas (r) BVP vienam gyventojui	Determinacijos koeficientas (R²)	Regresijos lygtis	Regresijos koeficientas
Paskolos fiziniams asmenims ir BVP vienam gyventojui	-0,51	0,2553	$y = -0,217x + 9335,4$	9335,4

Silpnas, tačiau matomas ryšys yra tarp fizinių asmenų paskolų ir nedarbo lygio. Nustatytas koeficientas yra -0,24. Tačiau išnagrinėjus fizinių asmenų paskolų kitimą ir nedarbo lygio kitimą matoma, jog kai nedarbo lygis Lietuvoje 2007-2010 m. didėjo, tai suteikiamos paskolos fiziniams asmenims mažėjo. Kai nedarbo lygis pradėjo mažėti nuo 2011 m. iki 2014 m., paskolų suma fiziniams asmenims didėjo, nors ir mažais tempais. Skaičiavimas pateiktas 17 lentelėje.

16 lentelė. Paskolų fiziniams asmenims ir nedarbo lygio ryšio rodikliai

Nagrinėjami rodikliai	Koreliacijos koeficientas (r) nedarbo lygis	Determinacijos koeficientas (R²)	Regresijos lygtis	Regresijos koeficientas
Paskolos fiziniams asmenims ir nedarbo lygis	-0,24	0,0572	$y=31,577x+7464,5$	7464,5

Pagal apskaičiuotus koreliacijos koeficientus matoma, jog labai silpnas ryšys yra tarp paskolų fiziniams asmenims ir vidutinio darbo užmokesčio (neto). Nors vidutinis darbo užmokestis (neto) nagrinėjamu laikotarpiu kilo, fiziniams asmenims paskolų suma nekilo. Skaičiavimas pateikiamas 18 lentelėje.

17 lentelė. Paskolų fiziniams asmenims ir vidutinio darbo užmokesčio (neto) ryšio rodikliai

Nagrinėjami rodikliai	Koreliacijos koeficientas (r) vidutinis darbo užmokestis	Determinacijos koeficientas (R²)	Regresijos lygtis	Regresijos koeficientas
Paskolos fiziniams asmenims ir vidutinio darbo užmokesčio (neto)	-0,07	0,0056	$y=-11229x+7630$	7630

IŠVADOS

Atlikus mokslinės literatūros analizę paskolų fiziniams asmenims rinkos klausimais padarytos šios išvados:

1. 2007-2014 m. laikotarpiu Lietuvos bankų rinka keitėsi ženkliai. Iš bankų rinkos pasitraukė 4 ir prisijungė 1 bankas. Komerciniams bankas nagrinėjamas laikotarpis buvo nelengvas, nes 2008 m. Lietuvos finansų rinką palietė finansinė krizė, kuri turėjo įtakos komercinių bankų rinkai. Dėl šios priežasties 2009 m. komercinių bankų paskolų portfelis mažėjo, naujų paskolų fiziniams asmenims suteikta mažiau. Fizinių asmenų portfelis mažėja nuo 2008 m. iki 2012 m. O portfelio neženklus didėjimas matomas nuo 2012 m. iki 2014 m. Finansinė krizė komercinius bankus paskatino atsakingiau vertinti savo klientus. Siekdami apsaugoti nuo nuostolių, komerciniai bankai sugriežtino paskolų išdavimo sąlygas.

2. Komercinių paskolų fiziniams asmenims rinkos plėtrą lemia mikroekonominiai ir makroekonominiai veiksniai. Nagrinėjant makroekonominius, lemiančius paskolų fiziniams asmenims rinkos plėtrą, veiksnius, mokslinėje literatūroje išskiriami – BVP, infliacija, palūkanų norma, nedarbo lygis, vidutinis darbo užmokestis. Tačiau ženklų poveikį paskolų rinkai daro ir mikroekonominiai veiksniai, ypač bankų patiriamos rizikos: kredito rizika, strateginė rizika, technologinė rizika. Išsivysčiusioje ekonomikos šalyje labai svarbus vaidmuo tenka finansų įstaigoms ir rinkoms, kurių funkcijos yra: teikia paskolas namų ūkiams ir įmonėms; sudaro sąlygas žmonėms taupyti ir investuoti ateičiai, o santaupas naudoja ekonomikai remti; padeda bendrovėms ir namų ūkiams geriau valdyti riziką ir nuo jos apsidrausti; sudaro geresnes sąlygas mokėjimo operacijoms atlikti. Atlikdama pagrindines funkcijas, tinkamai veikianti finansų sistema prisideda prie ekonominės gerovės, stabilumo ir augimo. Pasaulinė finansų krizė akivaizdžiai parodė, kokį reikšmingą neigiamą poveikį finansinis nestabilumas gali turėti šalių ūkio augimui ir užimtumui. Todėl siekiant sumažinti finansų krizių atsiradimo tikimybę ir poveikį, pastaraisiais metais Europos Sąjungoje pertvarkoma finansų sektoriaus priežiūros institucinė ir reguliavimo sistema.

3. Nagrinėjamu 2007-2014 m. laikotarpiu nustatyta, jog fizinių asmenų paskolų portfelis kito. 2008 m. paskolų suma fiziniams asmenims išaugo lyginant su 2007 m. Po 2008 m. finansų rinką ištikusios finansinės krizės, paskolų portfelis fiziniams asmenims mažėjo iki 2012 m. Komerciniai bankai sugriežtino paskolų išdavimo sąlygas, todėl fizinių asmenų įsipareigojimai nuo 2011 m. pagal atsakingo skolinimosi nuostatus negali viršyti 40 % gaunamų pajamų. Pastebėta, kad nuo 2013 m. fizinių asmenų paskolų portfelis pradėjo neženkliai didėti. Taip pat lyginant Lietuvos fizinių asmenų rinką, matoma, jog nagrinėjamu laikotarpiu panaši situacija kaip Lietuvoje buvo Estijoje. Tuo tarpu Latvijoje iki 2014 m. buvo fizinių asmenų portfelio mažėjimas,

4. Atlikus fizinių asmenų paskolų portfelio ir jį veikiančių makroekonominių veiksnių koreliacinę analizę ištirta, kad stiprus ryšys yra tarp paskolų fiziniams asmenims ir palūkanų normos. Koreliacijos koeficientas palūkanų normų yra 0,71. Vidutinį poveikį daro infliacija ir nedarbo lygis, o labai mažą - vidutinis darbo užmokestis. Nors mokslinė literatūra parodė, kad, komercinių bankų paskolų rinka fiziniams asmenims, jei vidutinis darbo užmokestis kyla, turėtų didėti ir fizinių asmenų portfelis, tačiau rinka dar nėra atsigavusi, fiziniai asmenys prisimena finansinės krizės laikotarpio pradžia, skolinasi atsargiau. Tačiau gali būti tai, jog kylantis fizinių asmenų vidutinis darbo užmokestis skatina žmones taupyti, mažiau skolintis, naudoti savo lėšas .

LITERATŪRA

1. Aleknevičienė, V. (2005). Finansai ir kreditas. Enciklopedija, Vilnius. ISBN 9986-433-35-5.
2. Atsakingo skolinimosi nuostatai, (2011). Prieiga per internetą: <https://www.lb.lt/atsakingojo_skolinimo_nuostatai_1> [žiūrėta 2016 03 15]
3. Bedugnis, V. (2011). Teisininko komentaras. Naujasis Vartojimo kredito įstatymas griežtins reikalavimus skolintojams ir didina vartotojų teises. Straipsnis. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/daily/law/teisininko-komentaras-naujasis-vartojimo-kredito-istatymas-grieztina-reikalavimus-skolintojams-ir-didina-vartotoju-teises.d?id=43734415>> [žiūrėta 2016 04 11]
4. Binkienė, D. ir kt. (2012). Kredito privačiam sektoriui rinkos vystymąsi lemiančių veiksnių bei jų kitimo tendencijos Baltijos šalyse tyrimas. Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai. Mokslo darbai 1 (30). 2012. ISSN 1822-6760. Prieiga per internetą: <http://vadyba.asu.lt/30/ManagementKaunas_590.pdf#page=31> [žiūrėta 2016 03 20]
5. Buckiūnienė, O. (2005). Ūkio subjektų finansai, vadovėlis. Vilnius. ISBN 9955-519-57-6
6. Deimantaitė – Gedmintienė, D. (2013). Banko sąvokų žodynas, Banko veiklos finansinė analizė. Klaipėda. ISBN 978-9986-31-394-6
7. Deksytė, I. (2010). Finansų sistemos stabilumo vertinimas šalyje: Lietuvos atvejis. Prieiga per internetą: <http://www.su.lt/bylos/mokslo_leidiniai/ekonomika/10_01_17/deksnyte.pdf > [žiūrėta 2016 03 28]
8. Ekonomikos terminų žodynas. Prieiga per internetą <<http://ekonomika.tv3.lt/ekonomikos-terminu-zodynas>> [žiūrėta 2016 03 15].
9. Estijos centrinis bankas Suteiktų paskolų suma ir skaičius fiziniams asmenims. Prieiga per internetą: <<http://statistika.eestipank.ee/?lng=en#listMenu/1172/treeMenu/FINANTSSEKTOR/147/650> > [žiūrėta 2016 04 11]
10. Estijos centrinis bankas. Komercinių bankų balanso ataskaitos 2008-2014 m. Prieiga per internetą: <<http://statistika.eestipank.ee/?lng=en#listMenu/2090/treeMenu/FINANTSSEKTOR/147/645> > [žiūrėta 2016 04 11]
11. Estijos centrinis bankas. Kredito institucijų statistika 2007 m. Prieiga per internetą: <<http://212.107.52.108/?lng=en#listMenu/133/treeMenu/FINANTSSEKTOR/891/1010> > [žiūrėta 2016 04 11]
12. Euro zonos statistikas. Bankų palūkanų normos – Paskolos. Prieiga per internetą: <<https://www.euro-area-statistics.org/bank-interest-rates->

loans?cr=eur&lg=lt&page=0&chart0=M..B.A2C.F.R.A.2250.EUR.N&chart1=M..B.A2B.F.R.A.2250.EUR.N&chart2=M..B.A2B.I.R.A.2250.EUR.N&chart3=undefined&template=1>
[žiūrėta 2016 04 12]

13. Eurostat duomenys. BVP vienam gyventojui. Prieiga per internetą: <<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&plugin=1&language=en&pcode=tec00114>> [žiūrėta 2016 03 10].
14. Eurostat duomenys. Infliacija. Prieiga per internetą: <<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&language=en&pcode=tec00118&tableSelection=1&footnotes=yes&labeling=labels&plugin=1>> [žiūrėta 2016 03 05]
15. Eurostat duomenys. Minimalus atlyginimas. Prieiga per internetą: <<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tps00155>> [žiūrėta 2016 04 11]
16. Eurostat duomenys. Nedarbo lygis. Prieiga per internetą: <<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdec450&plugin=1>> [žiūrėta: 2016 03 05]
17. Eurostat duomenys. Realiojo BVP augimo tempas. Prieiga per internetą: <<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=tec00115&language=en>> [žiūrėta 2016 03 18]
18. Galinienė, B., Melnikas, B., Miškinis, A. ir kt. (2007). Ekonomikos modernizavimas. Nauji iššūkiai ir ekonominės politikos prioritetai. Kolektyvinė monografija. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
19. Inflation: What Is Inflation? 2016. Prieiga per internetą: <<http://www.investopedia.com/university/inflation/inflation1.asp>> [žiūrėta 2016 04 03]
20. Infliacija. Straipsnis, (2015). Prieiga per internetą: <<http://easystart.lt/lt/kategorijos/idomu/makroekonomika/infliacija.html>> [žiūrėta: 2016 03 21]
21. Investavimo ABC: kaip ir kur investuoti pinigais. Infliacija ir investicijos. Straipsnis, (2015). Prieiga per internetą: < <http://investologija.lt/investavimas/kur-investuoti/pinigu-nuvertejimas-infliacija-ir-investicijos/>> [žiūrėta: 2016 03 25]
22. Jakutis, A. ir kt. (2007). Ekonomikos teorija. Leidykla Eugrimas. ISBN 978-9955-682-82-0
23. Jasevičienė F., (2013). Komercinė bankininkyste: analizė ir vertinimai. Monografija. Vilniaus universiteto leidykla, Vilnius. ISBN 978-609-459-223-2
24. Jimenez, G., Saurina, J. (2006). Credit Cycles, Credit Risk, and Prudential Regulation. Prieiga per internetą: < <http://www.ijcb.org/journal/ijcb06q2a3.pdf> > [žiūrėta 2016 03 01]
25. Jurevičienė, D., Varanauskienė, J. ir kt. (2009). Finansinių paslaugų vadovas. Vilnius. ISBN 978-9955-783-03-9

26. Jurevičienė, D.; Klimavičienė, A. (2008). Asmeninių finansų valdymo teoriniai aspektai gyvenimo ciklo požiūriu, iš *Verslas: teorija ir praktika*. Vilnius: Technika. 9 (1).
27. Kancerevyčius, G. (2006). Finansai ir investicijos. II leidimas. Kaunas. ISBN 9955-551-93-3
28. Katkus, V. (2000). Šiuolaikinės bankininkystės principai. Lietuvos bankininkystės, draudimo ir finansų institutas. Vilnius.
29. Kazlauskienė, V. (2012). Finansai: mokomoji knyga, Technologija, Kaunas. ISBN 978-609-02-0280-7
30. Komisijos komunikatas Europos parlamentui, tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir regionų komitetui. Europai – reformuotas finansų sektorius. 2014 05 15, Briuselis. Prieiga per internetą: <<http://www.ipex.eu/IPEXL-WEB/dossier/files/download/082dbcc545921fa90145ff56182f1b4c.do>> [žiūrėta 2016 04 10]
31. Latvijos centrinis bankas. Suteiktos paskolos. Prieiga per internetą: <<https://statdb.bank.lv/lb/Data.aspx?id=94>> [žiūrėta 2016 04 20]
32. Leika, M. (2008). Finansų sistemos stabilumas – centrinio banko tikslas. Lietuvos bankas, Pinigų studijos, apžvalginiai straipsniai. Prieiga per internetą: <http://elibrary.lt/resursai/DB/LB/LB_pinigu_studijos/2009_01/leika.pdf> [žiūrėta 2016 04 28]
33. Lietuvoje veikiančios bankai. Prieiga per internetą: <<http://www.bankai.lt/bankai>> [žiūrėta 2016. 04.15]
34. Lietuvos bankas, 2015. Būsto kredito reguliavimas – būdas skatinti tvarų finansų sektoriaus indėlį į ekonomikos augimą. Prieiga per internetą: <http://www.lb.lt/busto_kredito_reguliavimas_budas_skatinti_tvaru_finansu_sektoriaus_indeli_i_ekonomikos_augima> [žiūrėta 2016 04 10]
35. Lietuvos bankas. Finansinio stabilumo apžvalga 2009. Prieiga per internetą: <https://www.lb.lt/fs_apzvalgu_archyvas_1> [žiūrėta 2016 04 13]
36. Lietuvos bankas. Finansinio stabilumo stebėseną. Prieiga per internetą: <https://www.lb.lt/finansinio_stabilumo_stebesena> [žiūrėta 2016 04 02]
37. Lietuvos bankas. Kreditų įstaigų kategorija: bankai. Prieiga per internetą: <<https://www.lb.lt/bankai>> [žiūrėta 2016 04 15]
38. Lietuvos bankas. Makroprudencinė politika, 2015. Prieiga per internetą: <https://www.lb.lt/makroprudencine_politika> [žiūrėta 2016 04 10]
39. Lietuvos bankas. Pagrindiniai bankų sektoriaus veiklos rodikliai (2014 m. balandžio 1 d. duomenys, tūkst. Eur). Prieiga per internetą: <https://www.lb.lt/n21286/banku_sektoriaus_rodikliai_2014-04-01_solo_eur.pdf> [žiūrėta 2013 03 18]

40. Lietuvos bankas. Pagrindiniai bankų sektoriaus veiklos rodikliai (2014 m. liepos 1 d. duomenys, tūkst. Eur). Prieiga per internetą: <https://www.lb.lt/n21286/banku_sektorius_rodikliai_2014-07-01_solo_eur.pdf> ____ [žiūrėta 2013 03 18]
41. Lietuvos bankas. Pagrindiniai bankų sektoriaus veiklos rodikliai (2014 m. spalio 1 d. duomenys, tūkst. Eur). Prieiga per internetą: <https://www.lb.lt/n21286/banku_sektorius_rodikliai_2014-10-01_solo_eur.pdf> ____ [žiūrėta 2013 03 18]
42. Lietuvos bankas. Pagrindiniai bankų sektoriaus veiklos rodikliai (2015 m. sausio 1 d. audituoti duomenys, tūkst. Eur). Prieiga per internetą: <https://www.lb.lt/n25413/banku_sektorius_rodikliai_2015-01-01_solo_eur.pdf> [žiūrėta 2013 03 18]
43. Lietuvos bankų asociacija. Naujos paskolos namų ūkiams ir jų palūkanų norma. Prieiga per internetą: <http://www.lb.lt/stat_pub/statbrowser.aspx?group=7279> [žiūrėta 2016 04 15]
44. Lietuvos bankų asociacija. Pagrindiniai bankų veiklos rodikliai. Prieiga per internetą: <<http://www.lba.lt/lt/pagrindiniai-banku-veiklos-rodikliai>> [žiūrėta 2016 03 05]
45. Lietuvos Respublikos finansų ministerija. Būsto paskolų rinką reguliuos vienas visa apimantis įstatymas. (2016). Prieiga per internetą: <<https://finmin.lrv.lt/lt/naujienos/busto-paskolu-rinka-reguliuos-vienas-visa-apimantis-istatymas>> [žiūrėta 2016 04 11]
46. Lietuvos respublikos kredito, susijusio su nekilnojamuoju turtu, ĮSTATYMAS 2016. Prieiga per internetą: <http://www.lrs.lt/pls/proj/dokpaieska.showdoc_1?p_id=1110426&p_org=16&p_fix=y> [žiūrėta:2016 03 15]
47. Lietuvos Respublikos vartojimo kredito įstatymas 2010. [žiūrėta 2016 03 16]. Prieiga per internetą: <https://www.lb.lt/teisine_informacija_1>
48. Lietuvos Respublikos vartojimo kredito įstatymas 2010. Prieiga per internetą: <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.3E5A0E0D14C8>> [žiūrėta 2016 03 15]
49. Lietuvos statistikos departamentas. BVP to meto kainomis 2007-2014 Prieiga per internetą: <<http://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?id=8443&status=A>> [žiūrėta 2016 03 03]
50. Lietuvos statistikos departamentas. Bvp vienam gyventojui to meto kainomis 2007-2014. Prieiga per internetą: <<http://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?id=8444&status=A>> [žiūrėta 2016 03 03]
51. LR Civilinis kodeksas. Prieiga per internetą: <<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/oldsearch.preps2?Condition1=107687&Condition2=>> [žiūrėta: 2016 03 01]

52. Mackevičius, J. (2009). Bendrojo vidaus produkto vienam gyventojui analizės metodika. Lietuvos banko leidiniai: pinigų studijos. Prieiga per internetą: <http://eia.libis.lt:8080/archyvas/viesas/20100823095618/http://www.lb.lt/lt/leidiniai/pinigu_studijos2009_1/mackevicius.pdf> [žiūrėta 2016 04 15]
53. Martinkus, B., Žilinskas, V. (2008). Ekonomikos pagrindai. Technologija, Kaunas. ISBN 978-9955-24-546-8
54. Nedarbo rūšys, 2016. Prieiga per internetą:< <http://e-terminai.lt/ekonomika/nedarbo-rusys>> [žiūrėta 2016 04 20]
55. Noreika, M. (2015). Lietuvos BVP pernai augo 2,9 %. Straipsnis. Prieiga per internetą: <<http://vz.lt/archive/article/2015/1/30/lietuvos-bvp-augo->> [žiūrėta 2016 04 13]
56. Noreika, M. (2015). Lietuvos infliacija 2014 m. -0,1 %. Straipsnis. Prieiga per internetą: < <http://vz.lt/archive/article/2015/1/9/lietuvos-infliacija-2014-m-0-1>> [žiūrėta 2016 03.20]
57. Oficialios statistikos portalas. Vidutinis darbo užmokestis. Prieiga per internetą: <<http://osp.stat.gov.lt/web/guest/statistiniu-rodikliu-analize?portletFormName=visualization&hash=77bcd661-ae9-4828-9809-e158baf3bf3e>> [žiūrėta: 2016 03 15]
58. Tarptautinė ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija (OECD). Economic Surveys LATVIA February 2015 OVERVIEW. Prieiga per internetą: <https://www.oecd.org/eco/surveys/Overview_Latvia_2015_Eng.pdf> [žiūrėta 2016 04 13]
59. Tarptautinių žodžių žodynas. Prieiga per internetą: <<http://www.tzz.lt/>> [žiūrėta 2016 03 15]
60. Urniežius, R.,(2001). Rizika. Vilnius: Mintis
61. Valkauskas, R. (2002). Statistika. Vilniaus vadybos kolegija, Vilnius.
62. Valvonis, V. (2004). Kredito rizikos valdymas banke. Pinigų studijos 4, Apžvalginiai straipsniai. Lietuvos bankas. Prieiga per internetą: <http://www.lb.lt/valvonis_1> [žiūrėta 2016 04 12]
63. Vartojimo kredito gavėjų mokumo vertinimo ir atsakingojo skolinimo nuostatai 2013. Prieiga per internetą: <https://www.lb.lt/2013_03-62_nuostatai> [žiūrėta 2016 03 18]
64. Vaškėlaitis, V. (2003). Pinigai: komerciniai bankai ir jų rizikos valymas. Teorija ir praktika. Monografija. Lietuvos mokslo redakcija. ISBN 9986-795-21-4
65. What macroprudential regulation is, and why it matters. (2014). Prieiga per internetą: <<http://www.economist.com/blogs/economist-explains/2014/08/economist-explains-1>> [žiūrėta: 2016 04 10]